

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

843

9-24

1980

~~0101-27/1578~~
0235 29/1438

2003

517 12

5005

Հ Ե Մ Ե Լ Ե Լ Ե Լ

ԹԱՐԿՄԱՆՆԵՐ

Գ. ՄՍԵՐԵԱՆ

ՀԱՆԿԵՐԶ ԿՈՆՍՏԱՆՍՆՈՒԹԵԱՄԲ ԶԵՂԵՆԱԳԻՆ
Ի ԹԱՐԿՄԱՆՆԵՐ

ՊՆԵՆՆ-Յ. ԲԱԼԵՆԶ
ՊՐԻՆԿՈՒՄ
20
Ի հակառակ
ԿՈՆՍՏԱՆՍՆՈՒԹԵԱՄԲ - CONS/PLE

Զվհռնիս

ՏՊԱԿՐՈՒԹՅԱՆ ՏԵՏԵՄ

1875

84-3

№: 94/16

2-24

Ժ. ՍՍՆ

Այ

ՅԼԱՎԻ

ԹԱԳՄԱՆԵՅՑ

Գ. ՄՍԵՐԵԱՆ

ՅԵՅԵՅՑ

ՏԵՐ-ՆՈՍՏՐԱՆԻՑ

ՏԵԳՐԱՆ ԵԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԵՏԵԱՆ

1001
4711

ՁՄԻՌՈՆԻԸ

ՏՊԱԳԵՐՈՒԹԻՒՆ ՏԵՏԵԱՆ

1875

Յ Լ Ա Վ Ի

ՀԵՃ

ՅԼԱՎԻ ՏԵ ԳԵՐ . . . ԱՌ ՌՕՊԵՐԹԻՆ

Ադրեւ 183 . . .

• • • **Յ**լօրանսէ քանի մը մղոն հեռու տեղ մը հաստատուէ՝
 ցանք ուրեմն, ուրկէ՝ ինչպէս որ Հռոմ՝ եղած ատենս կ'ընէի, մը
 անցուցած նշանաւոր օրերու պատմութիւնը պիտի ընեմ քեզ, ա-
 սանկով իմ կեանքի վրայ աւելի լաւ տեղեկութիւն կ'ունենաս քան
 թէ սղտի յօգուածներու շնորհիւ՝ որոնց երեք քաւորը մարդուս
 մտքէն կ'եղնէ: Գոնէ այս է քու կարծիքը՝ որու ես ալ կը համա-
 կերպիմ:

Օգը շատ զեղեցիկ էր երէկ: Պէտք ես գիտնալ որ այս տեղ
 դարունին աւելի սաղ կ'ընէ քան թէ տաք: Սիրելի հայրս առջի
 օր որոշած էր որ Վալլամպորօզայի վանքը երթանք տիկին Բօզը-
 մնտի ամառանոցէն անցնելով: Ահա քեզ երկու նոր անուններ,
 որոնց հետ պէտք ես ծանօթանալ:

Վանքին վրայ բան չեմ ըսեր վասն զի կնիկ մարդ չմտներ հոն:

Տեղւոյն գիւրքը ու շրջակայները, ինչպէս որ կ'ըսեն, անդիի ծայր
 նկարագրական են: Բայց նկարագրութեան համար ունեցած զգուանքս
 գիտես: Եթէ Առաջնորդ յեռուլիս (Guide en Italie) մը ձեռք առ-

նուս ինէ շատ աւելի զաղափար կ'ունենաս այդ տեղերու վրայ, որովհետեւ թէպէտ ես ալ ուրիշ մարդու մը պէս աչք ունիմ, սակայն մասնաւոր բան մը չեմ տեսներ և գրելու արժանի բան մը միտքս չեմ պահեր:

Ամարանոցին . . . այսինքն տիկին Գողթմանաի վրայ, շատ քան սեղիք ունիմ. նախ վասն զի միշտ անձերու համար աւելի համակրութիւն ունեցած եմ (եթէ կը ներես իմ սիրելի բանաստեղծուհիս) քան թէ ծառերու և քարերու՝ երկրորդ այս անձին վրայ համակրութիւն ունենալու պատճառ մ'ունիմ, քանի որ անիկա կրնայ իմ սկեսուրս ըլլալ:

Հը! ահա աչքերդ մեծ մեծ կը բանաս զարմացած: Եւ իրօք ահա ամուսնութեան ՅՂրդ ծրագիրն է այս որու վրայ հայրս հետս կ'ուզէ խօսիլ: Արդեօք վերջինը պիտի ըլլայ: Արեւի է:

Հաս բաներ ունի որոնք ինծի հաճելի են: Նախ իր մայրը միակ սկեսուրն է որու հետ կրնամ կենակցիլ, երկրորդ՝ իր տոհմը Սիովոփական ու շատ նշանաւոր է, որնոր հասարակ բան մը չէ. ի վերջէ իր հարստութիւնը գրեթէ իմինիս հաւասար ըլլալուն, դարուս բանաստեղծական լեզուաւ խօսելով, չէի դժուարեր որ կրկնապատուէր այն:

Գուն զիս ճանչելուդ այս ամենը կրնամ ըսել քեզի, վասն զի տոակը չեմ սիրեր իրաւ, բայց զայն վատնելու վրայ հոգի կուտան և բան մը չեմ հասկընար այն մարդերէ՝ որ այսպիսի մոլութիւն մը ունենալին կ'ամչնան խոստովանելու:

Ես կ'ըզգամ որ միայն այս մոլութիւնը ունիմ և աւելի բարի քան թէ գէշ կը կարծեմ զայն, վասն զի տալը աւելի շատ կը սիրեմ քան առնուլը:

Բայց Մալքոյմի . . . կատարելութեանց վերլուծութիւնը շարունակենք:

Անցնելու ատեն չմոռնանք նշանակելու որ թէև Աօլթըր Աքօթի վէպերու վրայ չեմ խեղճար (ի բաց առնելով Տիանա Աերնօնը որ կարծեմ իր ատեն քիչ մը մտայի աղջիկ մ'ըլլալու տրամադրութիւն ունէր) որոնք անունն ալ շատ հաճելի է ինծի:

Յետոյ տարիքը: Քսան երեք՝ աւելի չէ նա, այս հասակին մէջ էրիկ մարդ մը զեւ շատ բոնաւոր չէ և կարծեմ թէ ասի միշտ իր մօրը աչքերով տեսնելու սովոր ըլլալուն՝ ինքզինքը իր կնոջմէ արժանաւոր ու վեր չկարծելու գիւրաւ պիտի վարժի:

Անցիր, ըսածիս դէմ մի բողոքեր: Արկանոս հրամայել կամ իր դործերու խառնուիլ չեմ ուզեր, թող ամեն բան ուղածին պէս դարձնէ, ուզած բնութիւնը ունենայ, ես իր մէկ հաճոյքին դէմ չեմ դնէր: Բայց կ'ուզեմ որ ան ալ իմիններս յարգէ իմ բնութեանցս ու զաղափարներուս յարմար կեանքը վարեմ:

Գիտեմ ամուսնութեան վրայ քու ունեցած կարծիքը այսպէս չէ: Գու հնազանդութիւն և պաշտում կը քարոզես ու ՚ի դործ կը դնես նաև: Ա՛ւա, քու բնազդովը աս է որովհետև սիրտդ զողտարիկ է:

Ես արդարատէր եմ. . . և անկէ աւելի բան մը չեմ ուզեր ըլլալ. . . առ այժմ:

Ար տեսնես որ այս սիրուն Մալքոյմին, վասն զի կ'ըսեն որ սիրուն է՝ ներշնչած սիրոյս հակառակ, ես հանդարտ ու իմ անձին տէրն եմ:

Ա՛րես թէ այոքան ատեն պահպանուիլը ու քսանուձկ տարեկան հասակի մէջ տակաւին սէր մը ունեցած չըլլալն ինքնասիրութենէ ու սրտի չորութենէ յառաջ կու գայ: Քու խոստութիւններու վարժ ու սովոր ըլլալուն՝ իմ հասարակօրեայ քայցրութեամբ կը տանիմ անոնց: Ըստ իս՝ ինքզինքը քիչ մը սիրելը մեղք չէ: Քանի որ այսչափ մարդերու՝ և մասնաւորապէս քեզի սիրուն իրատատուիդ՝ այդպիսի սաստիկ ու հաստատուն զգացումներ ներշնչած եմ, կերևայ թէ քիչ մը արժէք ունիմ:

Ինչո՞ւ ուրեմն կ'ուզես որ իմ այս փնտուռած գովումս անձս, ինքզինքը բանի մը տեղ չգնէ ու ինքզինքը ուրանայ ՚ի նպատակ մեր խնկարկունքէ մէկուն, ստանց ապահով ըլլալու որ անիկա ինէ աւելի կ'արժէ թէ ոչ:

Չէ, իմ վրայ իշխողը պէտք է որ շատ մեծ մարդ ըլլայ, արդ մինչև հիմա Մալքոյմ . . . աչքիս առջև ուրիշ բան չէ, բայց եթէ սիրուն ու գեղանի երիտասարդ մը որու դէմքը ու կերպքը բուականձ անունը ու կացութիւնը շատ ու մայրը խիստ աւելի կը սիրեմ: Այս վերջինը իրօք անդիլի ծայր կը սիրեմ և ամեն կերպով հաճելի է ինձ:

Երեւակայէ քառասուն տարեկան կին մը որ տաս տարին դիւրաւ

զընայ պահել և որն որ անոր հակառակ կ'ուզէ տելլի տարևոր եւ
բեայ : Աստարեալ գեղեցիկ՝ երկայն հասակ , նիհար ու շնորհալի՝
Ֆրանսերէնի ու Իտալերէնի իր մայրենի լեզուին պէս տեղեակ ,
նկարիչ , երաժիշտ , ամեն բանի մէջ արհեստագէտ , և ասոնցմով
հանգերձ՝ ոչ քեռէ աւելի հպտասէր և ոչ աւելի նախանձոտ , սի-
րելից իմ Բօպերթին :

Ար տեսնես որ այս սիրուն անձը , ինձ՝ քու խաժակն բարեկա-
մուհւոյդ , չնմանիր բնաւ : Ահա ճիշդ ասոր համար ես ալ զինքը
կը սիրեմ : Գիտեմ , ամեն բանի մէջ ինէ վեր է , բայց և ոչ կէ-
տի մը վրայ զիս նսեմացընելու կը տքնի : Իր յարգ ու զարդովը
զիս չպղտիկցընէր , կէտ մը՝ որ քեզ տղայական պիտի երեայ բայց
որ մեծ կարևորութիւն ունի իմ աչքին :

Ամեն ոք իր ճաշակը ունի , ես ալ որեւէ ուրիշէ մը աւելի ա-
ղէկ հաղուած կ'ուզեմ ըլլալ :

Իմ արհեստագիտութիւնս ու հմայս ալ ատ է , հետեւարար չեմ
կրնար մարտել այնպիսի սկեսուր մը որ ինձի չափ գեղեցկութիւն ու
սեթեւեթ ունի : Թիսիէնի պատկերի մը պէս աղուոր է անկիւս (զքեզ
զոճ ընելու համար պատկերահասն մը յիշելու կը զիջանիմ , բայց
շիտակը՝ ըստ դիպաց կը յիշեմ) և թէև ամենուն զարմանքը կը
գրուէ , հաճելի երևելու շաշխատիւր և մէկը գլխէ չհաներ , երբ
մէկտեղ դառնուինք ամեն մարդ ինձմով կ'ըզբազի և ինքն ալ այս
բանիս կ'օգնէ դէմ դնելու սեղ :

Թէպէտ հարուստ է և շատ սիրուն ճաշակի տէր՝ գեղեցիկ ու
լայն , թաւիշէ հազուստով , խոշոր աղամանդներով կամ ծանր դի-
պակէ շրջապեսներով և ասոր հետ այնպիսի մարդարիտներով
զորս Քլէօրաթրա կուլ չէր տար անշուշտ , զոճ կ'ըլլայ և այն-
պէս հազուած ատեն հիանալի է և ծանրաբարոյ՝ առանց իմ ցնցո-
տիէ ամպերուս և ընտիր քուրջերու շոյցին նսեմութիւն տալու :

Ի վերջէ , եթէ ոչ ուշիմ մարդերու հետ՝ քիչ կը խօսի ու իր
սրահակներու մէջ ինէ կը հեռացընէ այն անձերը որ կրնան զիս
ձանձրացընել (կամ ինէ ձանձրանալ) ու կը թողու զիս անոնց հետ
որոնց հաճելի եմ և որ ինձի ալ շատ անհաճոյ չեն :

Ասկէ զատ , արտաքին կեանքի (ներէ ինձ այս անունը տալ) մէջ

ճաշակի մեծ համաձայնութիւն ունինք մէջերնիս , ճամբորդութիւնը
բաց օդը , ազատութիւնը , սրտորդութիւնը , ընկերութիւնը և բազ-
մութեան մէջ մտերմութիւնը , ձիերը , ծաղիկները և ամեն զիս
գուարճացընող ու զինովցընող բաները կը սիրէ : Դնքը ասոնց մէջ
խաղաղ ու հաստատուն ընթացք մը կը բունէ մինչդեռ ես կը կայ-
թեմ ու կը պարեմ :

Ինձի չափ ճարտար է և առանց իմաստակութեան ու ինքնահա-
ւանութեան ընկեր մը պիտի ըլլայ ինձի : Իրաւ որ ինձ յարմար
ամուսնութիւնը այս է :

Այո՛ , սիրելիս , կարծեմ Մալքօլմը պիտի առնում իր մօրը
պատճառաւ :

Ահաղչեմ զԱստուած որ այս երիտասարդը իմ առջիս անմուս-
թիւն մը չըսէ ու չընէ ու զիս չզգուեցընէ , վասն զի շատ պիտի
ցաւիմ իր մայրը կորուսնելուս վրայ , որու նմանը անշուշտ բնաւ
պիտի չգտնեմ :

Եթէ մեր Հուով եղած ատեն , այս երկու անձերու վրայ քեզ
բան մը չգրեցի , պատճառը այն է որ իմ ասպազայիս վրայ անոնց
ուսնալիք կարևորութիւնը չէի դիտեր :

Ստէպ կը տեսնուէի հետերնին ու Մալքօլմ իմ ուղեկիցներու
(քորթէյօ) թիւէն էր , ուղեկիցներ՝ որ մեծ մասամբ տիկին Բօզը-
մօնսի ներկայութեանը կը պարտաւորէի առանց որոյ հայրս չէրնե-
րեր որ այնպիսի փայլուն ընկերութեամբ մը ձիարշաւէի (clevau-
cher) , բայց մտքէս չէր անցներ որ , այնպիսի նորատի երիտասարդ
մը հետս ամուսնանալու միտք ունենայ : Հուովէ ելնելու կէօին էր
որ գլխիս գալիքը հօրմէս իմացայ : Նախ քահ քահ մը ձգեցի : Մա-
նուկ ամուսին մը ինձի պէս պառաւ աղջկան մը համար . բայց
տիկին Բօզըմօնտ եկաւ զիս գտաւ :

— Սիրելիս , ըսաւ նա իր բնիկ անկեղծութեամբ , տղաս գբիզ մու-
լեցին կը սիրէ , միտքը դարձընելու համար ձեռքէս եկածն որի ,
վասն զի գբիզ շատ աշխարհասէր (femme du monde) և միքը
շատ դեռահաս կը դանէի , բայց չյաջողեցայ , ուստի կ'աղբւմ
զքեզ որ ինձի հետ այս ամուսնութեան աղէկ կողմը տեսնես :

Իրաւունք ունէր , աշխարհիս մէջ ամեն բան ալէկ ու գէշ կ'ըմ :

մ'ունի: Բան մը չկայ որ կատարելագէտ արեւի կամ գէշ ԸԼԼԱՅ, ջործը կշռելու և համեմատելու վերայ է:

— Քենէ երիտասարդ է նա, ան մտքով որ քենէ նուազ աշխարհային փորձառութիւն ունի, շարունակեց նա, և միայն իղձերով (aspiration) ապրած է տակաւին. մինչդեռ դու շատ տրամաբանած ու նաև ըստ իս' քիչ մը չափազանց տրամաբանած ես: Բայց զգայումներու վրայ իր ունեցած հաստատութեամբը բարբի ուղղութիւնով, ճշգրտութեամբ և արիութեամբը՝ արդէն կատարեալ մարդ մ'է նա: Մեծ սիրտի մը տէր է և եթէ զինքը լքուաւ ընես, ինքը պիտի վշտանայ և ոչ դու: Հետևաբար կը խնդրեմ որ զինքը սիրես վասն զի կը տեսնեմ որ իմ և իր կամքին հակառակ զքեզ միշտ պիտի սիրէ:

Յայննեցի այս պատուական տիկնոջ որ իր ներքին հաւանութեան հակառակ՝ սիրուիլը ինձ բնաւ հաճելի չէր:

— Այլ ատոր վրայ խօսելու չէ, պատասխանեց անիկա, առջի ատենները քենէ կը վախնայի, շատ լմելի կ'երևէիր ինձ, հաւնուելու սաստիկ փափար, շատ փայլ ու շատ համարձակութիւն ունէիր, ետևէդ եղայ զքեզ քննելու (étudier) համար և տեսայ որ ամենէ ամօթեամբ կ'իններու չափ հպարտութիւն և համեստութիւն ունիս, այն ատենէ ՚ի վեր սիրեցի զքեզ ու հրագոյրներէդ յաղթութեցայ:

«Չգիտեմ ինչ կայ վրայ, բայց այնպիսի հմայք մ'ունիս որու անձնատուր կ'ըլլամ և քանի որ տղաս չվախնար քեզի պէս կին մը առնելու որու ամեն մարդ պիտի զարնուի, չգիտեմ ես ինչու աւելի վախկոտ պիտի ըլլամ: Չէ՛ մի որ առաքինութիւնը կը սիրես: Արդ զտաս հեմ ուրեմն: Միայն թէ տղաս նախանձոտներ պիտի ունենայ:

Ասոր վրայ տիկին Բոլբոմանը զրկեցի և խոստովանեցայ որ անգրէ չայր կը բաղձայի զՄալբոլմ սիրելու, բայց թէ իմ խնկարկունորու մէջ ամենէ քիչ անոր ուշադրութիւն ըրած էի իր երկատարգութեան ու ամէկտտութեան պատճառաւ:

Խորհելու և խօսելու ժամանակ առին ինձ, ես ալ խօսք տուի զինքը լաւ մը դիտելու, հետևաբար որոշուեցաւ որ տիկին Բոլբո-

մանտ ալ Բոլբոմանս երթայ և մերինին քով ինքն ալ ամառանոց մը բռնէ, մնաք ալ մեր կողմէ մեր բարեկամներու: Հետ առաջին տեսութիւննիս շարունակեմք, որպէս զի մեր խորհուրդը՝ որ իմ կողմէ վերջնական կերպով ընդունուած չէր, չտարածուի, Մալբոլմ տուած խոստմանս վրայ բան մը չպիտանայ՝ և մայրը իր առաջարկութիւնը ընելու միշտ վարանում ցուցնէ, վերջապէս շատ ստեղծ տեսնուիք առանց մէկ մէկու առջև բան մը յայտնելու. . . . Այս ամենը մինչև այսօրս ըրինք:

Արդ (կրկին առօրեայ պատմութիւնս կ'ընդլսիմ) առաւօտեայ ժամը Դին տիկին Ռօզբոմանտի տունը հասանք և որովհետև ամենէ զործունեայ ու ճշգրտագոհ կինն է նա՝ զինքը ձիուն վրայ կազմու պատուաբար գտանք, բայց որ աւելին է, իրը ճշմարիտ բարեկամուհի՝ չուզելով անիկա որ իր որդոյն ներքին անկախութեամբը իմ առնունս ելնէ, իմ խնկարկուններէ բոլոր Բոլբոմանս դտածներս հրաւիրած էր:

Հոն կը գտնուէին՝ լըրա Թ. . . . պարոն Ս. . . . պարոն Բ. . . . Թ. . . . մարբիզը, Վ. . . . իշխանը և իմ այբբենարանի ամեն դիրերը, Մալբոլմ ալ մէկտեղ որ թէ և ամենէ գեղատեսաւ բայց ամենէ զեղեցիկը՝ և ամենէ աղուոր նմոյզը աշտանակածն էր:

Երբ ամառանոցին վանդակապատ դռները մեր առջև բացուեցան բակին մէջ սիղայող այս հեծելագունդը, սիրուն տեսարան մը կը ներկայացընէր, մինչդեռ անդին ծառաներն ալ իրենց նուազները կը հնչեցընէին ՚ի պատիւ մեզի: Հետեւին տիկին Ռօզբոմանտի ազդական՝ երկու սղախ Անկլուհիններ կային նաև բաւական սիրուն. Թ. մարբիզուհին որ խրոխտ Խտալուհի մ'է և միամտօրէն կը նախանձի ինէ, այնպէս որ երբ իր երիտասարդ ամուսինը հետս կը խօսի, վրաս սոսկալի նայուածքներ կը նետէ:

Խօսքը մէջերնիս, եթէ սիրամուլ և զողէթ ըլլայի, շատ պիտի կատղեցընէի զինքը, վասն զի մարբիզը ետիս առջիս կը դառնայ և գրեթէ կը սիրէ զիս, բայց ես ճիշդ իր պարզմիտ կողակիցը խայթելու չափ միայն երես կու տամ իրեն:

Հետեւին էր նաև Մանտլինի վարպետ, սղախ վարդազոյն արբայ մը, շատախօս և զրաբան, բայց անանկ սիրուն մարդը և պրճ-

նասէր, որ իր չարաճճի մանկալուիկի գէմքը որքան որ կարելի է կ'ամբողջացնէր այն ձիաւոր դուռնոր սրու թաղուհին պիտի ըլլայի ես:

Հիմա նորէն հառաչելով պիտի ըսես որ միայն ունայնութեամբ կը սնիմ, հոգ չէ, այս աշխարհի մէջ ամեն բան ունայնութիւն է, նոյն իսկ կեանքը որու ամենեկին հոգ չէինք տաներ եթէ խորհէինք որ այնպիսի դիւրաբեկ և կարճատև բան մը ինչ ոչինչ արժէք ունի:

Մտաբաղոյս, ամենեկին բանով մը չզուարճանալն ալ իմաստութիւն է, բայց խիստ մեծ իմաստութիւն չէ, վասն զի տխուր կամ զուարթ, ծանրաբարոյ կամ թեթև, սէզ կամ խոնարհ, ամենքնիս ալ նոյն վերջը ունինք — ծերութիւն և շիրիմ: Ես այս նեղ ու միթին շրջանակը կ'ուզեմ ոսկեզօծել և գեղեցկացնել անդու. . . ինձ կ'երևի թէ իմ երիտասարդութեան և գինովութեան օրերը, թուող ժամանակին՝ հասարակաց թշնամոյն վրայ յաղթանակներ են:

Բայց մէկդի ձգենք քու քարոզները և իմ Եպիւփիւրեան փիլիսոփայութիւնը:

Ահա մեկնեցանք, հօրս ըսածին հակառակ քիչ մը շուտով. վասն զի անկա կը կարծէր որ երկայն ուղեորութիւն մը պիտի ունենանք: Բայց միթէ հնար է երեսունի չափ կրակոս ձիեր զսպել որք մէկ-մէկէ կը զրգուին և կարծես թէ իրենց ներքին կրակը իրենց քիթերովը իրարու հաղորդելով ամենքն ալ կը համակուին անով:

Երբ սկսան զառիվարէն վեր ելնել ու քիչ մը հանդարտիլ, տիկին Ռօզըմօնտէ շնորհակալ եղայ, մեր ճամբու բազմաթիւ ընկերներուն ընթրելու մասին ըրած նուրբ զոլուութեանը համար: Հետեանիս գտնուող կիներու թիւը ճիշդ անչափ էր որքան որ պէտք էր՝ հնէզուելու, չուշանալու և երկուքնիս արտակերպող գիւցազնուհիներ չերեւելու համար:

Իսկ էրիկ մարդերու խումբը ճարտար խառնուրդ մ'էր, մէջերնէն ոմանք զիս կնութեան առնելու փափաքող և ոմանք այս փափաքը չկարենալով սնուցանել՝ գէթ ինձ հաճելի ըլլալու ցանկացող էին, անանկ որ անկարելի էր խորհիլ թէ Մալքօլմ ուրիշէ մը աւելի ինձի քծնելու արտօնութիւն ունէր:

Վասն զի անկա, ինչպէս որ Հուով եղած ատեննիս ալ կ'ընէր, միշտ ինէ հեռի կը կենար և խիստ քիչ անգամ հետս կը խօսէր:

— Կը տեսնես, ըսաւ մայրը, բանէ մը տեղեկութիւն չունի նա և սովորականէ աւելի համարձակ չէ: Այսօր քենէ միայն մէկ շնորհ մը կը խնդրեմ իրեն համար, կ'աղաչեմ որ իր զգաստութեան աւնոյշ տիրութիւնը և լուութեան ազնուութիւնը շնամարելու շափ ուրիշներու շաղկապով չզրբաղիս: Քանի որ անկա քու ուշը գրաւելու համար բան մը պիտի չընէ դու ալ պէտք ես բաւականարդար և վեհանձն ըլլալ յանգէտս իրեն՝ միւսներէ քիչ մ'աւելի ու շաղկութիւն շնորհելով անոր:

Մալքօլմի վրայ տուած գովեստներովս տիկին Ռօզըմօնտի մայրենի հպարտութիւնը զոհ ընելով ձեռքէս եկածին չափ խոստացայ ըսածը ընել: Նախ հեծած ձին գովարանեցի որ հրաշալիք մ'էր աներկբայ, ետքը զանկա կառավարելու համար ունեցած ճարտիկութիւնը որ անսողիւտ էր. վերջապէս իր շէնքը շնորհք և ազնիւ տեսքը՝ որու գէմ ամենէ ազնուական մարդերէ քիչերը կրնային մրցիլ:

Բայց անգամ մ'ալ հետը կ'ուզէի խօսիլ գիտնալու համար որ իր գեղգեղը փետուրին կը նմանէր թէ ոչ, ինձ այնպէս երեցաւ սակայն որ այս բանս անկարելի պիտի ըլլար՝ որովհետև ոչ որ ժամանակ կու տար ինձ որ քիչ մը ինձի մօտենալու քաջալերէի զան կամ վարպետութեամբ մը՝ դիպուածով ես իր քովը գտնուէի:

Ճաշելու համար գիւղական պանդոկ մ'իջանք, Մալքօլմ հոգ տարաւ ինէ հեռի նստելու, և կը խոստովանիմ որ այս բանը ծայրայեղ գտայ, քանզի վերջապէս չեմ կարծեր որ տիկին Ռօզըմօնտ յուսայ թէ այս վայրենի քերթէին որ հինգ ոտք ու վեց բթաչափ բարձրութիւն՝ ու մինչև ականջները դանգուր մօրուս մը ունի, ես երթամ սիրային յառաջարան մը ընեմ:

Շատ խօսեցայ պզտի արբային հետ որ մէկ ժամի մէջ յիսունուերեք միբոյ յայտարարութիւն ըրաւ ամեն ժողովականներու առջև: Ասիկա իր Խառակիան յուղութենէն պէտք էր քիչ մը Մալքօլմի տալ:

Մալքօլմ ինդացած ատենս ինդալով, լուծ ատենս լուելով:

դիտածս դիտելով, չկերածս ինքն ալ մերժելով՝ հուսկ յետոյ հիացումէն յայուշ դարձած մարդու մը դերը խոշոր խաղալով դո՛հ եղաւ ։

Ճաշէն ետքը նորէն ճամբայ ելանք ։ Ժ . . . մարքիզուհին հետքերուս կը հետեւէր , որով ան աստիճան նեղացայ որ իր ամուսինը քիչ մ'ալ երկու Անկլուհիներուն քով երթալու աղաչեցի , անոնք զինքը երկնքէ զըկուածի պէս ընդունեցան ։

Բայց եկու սա մարքիզուհին չարութիւնը կամ այլանդակ գաղափարը նայէ անգամ մը որ դարձեալ ինէ ներքանի , պէտք էի ըսել սմբակի չափ չհեռացաւ ։

Այս կինը առանց նախանձելու այն երկու պղտի աղջիկներէն , որոնք իր ամուսինը խարտեալ ու խառնակ մազերու ամպի մը մէջ և մեղուաքաղի մը (mesange) ձայնով արտասանուած խօսքերով առած կը տանէին , յամուութեամբ ինձ կը հետեւէր բոլոր իմ անխոհեմութեանց և վտանգաւոր խաղերուս հակառակ՝ զորս կընէի իրմէ ազատելու համար , վիհերու եղերքներէն արշաւակի կ'անցնէր , ընդոտ կը վաղէր բարձր զառիթափերէն վար և ճամբուն վրայ գետնամած ծառերու վրայէ կը ցատկէր , վերջապէս անվախ երեւալու պատիւը ինձի հետ բաժնել կ'ուզէր կամ կ'երեւակայէր հաւտացընել իր ամուսնոյն որ ինքը ինձի չափ արիասիրտ էր , մինչդեռ ամեն րոպէ վախէն զոյն կ'առնէր կու տար , ախուսները կը կըձաէր , և աչքերը կը գոյէր ամեն անգամ որ նոր խնդութեան մը օրինակը կու տայի իրեն ։

Ես ալ այս գեպքէն զուարճանալու համար , շիտակը սիրախաղ չէի խնայեր իրեն , այնպէս որ եթէ հայրս գալով զիս խտրու չյանդիմանէր և ձիուս քալուածքը չմեղմէր սոյն ժամուս խեղճ մարքիզուհին այրի կ'ըլնէր աներկբայ ։

Վանքը հասած եինք և մտովի կը վախնայի որ զիշեր պիտի ընէինք առանց իմ ապաւնի նշանածիս շուրթերէն համը հոտը տեղը բան մը լսելու , երբ զիպուածը՝ որ երբեմն մեծ վարպետ մ'է մեր ճակատողիքերը հիստելու նկատմամբ , անոր ու իմ մէջ առանձին տեսութիւն մը հայթայթեց ։

Առանձին տեսութիւն կ'ըսեմ , թէ և իրօք երեք հոգի էինք , բայց

այս երրորդը անանկ դասէ մ'էր որ կը համարձակիմ իմ տեսակիս (règne) օտար համարիլ զինքը և թատրական տեսարանին վրայ իբրև անմասն գերասան մը կը համարիմ ։

Այս անմասն դերասանը այլանդակ էր սակայն , և իր նկարագիրը չընելու պատճառ մը չեմ տեսներ , իմ տեղս եթէ ուրիշը ըլլար ժայտերու , խոտերու և ամպերու նկարագրութիւնը կ'ընէր քեզ , ես որ երկրանկար (paysagiste) չեմ , միայն ընտանեկան նկարագիրներով դո՛հ կ'ըլլամ ։

Արդ՝ ամեն էրիկ մարդիկ վանքը մանելէ ետքը , (կ'երեխի թէ կիները իրօք արտաբսուած են անկէ) կիներուն հետ մնային միայն անոնք՝ որ արդէն վանքին ներսը մտած էին և որոնք զմեզ առանձին չձգելու քաղաքավարութիւնը ունեցան ։

Այս միջոցին տեսայ որ Մալքօլմ ուրիշ կողմ մը կ'ուղղուէր , ես ալ իբր թէ առանց զինքը տեսած ըլլալու՝ այն կողմը յառաջացայ կարծելով որ անի զիս տեսած ատեն իր ընթացքը պիտի մեղմէր , վասն զի հիանալի ճարտիւթեամբ անձուռնի ժայռի մը՝ դադարել կ'ընէր զոր պղտի անկլուհիները (որ շատ վիպական են) խիստ գեղեցիկ (beatful) գտած էին ։

Բայց այս անիծեալ ժայռին շախիղջ այնպէս խորտ ու բորտ էր որ Մալքօլմ զիս ամենեկին չտեսաւ և երբոր վերը դադարել համար զինքը տեսակ մը թափառական փերեզակի (colporteur) քով նստած գոտայ որ 30—40 տարեկան կար , և ունէր փոշեղկ կօշիկներ անոնց վրայէ հինուովն տափատ մը , գորշ բաճկոնակ մը , յարդի մաշած զլխարկ մը , տակու վրայ մազեր , վայրենիի մօրուք մը , մերկ ձեռքեր և մեծկակ բեռ մը , որու կէսը ինքը և միւս կէսը պառաւջորի մը կը տանէր որ իրմէ քիչ մը հեռու կ'արածուէր սարահարթի մը վրայ ։

Մալքօլմ զիս տեսածին պէս զարմանքի ձայն մը ձգեց , կարմրեցաւ , գեղնեցաւ և կարգ բառ կարգէ թոթովեց , 'ի վերջէ իր դերը լաւ ճանչցող սիրահարի մը ամեն ընելիքը ըրաւ ։

Ես ալ իմ կողմէ զարմանքի աղաղակ մը փրցուցի , կարմրելու աշխատեցայ , բայց կարծեմ աշխատութիւնս սարապը գնաց , և բնականօրէն գանուած տեղս նստայ . վասնզի շունչս բոլորովին հատեր էր ։

Անատեն ինձի մտեւրու և խօսակցութիւն մը սկսելու քաջասըրտութիւնը ունեցաւ նա . մինչդեռ մեծ պատաստներ ունեցող մարդը քնանալու համար մենէ տասը քայլ անդին խոտերուն վրայ կ'երկննար ընտանեբար Մալքօլմի ձեռքը սեղմելէ ետքը , դէպք մը՝ որ զիս շատ զարմացուց . . . և դեռ կը զարմացընէ :

Հարցուցի որ արեւօք այս անձը իրեն ծանօթ գողբուու գլխաւոր մ'էր , թէ որ այնպէս էր սաստիկ կը փափաքէի որ զիս անոր ներկայացընէր :

- Ո՛չ , պատասխանեց անի . բնագէտ ճամբորդ մ'է այն :
- Ի՛նչ , գոչեցի սարսափած , գիտուն մը :
- Ոչ , ոչ , հետաքրքրական բաներ ծախող փերեզակ մը :
- Աստուած , որչափ վախցուցիր զիս :
- Կերևի թէ բնական կուսած գիտութիւնները կ'արէ , ըսած ասաննիդ , կատակ չէիք ընել այս առտու :
- Ամեն գիտութիւնները կ'ատեմ : Կատակ չէ անշուշտ :
- Սակայն . . . թէ որ . . . միթէ հանքաբանութեան գեղեցիկ օրինակ մը տեսնելու չէք փափաքիր :
- Անողորկ քարեր . ոչ , շատ անձուռնի բան է : Թող ձեր քաղաքաճառը քնանայ , և դուք ուզածնուդ պէս կարկտելով պատմութիւն մը պատմեցէք ինձ , միայն թէ զբօսեցուցիչ ըլլայ և ինձ բացատրեցէք թէ այս առանց ձեռնոցի մարդուն ձեռքը ինչո՞ւ սեղմեցիք :
- Վասն զի շատոնց կը ճանչնամ զինքը և շատ պատուաւոր մարդ մ'է :

— Էա . . . քայց . . . տէր Աստուած , արդեօք դուք ալ գիտուն էք :

— Այս հարցումը չուզելով բերնէս փախուցի , մեծ անմտութիւն մ'էր , ուստի Մալքօլմ ալ աւելի յայտնի անմտութիւն մ'ըրաւ :

— Եթէ գիտուն ըլլայի անգամ . . . քանի որ ձեզ անհաճոյ կերևի :

Ասանկով այս խօսակցութեան սկիզբէն՝ որ այնքան վարպետութեամբ ընել որոշեր էի , Մալքօլմին ըսի ինչ որ չզիտնալ պիտի կեղծէի և անոր ալ ըսել տուի ինչ որ ինքը ինէ գաղտնի պահել որոշած էր :

Այս երկու պատասխաններէ ետքը որոնք նշանակելի կերպով տխմարութեան դրօշմը կը կրէին և որոնց մին յայտարարութիւն մը և միւսը զրդիւ մ'էր , իւրովի կը խորհէի թէ արդեօք խոյս տալը լաւագոյն չէր , բայց բարեբաղդաբար տեսայ որ բերնէն փախուցածը չզգացեր էր նա ամենեկին և արիաբար ես ալ զայն չհասկընալու զարկի :

Յօժար սրտով սկսայ շատախօսել ամեն տեսակ աւելի կամ նուազ անհեթեթ խնդիրներու վրայ , ամօթուն և խոհեմ Մալքօլմի բերանը բանալու համար :

Մենէ տասը քայլ անդին քնացող մարդուն ներկայութիւնը շատ ծիծաղելի կը թուէր ինձ . կարծես թէ Նախախնայութեան կողմէ յանակնկալս պատրաստուած պահապան մ'էր այն իմ առաջին տեսութեանս պատշաճութիւնը ապահովելու համար ան երիտասարդին հետ . . . զոր կարելի է ինձ ամուսին պիտի չառնում բայց զոր չմերժեցի ալ որով նա իմ ձեռքի և սրտի ամենէ մօտ տեղը կը տեղաւորուի՝ ուր մինչև հիմա չներեր էի որ ոչ ոք սողակի :

Բայց սակայն մեր տեսութեան այս հանդիսականն ալ ցոյցի համար միայն հոն կը գտնուէր , վասն զի իմ ներկայութիւնը անգամ նշմարելու չհաճեցաւ և շարունակ խրկաց :

Բաւական մօտ էի իրեն իր երեսը տեսնելու համար որ շատ եղական երեցաւ ինձ , ոչ գեղեցիկ էր այն և ոչ սոքեղ՝ ոչ ձեր և ոչ երիտասարդ բայց այնպիսի ազնիւ գծագրութիւն մ'ունէր որ իր հագուստին չէր յարմարեր , և որովհետեւ իմ ազնուական Սկովտիայիս անոր ձեռքը սեղմելը մտքէս չէր ելներ , կարծեցի որ անոր ցեղէն լեռնական մ'էր մեզի պէս Խտալիոյ երկնքին տակ մուրեւալ :

Պիտի հարցընես որ ինչո՞ւ այս անձին վրայ այնքան ուշադրութիւն ըրի և թէ ինչո՞ւ անոր նկատմամբ հետաքրքիր էի , նայե ըսեմ :

Սոսկալի կերպով կը վախնամ որ Մալքօլմ հաւասարական (Egalitaire) չըլլայ , այսինքն ընկերական փիլիսոփայ (philosophe socialiste) կամ որ և է թաքօպէն մը և դեռ այս քեզ պատմած ժամուս վախս փարատած չէ , վասն զի այս խորհրդաւոր ընկերին ,

այս եղբոր . . . կարելի է ազատ մասնուն վրայ բրած ամեն հար-
ցումներէս պրծելու բոլոր վարպետութիւնը² անեցաւ այն պարզփոտ
Մալքօլմը :

Ամեն անգամ զինքն որսալու համար բրածներէս ազատեցաւ և
ես չէի կրնար իրեն հարցնել «Բարեք, արդեօք դո՞ւ ալ լուսա-
ւորեալներէն ես» վասն զի արդէն զիտուն ըլլալը հարցնելու չափ
անխոհեմ գտնուած էի, իր վրայ երկրորդ հարցում մ'ըրածիս և յա-
ռաջուան պէս պատասխանը ընդունածիս պէս՝ ուրիշ բան չէր մնար
բայց եթէ երթալ ծառի մը տակ մեր ծնողաց օրհնութիւնը խնդրել
երկինքը և պղտի արբան մեզ վկայ առնելով, կամ թէ ամեն ծրա-
դիր մէկիկ ընել բարուց անհամաձայնութիւնը պատճառ բռնելով :

Այս ամենէ այն կը հետեի որ Մալքօլմ ինձ ամենզուկ թուե-
ցաւ և երեցածէն աւելի շուտիկ : Մէկ կողմէ շատ դոճ եմ վասն
զի չափազանց պարզփոտ կը կարծէի զինքը . . . միւս կողմէ . . .
բայց կեցիր նայինք :

Օրուան մնացորդը տիկին Ռօզըմօնտի տունը դառնալով անցաւ :
ուր բազմութիւ ընկերութիւն մը մեզ ընթրիքի կ'ըստատէր :

Նախ կիները փառաւոր հագուած տեսնելուս կատղեցայ, հայրս
այն արամադրութեան մէջ չէր որ հագուելու համար տունը եր-
թալուս ներէր : Միշտ բարի է նա բայց երբ կ'ուշանամ կ'սկսի շար-
ժիլ և յօրանջել մինչև որ ամեն մարդ գիտէ զայն ու լաւ մը
դործն հասկընայ :

Բարեբաղդարար սիրուն տիկին Ռօզըմօնտը ամեն բանի հող առ-
բած էր ինձի համար պատրաստուած սենեկին մէջ Խտալուհի սպա-
սեակս և իմ պահանջներէ երկրտանեակի մը չափ դտայ որոնց
մէջէ պարագային յարմար ամենէ ալ որ զըջադրեստ ազատ էի ըն-
տրելու :

Ուստի շատ զեղեյիլ էի զլլտէս մինչև ոտքս բոլոր քիւփերնե-
րով ու ժապաւեններով և տտանուօթ կանդուն կաճիկնով ծած-
կուած, չորու նման հանգստացրնող բան մը չկայ :

Հատ կերանք, խնդացինք ու շատ պարեցինք : Հայրս ալ գահ-
լճի մը մէջ քնարներու ձայնէն քնացած ըլլալուն մինչև կէս զի-
շեր հոն կըցայ կենալ :

Ահա սիրելիք իմ, միօրեայ պատմութիւնս :

Ուրիշ անդամներ ալ Քաշին բուած անտառները կ'երթանք վայ-
լելու, որոնք Ֆլորանսի Պուլճոնի անտառներն են և ուր ամեն մարդ
կ'երթայ : Անկէ թատրոն ուր թէև համ հոտ չկայ, բայց խօսա-
կցութիւն կայ : Ասկէ գատ՝ ճաշեր, երեկոյթներ և պարահանդէս-
ներ, վերջապէս շատ կը դուարձանամ և երկու հաղորդութի մէջ տեղ
ամուսնութեան վրայ կը խորհիմ :

Բարեկամուհիդ
Յ. Ա. Ա. Ի. Տ. Բ. Ի. Բ.

ՊԱՏԱՍԽԱՆ ԲՕՊԵՐՈՒԹԻՒՆ

(նամակէն քաղուածք)

Բարէլ, 10 սորէլ 185 . . .

. . . Իսկ ամուսնութեանդ պատմութեանը գալով, անհ, իմ
սիրական ստրեախս, այդպէս թեթև պիտի մնաս շարունակ :

Յուսալի է որ այդ սիրուն Մալքօլմը, քու նիրհուն սրտին մէջ
քիչ մը սէր պիտի վառէ և պատուական տիկին Ռօզըմօնտը քիչ մը
կապար պիտի դնէ այդ հողմալիւր ըղեղիդ մէջ :

Սպասելով՝ կը յուսամ որ յաջորդ նամակաւդ Մալքօլմի առանց
ձեռնոցի մարդուն ձեռքը սեղմելուն մեծ գաղտնիքը պիտի բացա-
տրես : Է՛հ, կարեւոր բան է ադ : Ինչ ըսել է հասպ թէ որ
Մալքօլմ ուսկապետական է, ինչ ընելու է ետքէն :

Սակայն շատ կ'ուզէի որ քիչ մը այնպէս ըլլար և կարենար զայն
քեն զարտնի պահել մինչև այն օրը որ ծայրապէղ խտեաներու ար-

1001
1111

ժէք մը չունենալը քեզի ճանչցընելու չափ վրայ աղբեցութիւն ու նենար և քեզ համոզէր որ անանկ ժամանակի մը մէջ կ'ապրինք ուր ձեռնոյ չունեցող մարդ մ'ալ մարդ է վերջապէս :

Բայց այսպիսի յանդուգն կարծիք մը քեզ յայտնելու համար դեռ շատ կանուխ է, կը լռեմ ուրեմն և սոյն վէպիդ վերջը կ'ըստասեմ :

Իտալիոյ վրայ բրած տեսութիւնդ զիս կ'ըսքանչացընէ : Ահա ճամբորդութիւն մը որ մեծապէս կը կրթէ զիս . եկն խոստովանէ որ քեզ ալ շահաւոր պիտի ըլլայ եթէ անկէ հետո գեղեցիկ ու բարի ամուսին մը բերես :

Այդ Մալքօլմը հետաքրքրութիւնս կը շարժէ որքան որ կրնայ շարժել յանդուգն մը որ դէզ մը քուրջներու մէջ բացարձակօրէն (adsolu) կը փնտռէ :

Եւ քանի թեթևամիտ է նաև իր մայրը որ կը կարծէ թէ քու հպարտութիւնը և համեստութիւնը իր տղան երջանիկ ընելու կը բաւեն :

Սիրելիդ իմ, քանի որ շատերը կը շողորորթեն զքեզ ես կրնամ ճշմարտութիւններդ քեզի ըսել . վասն զի յառաջէն ըսուած է մէջերնիս որ իմ բիրտ անկեղծութեանը համար հասարակ մէկէ մը աւելի կը սիրես զիս :

Վըզբօսեցընէ և կը փոխէ զքեզ այն, ինչպէս որ բարի կնիկները կ'ըսեն : Ես ալ կը յուսամ միշտ որ իրօք պիտի փոխէ զքեզ և թէ կը կեղծես դու այդ թեթևութիւնը և ներսէդ քու երանութեան և ճշմարտութեան վրայ ուրիշի մը չափ և ո՞ զիտէ կարելի է նաև աւելի հոգ կը տանիս :

Երկինք հակասութեան մէջ գտնուած կ'ըլլար շատ՝ եթէ իր արարածներէ մէկուն՝ այլքան անպիմադրելի հրապոյրներ տալէ ետք՝ միայն զգացում ու դատողութիւն տալու մոռնար անոր : Այդ անկարելի է, իմ սիրելի ու պաշտելի աղջիկս :

Բարի, արդար ու վնահանձն ես դու, այնպէս չէ : Պիտի սիրես ուրեմն այն, և ներշնչած սիրոյդ պիտի արժանանաս այն օրը որ հուսասարակէս պիտի զգաս զայն :

Իմ վրայ բան մը չեմ ըսեր քեզի : Վիճակս միշտ զիտցածիդ

պէս է : Բարի ամուսին մը ունիմ որ կը պաշտեմ և զուակներ որոնց վրայ հոգի կու տամ, և այլն, և այլն

Բարեկամուհիդ
ԲՕՊԵՐԹԻՆ

ՃԼԱՎԻ ՏԸ ԳԷՐ . . . ԱՌ ՌՕՊԵՐԹԻՆ

11 ապրիլ 185 . . .

Սիրելիդ իմ, զիս պաշարող մըրկին մէջ ցամաք բաներ ալ տեղի կ'ունենան :

Նախ և յառաջ եթէ Մալքօլմի հետ ամուսնանամ, անոր երեսը տեսնող չկայ, վասն զի աներեոյթ եղած է, բայց այնպէս աներեոյթ եղած՝ որ նոյն իսկ մայրը ուր ըլլալը չգիտեր թէ և չխոստովանիր : Կը պնդէ թէ իրենց մօտ ազգականներէ մին Միլանէ անցնելով զՄալքօլմ իր քով կանչեր է ամենակարևոր գործեր կարգի դնելու համար :

Հարցուցի որ արժանաւոր ազգական մը կամ ժառանգութիւն ձգող հօրեղբայր մ'էր նա : Այո՛, պատասխանեցին ինձ այնպիսի եղանակաւ մ'որ «կարելի է» կը նշանակէր :

Հոգ չէ :

Ճիշդը ան է որ Մալքօլմ ինքզինքը ինծի ճանչցընելու և հանեցընելու աշխատելու տեղ՝ իր գործերուն կամ զուարճութեանց գնաց :

Տես ինչ աղէկ ըրի շուտով մը չյուզուելովս :
 Տակաւին երկու երեք խնկարկու ունիմ՝ ձեռքին սակ և կ'երգ-
 նում որ ասոնք ալ Մալքօլմի իր սեռին սիրային կարողութեանց՝
 և կարծեցեալ քնքուշ կրից վրայ ինձ տուած գէշ կարծիքին հե-
 տեանքը կը քաշեն :

Այս միջոցիս զանոնք կատկեցընելով, և շատ մը հեղնութիւն-
 ներով խառն՝ անյաղթելի առարկութիւններով՝ սիրոյ ցնորք մը բլ-
 լալը հաստատելով կ'ըզբաղիմ և կ'ըզբօսնում :

Մարքիզուհի Թ . . . ն ալ կը բարկացընեմ թէ և իր ամուս-
 նոյն խօսակցութիւնը աշխարհիս ամենէ անհամ բանն է : Բայց այս
 կինը իմ վրայ գէշ խօսելու կը համարձակի զիս քօքէլի սեղ ան-
 ցընելով : Այս բանը և Մալքօլմի անվայել բացակայութիւնը չար
 բլլալու գրգիւ կու տան ինձի :

Այս ամենուն մէջտեղ՝ Ֆլօրանսէ կ'ըսկսիմ քիչ մը ձանձրանալ
 և Բարիզի ցիխը տեսնելու փափաքել . եթէ հայրս զիս մտիկ ընէ
 չենք սպասեր ամենեւին Մալքօլմի վերադարձին՝ որմէ իմ պղտի
 սրտիկս յախտեմապէս պաղեցաւ , ինչպէս որ կ'ընաս երեսակայել ,
 բայց եկու տես որ հայրս թռչնիկներուն վրայ ունեցած մնլութեան
 յարեր է յառաջուրէն աւելի :

Կարելի բան է որ այսպիսի բարի , ուշիմ և բարեկիրթ մարդ
 մը սատկած կենդանիները սիրելու մոլութիւնը ունենայ : Օ՛ֆ ,
 ձանձրացայ այս բնական պատմութենէն , ժողովածոյէն և բաղի մը
 կամ կտցարի մը (beeasse) յունարէն կամ լատիներէն անուննե-
 րէն : Ար կարծէի որ չուով եղած ատեննիս իմ հաճոյքներուս և
 խենթութիւններուս համար ինձ կանոնաւոր քարոզ մը տուած մէկ
 օրը զինքը այս բաներէն քիչ մը զզուեցուցեր էի :

Այն օրը քիչ մը նեղացած բլլալուս՝ բերանս ճշմարտութիւն մը
 եկաւ և ուղածէս աւելի շուտով փախաւ անկէ , այսինքն թէ . մայր
 շունեցող աղջիկ մը՝ որու հայրը օրուան մեծ մասը յարդալի (em-
 paillé) թռչուններով զբաղած է , որը կ'ընայ համարուիլ և քիչ
 մը ներողամտութեան արժանի է եթէ միշտ աղէկ չվարուիր քանի
 որ ինքընքը կառաքարելու ստիպուած է :

Այս ըսածիս վրայ ինդճ հայրիկս , մտախոհ մնաց , չպատաս-

խանեց և առանց զղջումն և լացերս մտիկ ընելու՝ իր դահլիճը դո-
 ցեց , սնտուկները պահեց , իմ ասպետս ու զուարճութեան ընկերն
 եղաւ պաշտելի բարութեամբ մը :

Տեսնելով որ այս դերը առանց դժգոհութեան կը կատարէր նա ,
 չար գանուելուս վրայ ուրախացայ : Նայէ Աստուած ինչ արդար է ,
 աւելի հանդիստ է ինք : Բայց յանկարծ անցեալ օր նայիս որ տան
 մէջ մշկահոս փտութեան պղտիկ հոս մը որ արդէն կը ճանչնամ
 քթիս զարկաւ և Ատէթանային ըսի .

— Ինչ միթէ հայրս իր մեծ սնտուկները բացաւ կրկին :

— Այո , սիրուհիս , թռչունները օդ առնելու պէտք ունին ե-
 ղեր :

Արդեօք այս պղտի անձոտնի ղիպիները սրչափ դոճ էին :

Այն օրէն ՚ի վեր հայրս խորհուն է և ծանրաբէմ . իր փետուրնե-
 րուն մէջ որդ կայ եղեր և գեռ և ս ինչ զիտեմես : Ար կարծէ որ
 այս մուսններուն բոլոր հիւանդութիւնները իր մարմնոյն վրայ ու-
 նի : Ընկերութեան մէջ կը ձանձրանայ , պարահանդէսի մէջ կը
 ննջէ :

Պտրտելու ատեն դուշակի մը պէս ամեն օդին մէջ թռող բա-
 ներուն վրայ կը յուզուի : Գիշերը հանգստանալու սեղ զանոնք կը
 սրբէ : կը թոթուէ , կարգի կը դնէ և կ'իւղտէ :

Իրաւ է որ ալ ամուսնութեան վրայ խօսք չըներ , դոնէ այս շա-
 հեցանք : Բայց հաւաստի եմ որ միշտ Մալքօլմը հաւնած եմ կը
 կարծէ , մեղք ալ մտայ , բայց իրօք զիս ձեռքէ հանելու փափա-
 քէն կը մեռնի կարծեմ որպէս զի ալ իր հաւարանախան հեշտու-
 թեանց մէջ անհանդիստ չբլլայ :

15 հունիս, 185 . . .

Օ՛հ, սիրելիդ իմ, իրաւ եղելութիւն թէ երազ մ'է : Աղէկ ատեն պատահեցաւ, վասն զի մեռնելու չափ կը ձանձրանայի : Ես տիկին Ռօզըմօնայի երես կ'ընէի և իմ հոմանիներս ալ ինձ : Բողբոլիւն տխուր էի : Հիմա կ'ըսկսիմ խնդալ :

Երևակայէ որ այսօր դիտումս կանուխ արթնցած ըլլալու՝ բակին մէջ ջորի մը, և այս ջորիին վրայ մտուկներ և ծրարներ տեսայ որ Վալլամպօզա տեսած թափառիկ փերեզակս կամ հետաքրքրական բաներ (այսինքն անծեղներ, չոր խոտեր կամ քարեր) ծախողը յիշեցուցին ինձի :

Մտքէս շատ կ'անցնէր որ այս մարդը հօրս հետ տեսնուելու յաջողեր էր և ասոր վրայ համոզուելու համար սպասեցի . վասն զի պէտք էս զխանալ որ իմ խեղճ հայրս հաւաքանութեան նորէն սկսիլը ինէ մեծապէս կը պահէ և զիս խարել կը յուսայ :

Բաւորդ մ'ետքը այն մարդուն դուրս ելնելը տեսայ, բայց չէ թէ իր պտըտելու հագուստովը :

Այս անգամ Սկովտիական մեծ վերարկուով մը բաւական նկարագրեղ կերպով փաթտուած էր, և իր դէմքը ինէ կը պահուէր լեռնականի գլխարկի մը տակ՝ որու վրայ արծիւի փետուր մը կը թրթուար :

Այս՝ կարծես իր նշանն էր, բայց արդեօք իրօք նոյն ձեռնոց չունեցող մարդն էր նա . . . այս անգամ ձեռնոց կար ձեռքը և իր ջորին . . . նոյն ջորին չէր, որովհետև առաջին ջորիին վրայ խնդացեր էի միայն մէկ ականջ ունենալուն համար մինչդեռ ասի երկու հատ ունէր :

Բնական պատմութենէ ամենեւին տեղեկութիւն չունենալս կը խոստովանիմ, չեմ կարծեր սակայն որ ջորիներու ականջները ետքէն կը բուսնին, մանաւանդ ասանկ քիչ ատենուան մէջ :

Ի՞նչ պիտի բռնէ . . . : Այս տեսածիս պէս՝ երևակայութիւնս

չգիտեմ ինչ լուսով, հեռատեսութեամբ կամ գաղափարով լեցունեցաւ, և իւրովի դռնեցի որ Մալքօլմն էր նա, թուչուն ծախողի լաթերով ծպտած :

Միթէ՞ անկարելի էր :

Մոռցայ քեզ ըսելու որ Մալքօլմ կարի շատ նախանձոտ է, և թէ Թ . . . մարքիզին պատճառաւ հետս քանի մը դառնկեկ բաւեր փոխանակելուն վրայ մեկնեցաւ :

Մալքօլմ կը ներէ ինձ քօփէթ ըլլալ՝ այնպիսի անձերու հետ, որոնք կ'ուզեն կամ կրնան զիս ամուսնութեան խնդրել, բայց կարգուած մարդու մը հետ խնդալ ու խօսիլս տեսած ատեն՝ կը զայն թաղի : Չհասկընար անիկա թէ տխմար կնոջ մը նախանձով կը զուարճանայ ուրիշ կին մը :

Աերջապէս իր ամէկոտութեան կամ ապսպրուած զգաստութեան հակառակ՝ նամակ մը գրեց ինձ որու պատասխանեցի, կրկին գրեց, կարելի է անյարմար կերպով ճարտասան գտնուեցայ, այնպէս որ ձգեց գնաց :

Բայց չլիմացաւ : Ետ եկաւ և ահա շրջակաները պահուած է զիս զիտելու համար, հայրս ալ տեղեակ է գործին : Եւ շատ պիտի զուարճանանք :

Աերջապէս արկած մ'ունեցայ : Եթէ Մալքօլմ այս կերպով կ'ուզէ հետս գործ տեսնել, շատ բարեկամ պիտի ըլլանք . վասն զի սովորականէ դուրս եղող և առանց սրտիս հանդարտութիւնը չի վտանդի գնելու, երևակայութիւնը զբաղեցընող ամեն բաները կը սիրեմ :

Բայց որովհետև բոլոր մտածածներս կրնային պարզ երազներ ըլլալ, կամայուկ մը հօրս սենեակը դաջի աւելի կամ նուազ վարպետութեամբ մը զինքը հարցափորձելու համար :

Դժբաղդաբար այնքան կարճատես եմ որ ստքս մեծ մտտուկի մը զարկի ձայն հանեցի, հետեաբար խարեբայ հայրս ալ իր դէմքը շոկելու և իր օրադրին ընթերցման զբաղած երևելու ժամանակ ունեցաւ :

Բոլոր հարցումներս պարասլը գային . իր ըսածին նայելով դուրս ելնող մարդը ուզեր էր իրեն բուրդէ բաճկոններ և մաքսէն փախուցած ծխախոտ ծախել :

Անունը չէր գիտեր բնաւ, և ոչ իսկ ուրիշ գալը: Իմ հետաքրքրութեան պատճառը անգամ չէր իմանար: Աւերջացէս հայրս իր պղտի գերը շատ լաւ խաղաց, բայց ոչ այնչափ որ վրաս խնդարը չիմանամ:

Ան ատեն միտքս շատ աղւոր խորհուրդ մը ծագեցաւ որ էր երթող մարդուն և ջորիին հետեւիլ հեռուէն:

Յարբի գլխարկս առի և աչքերս չորս բացած՝ ճամբայ ելայ այնպէս կեղծելով որ ամայի գաշտին մէջ ըստ զխոպց կը թափառէի, մինչդեռ կենդանոյն հետքերուն կը հետեւի լաւ մը և նոյն իսկ երբեմն շատ աղէկ կը տեսնէի երկու քին ալ յօրինած խմբակը բլուրներէ վեր ելնելու կամ իջնելու ատեն:

Բունած ուղղութենէն դատեցի որ ասկէ մէկ միջոն անդին ձորի մը մէջ պահած պղտի գեղի մը մէջ պիտի կանդ առնուն և ապահով ըլլալու համար՝ գահաւանդի մը վրայ մաղլցեցի ուրիշ բոլոր շրջակայ երկիրը կերեայ:

Բայց ինչ եղաւ իմ զարմանքը (վիտական ոճ) երբ ոտքերուս տակ մարդն ու կենդանին տեսայ որոնք մեր ամառատունէն քառորդ մը հեռու գտնուող գեղացիի մը տունը մտան:

Անմիջապէս կաթմանան՝ իմ վարպետորդի սպասուհիս, ան կողմերը պարտելու զրկեցի և իմացայ որ ճամբորդը (որն որ գեղացիին նայելով իրեն անծանօթ էր, թէ և ես չեմ հաւատար) ութ օրուան համար իր բնակութիւնը այն տեղ ընտրած էր:

Կաթմանա չլրցեր էր զինքը տեսնել, վասն զի իր վարձած սենեկին մէջ կը քնանայ եղեր: Բայց տեսեր էր ջորին՝ որնոր երկու ականջ ունէր անվրէպ, ևս ալ չսխալեր էի:

Աւրեմն (ահա ուրե՞նք մը որ դքեզ պիտի խնդացընէ, բայց որնոր յարմար կ'երեւի ինձ) Մալքոյմն է ան որ հոն իմ մօտս կը պահուի. ընթացքս օրը օրին և ժամը ժամուն լրտեսելու համար:

Մ՛հ, որքան պիտի կատղեցընեմ զինքը:

ՅԼԱՎԻ ԱՌ ԲՕՊԵՐՈՒՆ

Բւ՛րէ, խարուած եմ, Մալքոյմը չէ եղեր նա, այլ Աալլամ պրօզի առանց ձեռնոցի անծանօթը:

Բայց հասարակ մէկը և թափառիկ փերեզակ մը չէ նա: Մալքոյմի ծպտեալ բարեկամներէ մէկն է, որ իր կողմէ հոս է իմ գործերը ու շարժումները լրտեսելու համար:

Մտիկ ըրէ տեսնես:

Այսօր տիկին Ռօզըմօնտ մեզ տեսնելու եկած էր իր երկու մեղուաքաղ թռչնիկներով (իր երկու քեռորդներուն այս անունը կու տամ) և որովհետեւ ծ. . . մարբիղը, պղտի աբբան ու Պ. Ս. . . ալ մեզի էին, քալելով պղտի պտոյտ մը ընել առաջարկեցի և զանոնք դէպ այն մարդերը տարի որ իմ անծանօթիս ազատանաւանը կը պատեն:

Երկու Անկլուհիները, Աննա և Ղուսիա, շատախօս և անհանդարտ թռչուններ են որ ամեն բանի վրայ կը վառուին, զիտալիա իբրև երկրային դրախտ կը նկատեն և շարունակ յաջ ու ձախ կը վազեն առանց զգալու թէ ո՞ր և որո՞ւ հետ կը գտնուին:

Շատ անգամ տիկին Ռօզըմօնտ իր տեսութենէ կը կորուսընէ զանոնք և քիչ մը կը նեղանայ ետեւէն, և անգամ մը որ այս երկու թռչուններուն ետեւէն ընկած էր նա, ևս Պ. Ս. . . ի հետ, աբբային և մարբիղին մէջ տեղը գտնուեցայ:

Օղը տաքնալու խիստը՝ հետեւաբար քալելն ալ ձանձրալի էր. տիկին Ռօզըմօնտը սպասելու համար խոտին վրայ նստայ և այս պարուններն ալ քովս կանդուն կեցան: Բաւական դուարթ կերպով և բարձրաձայն կը խօսէինք մարբիղուհիին նախանձին վրայ երբ մենէ երեք քայլ անդին մրտենիի մայառի մը շարժիլը տեսայ:

Մարբիղին խօսքը բերանը մնաց որնոր իր կողակիցը կրողին տալու վրայ ըլլալուն՝ վախցաւ որ անկէ զմեզ մտիկ կ'ընէր նա:

Էս անվերջանալի բրբանք (eclat de rire) ձղեցի և արբան սկիւռք մը պէս մայաուն մէջ նետուեցաւ ,

— Ո՛վ կայ հոն , պտուալով :

— Եւ քեզի ինչ , պատասխանեց ֆրանսերէն լեզուաւ ձայն մը որ ոչ Մալքօլմինը և ոչ մարքիզուհիինն էր :

Եւ արբան , որ վախնամ շատ արի չէ , անհաւատալի ոստին մը ըրաւ դէպ ՚ի ետև իբր թէ ոստերուն մէջ տեղ Մէտիւզի գլուխը տեսած ըլլար :

Այս Մէտիւզի գլուխը անծանօթինն էր , որնոր թէև վրան օձեր չունէր , բայց մեծ տարբերութիւն ալ չկար անկէ , վասն զի բարկացած , սպառնական էր այն և այնքան զրգոած՝ որ զրեթէ աղուոր կ'երևէր :

Ա՛լ հասարակ բան մը չկար այս մարդուն վրայ որու հաղուստը թէև բաւական այլանդակ երեցաւ ինձ , բայց մօտէն թէ արհեստագէտի և թէ թափառիկ վաճառականի մը հաղուստին կը նմանէր :

Արբան վախեցաւ նոյնպէս ես ալ , կը խոստովանիմ՝ Աեանքիս մէջ առաջին անգամ մարդու մը նայուածքը զիս դողացուց :

Հաւանէ որ շատ տարօրինակ է տեսնել այնպիսի մէկը որ հետաքրքրութեան կամ անխոհեմութիւն (լրտեսութիւն չըսելու համար) մը ընելու ատեն բունութեամբ փոխանակ ամհնալու՝ բարկանայ :

Այս լրտեսութեան զիջանելու համար պէտք է որ անծանօթը ծանր և տարօրէն պատճառներ ունենայ որոնք կարելի է ինձի երեցածին չափ վատ չըլլան :

Այս միջոցին գոյնս շատ նետած ըլլալուն՝ մարքիզը և Պ. Ս . . . սր եկած էին և գործին էութիւնը չգիտէին , այն մարդուն վրայ վազեցին և հրամայական կերպով հարցուցին որ հոն ինչ կ'ընէր : Բան մը չըսաւ նա և գեանէն պղտի տուփի պէս բան մը առնելով թիկունքը մեզի դարձուց :

Մարքիզը համոզուած ըլլալով որ աւազակ մ'էր նա և զմեզ լրտեսած էր պէշ զխաւորութեամբ , աւելի մօտէն զան հարցափորձել ուզեց , բայց Պ. Ս . . . ինձի պէս չկարծեր որ Գալ-

լիացի մը Իտալիոյ մէջ աւազակութեան պաշտօն վարէ , մարքիզը արդիւնք և բարձրաձայն ,

— Թող սա շինականը իր գործին երթայ , գոչելով գոհ եղաւ :

Անծանօթը ետ դարձաւ մարքիզին և մեր ամենուն վրայ արհամարհական խորին նայուածք մը ձղեց որմէ ես ալ անշուշտ մաս ունէի , ետքը ուտերը վեր ընելով ծանրաբայլ հեռացաւ և մայաուներուն մէջ աներևոյթ եղաւ :

Մարքիզը շատ բարկացած էր , Իտալացոց կրտստ արիւնը կը կրէ նա և Պ. Ս . . . դժուարաւ կըցաւ արդիւնք զան որ այս արհամարհական լրտեսան անխոհեմ խօսքերով չպատասխանէ :

Պ. Ս . . . որ շատ հանդարտ էր , նոյն տեղը կենալով գոհ եղաւ տեսնելու համար որ անծանօթը ետ պիտի դառնայ թէ ոչ , բայց իր ճամբան շարունակեց նա և որովհետև ես ալ այս զիս վախցընող , զուարճացընող և զբաղեցընող զաղանիքի վերջանալը տեսնելու հոգ չէի տաներ , աղաչեցի այս պարոնները որ ինձի հետ տիկին Ռօզըմօնտի քով երթան առանց աւելի ևս մտածելու այնպիսի գէպքի մը վրայ որ չէի կարող բացատրել :

Եւ հիմա ս՛վ որ կ'ուզէ թող բացատրէ , բայց շատ ճիշդ է որ այս մարդուն և իմ մէջ տեղ անլուր բան մը կայ : Զիս կ'ատէ նա և ինքն է որ զիս Մալքօլմի հետ կը քեցընէ , կամ թէ . . . ո՛ր գիտէ . . . յիշաւի չգիտեմ ինչ ըսեմ :

Տիկին Ռօզըմօնտ որ պատմութիւնը իմացաւ , հոգը չըրաւ բնաւ : Սկսաւ խնդալ ըսելով որ ոտանաւոր շինող մը անհանգիստ ըրեր էինք :

Մեղուաբաղները շուտ մը յուզուեցան և զրաւ կը դնեմ որ այս զիշեր անկողիննուն մէջ երազնին պիտի տեսնեն նորաստի Օրլանտօ մը որ Ռօզըլինտի անոյշ անունով լեռին միտենիներուն կոճղերուն վրայ իր երգը կը փորագրէ :

Պարսպ տեղ հասկըցուցի անոնց որ այս կարծիքը հաւանական չէր և թէ մարդ քնանալու կամ երգ շինելու համար զլուխը մայաուներու մէջ չխոթեր , անոնք զիտցածնէն չեն շեղիր :

Իսկ արբան զիս շատ կը խրատէ որ առանձին մեր ամբարանոցին

բոլորտիքը չըջիմ, բայց կարծեմ որ եթէ իրեն աղաչեմ որ ին-
ծի ընկերանայ ՚ի հարկին զիս պաշտպանելու համար, միջակ կեր-
պով շնորհակալ սխալ բււայ իր վրայ ցուցրցած վստահութենէս :

ՔԼԱՎԻ ԱՌԻՈՒՆԵՐՈՒՆ

17 սարել

Սիրելիք իմ, անծանօթին վրայ նոր լուր մը չունիմ. վասն
զի այսօր անձրև եկաւ ու հետի չկրցայ գուրս ելնել : Սակէ զատ
այդ վէսին ետեւէ ըյնելու ատեն չունիմ, ուրիշ բան մը գտայ և
կարելի է Մալքօլմի մեկնելուն զաղանիքը ձեռքիս մէջն է :

Քեզ արդէն տիկին Ռօզըմօնտի եղբորը աղջիկներուն վրայ խօ-
սեցայ : Անդրանիկը բաւական զեղեցիկ է, Աննա կոչուածն է ան .
պլուզիկ է և նազուկ, դեղին մաղերով և երկայն ակրաներով բայց
ծովի դոյն կապուտ աչեր ունի՝ որոնք շատ ազդու են և իր փոք-
րիկ ու զիւրաշարժ մարմինը կէս անմեղ ու կէս արհեստական շնորհ
մ'ունի որ նորօրինակ է :

Այնպիսի կեղծ պարզութեամբ մը կը հագուի որ աղէկ ճաշակ
մը կը յայտնէ անօժիտ աղջկան մը համար, Աերջապէս պզտի ա-
նոյշ ձայնով մը կ'երգէ անանկ արտասանութեամբ որ ծիծաղելի
կերպով Իտալական լեզուն կը խանդարէ, բայց որնոր անհաճոյ չէ
հարեր երբ իր հայրենական այլանդակ տաղերը կը խօսի :

Երբ այս օրիորդիկը իր քեռորդոյն՝ զեղեցիկ Մալքօլմին սիրա-
հարեր է, այսօր հասկըցայ երբ գրեթէ մտքէս չէր անցներ :

Առանձին էի իրեն՝ և իր կրտսեր Ախսի քրոջը հետ՝ որ այս

գունատ ծաղիկն տղաւաղեալ և սրածայր մէկ տխրարն է և որ ա-
նոր շուքին պէս իրմէ չբաժնուիր . նոյն բառերը կը սուլէ, դաշ-
նակ զարնելու ատեն անոր կ'ընկերանայ, անոր միշտ արուած գան-
գուրը կը հիւսէ և բառ մը չըսեր առանց Ռ՛, «Իրելեք ի՛ Աննա» ,
դուչելու :

Աչքիդ առջև բեր շքազրամ մը՝ որու վրայ երկու պատկեր գրուշ-
մած են մէկմէկու փակած պզտիկը մեծին ետին :

Բարոյականին մէջ ալ նոյնն են . վստահ եմ որ եթէ Ախսի՝ որ
ԱՎ տարեկան չկայ՝ իր քրոջ սէրը զիտնայ, կը համոզուի իւրովի
որ ինքն ալ այն կրակով պէտք է այրի :

Ա՛րտէի թէ այս պզտիկներուն հետ առանձին էի, ուստի ժամա-
նակ անցընելու համար իրենց լեզու թափել տուի և հասկըցայ ի-
րենց պատմութիւնը որ մինչև այն օրը չէի գիտեր :

Այս օրիորդները որբ են, և իրենց խնամակալ տիկին Ռօզըմօնտը
չէ, ինչպէս որ կը կարծէի, այլ պառաւ Անկլուհի մը, որ ընդ-
հանրապէս շատ սիրուն այրի մը չըլլար :

Երկուքին ալ Անկլիա գանուած ատենին հիւանդանալնուն՝ տի-
կին Ռօզըմօնտ ուղեր էր անոնց ճամբորդութիւն ընել տալ քիչ ա-
տենուան համար :

Հետեւաբար հինգ վեց ամսէ ՚ի վեր անոր հետ Խտալիա կը գրտ-
նուին և կարծեն թէ Թիւրքի նման ուժեղ են, խնամակալուհիին
որոշած պայմանաժամը լրանալու մօտ է, բայց սակայն մեր մեղուա-
քաղները արդէն կը հառաչեն և կը հեծեն մտածելով որ իրենց
մառախլապատ հայրենիքը պիտի գառնան :

Այս բանը կը հասկընամ, վասն զի մշուշին հետ աղքատութիւնն
ալ իր թեւերը կը բանայ իրենց համար, մինչդեռ տիկին Ռօզը-
մօնտի տունը շուպլութեան մէջ կ'ապրին և սիրելի Աննան մեծ
տխմարութիւն մը բրած չըլլար եթէ ինքզինքը Մալքօլմին սիրցընէ :

Չգիտեմ թէ այս հաշիւ բրած է թէ չէ, բայց ինքզինքը հա-
մոզել կ'աշխատի որ անոր վրայ կը խենայ և առանց յուսահատու-
թեան չտեսած է Մալքօլմի ինձմով զբաղիլը : Այս այսպէս ըլլալը
մեր խօսակցութեան մէջ երեւան ելաւ հետեւեալ կերպով,

Հարցուցի իրեն թէ Մալքօլմի ո՞ր գանուիլը գիտէր :

— Չէ, սրտասխանեց նա պարզութեամբ :
 — Բայց մայրը աղէկ դիտէ, այնպէս չէ :
 — Եւ դուք ալ աղէկ դիտէք, դուչեց նա, պզտի խեցդեանի մը նման կարմրելով այն անկլիական մորթին թափանցկութեան շնորհիւ՝ որ բան մը չլինար պահէլ :

— Ինչո՞ւ պիտի դիտնամ, հարցուցի իրեն մեծ հանգարտութեամբ :
 — Անոր համար որ ձեր խօսեցեալն է նա, սրտասխանեց Աննա, զարմանալի ոյժով մը թեւերուս մէջ նետուելով :

Արդեօք ինձ խոստովանութիւն մ'ընելու դիտաւորութիւն ունէր : Չեմ կարծեր, աւելի կը յուսամ որ զիս խաբել կ'երեակայէր գոռանքով, բայց եկու տես որ ջիղերը կամօրին յաղթեցին, աչքերը լեցուեցան և ակամայ ետ քաշուեցայ վաճն զի այս տեսակ կրքոտ անձերու հետ մարդ ինչ որոշում ընելը չգիտէր, կրնայ ըլլալ որ զքեզ գրկելու ատեն աչքերդ հանել կամ զքեզ խածնել ուզեն :

Անվտաճութիւնս տեսաւ և անատեն արտառքէ շունչը կտրած ինքինքնէ ելած բոլորովին, փութաց զիս շահածելու :

— Ո՛հ, մի կարծէք թէ, դուչեց, ձեր գեղեցկութենէն, հարսթենէ, երանութենէ կը նախանձիմ : Ար սիրեմ զձեզ, վաճն զի աիկին Ռօզըմնտէ սիրուած էք և հաւաստի եմ որ զանի երջանիկ պիտի ընէք : Ինքը բան մը ըսած չէ ինձ, բայց ես ամեն բան գուշակեցի և Ատուծմէ շնորհակալ կ'ըլլամ եթէ աշխարհիս ամենարարի կնոջ ամենէ սիրուն ազջիկը տայ :

— Եւ Մալքօ՞ւմ, ըսի իրեն ժպտելով, ալ անոր խօսքը չեմք ըներ : Միթէ անոր երջանկութեան ալ այնքան չէք փափաքիր որքան իր մօրը :

— Մալքօ՞ւմ, Մալքօ՞ւմ, կրկնեց նա արիանալով աչքերը սրբելով և ժպտելու տշխատելով, իր վրայ չեմ ցաւիր զինքը կը շնորհաւորեմ :

— Սիրելիդ իմ, ըսի իրեն, երկու ձեռքերը բռնելով, շատ լաւ խօսեցաք այլ ճշմարտութիւնը աւելի պիտի սիրէի : Անկեղծ եղիք, ես ալ անկեղծ պիտի ըլլամ և տեսնէք որ պիտի չզղջաք :

Չկրցայ զինքը խոստովանեցնել, երբ ըսի թէ իր մօրեղբորդին

սիրելու չափ չէի ճանչեր և թէ հաւանական չէր որ հետը ամուսնանալ ուզէի, իր բերկրութիւնը այնքան տխրեց էր որ աւելի կատարեալ խոստովանութեան մը պէտք չունեցայ. անկէ 'ի վեր, սիրելի Բօպէրթին, միայն մէկ կամք ու փափաք ունիմ, այն է երկու մօրեղբորդիները կարգել : Չեռքէս եկածը պիտի ընեմ, հիմակ զՄալքօւմ կ'ըսպասեմ անհամբեր որպէս զի զինքը ինէ լաւ մը զգուեցընեմ : Իր հեճուկը (depit) կրնայ մեղուաբաղին արժանեաց վրայ իր աչերը բանալու և եթէ ես տիկին Ռօզըմնտի վրայ քիչ մը ազդեցութիւն ունիմ, ան ալ իր հաւանութիւնը կու տայ :

Ի՛հ, գեռ պիտի ըսուի՞ որ ինքնատէր եմ, գօգէի կամ չար : Չէ, սիրելիս, ընդհակառակը վեհանձն եմ, իմ ամենէ մեծ հաւճոյքն է այս և եթէ Թ . . . մարքիզուհին զիս օրինակելէ ետքը, փոխանակ իմ թշնամիս ըլլալու՝ վրաս վստահութիւն ունենար և միակ կայլակ մը թափէր այն արտառքէն որոնցմէ օրիորդ Աննա ոտքերուս վրայ հեղեղ մը թափեց, զինքն ալ պաշտպանութեանս սակ կ'առնուի և կը համոզէի իր ամուսինը թէ իր կինը պաշտելի է :

Եթէ կարելի է վաղը նամակս չեմ ուզեր գոցել առանց անձառնելու վրայ բան մը ըսելու քեզի : Ներկայս օրագրի մը պէս ընդունէ :

ՃԼԱՎԻ ԱՌ ԲՕՊԷՐԹԻՆ

Անձանօթին վրայ քիզի լուրեր ունիմ տալիք այս անգամ : Պիտի տեսնես որ իմ երեակայութեամբ արկած մը չերազեր էի և թէ այս փերեզակի հագուստին սակ ծանրկեկ կամ այլանդակ արկած մը կայ իրօք :

Այս առաւու մեր ամարանոցին դաւիթէն այս մարդուն բնակած կողմը զիտակ մ'երկնցուցած՝ իր երթեւեկութիւնները զիտելու առանձն տեսայ որ կը զիտէր նա գէտ 'ի սղախ անասուակ մը որ մեր պարտիզին մաս կը կազմէ լեռին զառիթափին վրայ :

Նշմայր ըրի կաթմանային՝ որ ինէ ոչ նուազ հետաքրքիր է և այն կողմը մանիշակ ժողվելու ելանք իր լրտեսութիւնը ծաղրելու նպատակաւ և յուրընելու համար որ զմեզ չէր կրնար խաբել :

Հատ չտեսեց, տեսանք որ փայտ կտրող մարդերու քով կայներ էր նա :

Մեր մտախը տեսաւ անշուշտ՝ վասն զի այնպէս կեղծեց որ գեղջուկներուն դործովը զբաղած էր : Ամեն մէկ նոր կտրուած սառնակը կ'առնէր և զայն նայելէ ետքը կը նետէր ուրիշ մ'առնելու համար :

Իր այս զբաղմունքն ամենեկին ճշմարիտ զբաղմունքի մը չէր նմաներ :

Կաթմանա չուզեց աւելի յառաջ երթալ պնդելով որ ահարկու աշեր և մօրուս ունէր նա :

Ես յառաջացայ անվեհեր՝ իբր թէ մանիշակ փնտուելով, կերպով մը արդէն հաւքած մեծկակ փունջս 'ի ցոյց հանեցի և լաւ մը համոզուելէ ետքը թէ հոն աշխատող դործաւորներու գէմքը ծանօթ էին ինձ, մինչև անծանօթին քթին տակ մտնեցայ :

Իր գծագրութիւնը ամենեկին չկրցայ նշմարել սակայն, վասն զի իսկոյն երեսն անգին դարձուց, բայց զիտեցի իր հազուստը որ գեղեցիկ չէր բնաւ : Մինչև ծունկերը հասնող մեծ կօշիկները դարձնալ ոտքն էին թաւիչէ վարտիքի մը վրայէն՝ որ երկդիմի վարտիք մը ըլլալուն փոթ փոթ կը ծումուկի : Կունակը երեսուն և վեց գրպանով վերարկու մը և բոլոր այս զրպանները չգիտեմ ինչով լի ուրով այս մարդը կը նմանէր այն տօպրակներուն՝ որ գեղի տօնաւաւաններուն կը անսննդ սանդալներով ղեղուն :

Եթէ իր պահարանը կամ թանգարանը այն է՝ հին ատենի պարոնի մը նման որու անունը մուցեր եմ, կրնայ ըսել անի «Բոլոր ունեցածս վրաս է :»

Հուսի յետոյ ուրիշ պարագայ մ'ալ աչքիս զարկաւ և ամենէ ծի-

ծաղելին թուեցաւ ինձ, այս մարդը իր վերարկուին առաջակողմը հինգ վեց հատ գնդասեղ ունէր, ըսել է որ կամ ասորիէն մէկն է որ ամեն ինչ կը հողայ, և կամ անանկ մէկը որ բան մը չուզեր կորուսնել :

Լուիկ և մեջիկ զարմացայ վրան : Աւերջապէս զիս տեսաւ նա և կծիկը դրաւ : Բայց իր հազուստին փակած փշոտ ստա մը հրելու համար ըրած բուռն շարժումովը սուսի մը գետին ձղեց և զայն վերցուցած ատեն ուշ չգրաւ գեղնած թղթի կտորի մը որ անկէ գուրս սպրդեր էր և զոր ես փութացի առնելու ինքը ծառերու ետին աներեւոյթ եղածին պէս :

Արդ՝ ինչ կար այս թղթին մէջ :

Ձէ, երազոտ և զառանցող աղջիկ մը չեմ ես : — Այս թղթին վրայ իմ անունը կար որ աչքիս ցատկեց և արտօնութիւն տուաւ ինձ հեղել կամ հեղելու փորձել այս վեցհաւաքեալն :

Այս թղթի կտորը պարզապէս սիկար շինելու թերթիկ մ'էր քառածալ և կապարեայ գրչով գրուած՝ և հետագայ կարծ ծանօթութիւնը կը պարունակէր :

Մալքոյ. Գլաւ. հով. գէլ. — ցր. — բոք. բաժ.

Երկար խորհրդածութիւնէ ետքը ինձ թուեցաւ որ այսպէս կրնար մեկնուիլ այս :

Մալքոյմեան Գլաւիկին վրայ հսկել գիշեր ցորեկ, գողէթը բաժնել . . . միւսներէ :

Ե՛հ, ասոր ինչ կ'ըսես, Բօպերթին, ալ այնքան մեծ հանելուկ մը չէ այս, ահա ձեռքս է իր լուծումը որ սակաւ ինչ կ'ծու է, Գողէթ մի : Գիշեր ցորեկ հսկել . . . բաժնել :

Հատ կ'ուզէի զիտնալ թէ ինչ կ'ըսուի պիտի յաջողին :

Փոյթ չէ. այս սիրուն Մալքոյմը, մաքրակրօնի անձնուիրութեամբ կամ անձնական շահէ մը շարժեալ՝ որ ես կը հասկընամ, իր սիրային վիշտերը մտերմի մը յայաներ է : Այս մտերմիը իրեն խրատ տուեր է որ մեկնի, խոստանալով որ ինքը իմ վրայ կը հսկէ և իմ քով բնակելով իմ ընթացքն ու խօսքերը կը մեկնաբանէ հիմա : Մորմենիի մը մէջ պահուած էր աներկբայ մարբիզիւն և արջային հետ խօսիլու լսելու համար :

Քանի մը անհամ կատակներէ հետեցուցած է որ մէկուն կամ միւսին հետ եկա՞նք եմ, կամ թէ միայն իմ զուարթութիւնը բաւական եղած է իրեն իմաստունի պէս վճիռ տալու՝ որ ես Մալքօլմի վրայ չեմ ողբար ու մեծ հոգիք մ'եմ:

Աւերջին կտորին գալով՝ յիրաւի բացարձակապէս չսխալիր նա: Մալքօլմի վրայ չեմ կրնար ողբալ և շատ դո՛հ պիտի ըլլամ թէ որ մէյ մ'ալ աղ տղուն խօսքը չըլլայ: Սակայն Մալքօլմ գիտէ՞ որբեմն որ ես իր մօրը քիչ մը յոյս տուած եմ:

Թէ որ այսպէս է, մօրը դէմ պիտի բարկանամ: Հարկաւ ետքէն պիտի հասկընանք: Առայժմ բան մը յայտնի պիտի չընեմ:

Ամենէ շատ այս մարդուն իմ վրայ ունեցած ատելութեանը կը զարմանամ: Արեան հասկընալ որ մարդ մը այս տեսակ զգացում մը ունենայ այնպիսի մէկու մը դէմ՝ որու միայն դէմքը կը ճանչնայ: Հաւտս որ իմինս այս աստիճանի անախորժ չէի կարծեր:

Մնաս բարև, սիրելիդ իմ: Շարունակութիւնը կը գրեմ քեզի: Բայց այս հատորս քեզ զրկելու ատենն եկած է, ասիէ զատ դրժմ գոհ չեմ զքեզ ՚ի կախ թողելուս յուսալով որ քիչ մը մասնակից ես նաև դու բարկութեանս, անհամբերութեանս և հետաքրքրութեանս:

Յատուկ բարեկերս ամուսնոյդ և համբոյրս զաւակներուդ:

19 — 185 . . .

Երկար միջոց մ'անցաւ, սիրելիդ իմ Բօպերթին, վերջին նստեալէս ՚ի վեր և երբ կը մտածեմ թէ զքեզ ինչ խենդութիւններու վրայ ձգեցի, յիրաւի ալ ներկայս ուրիշ սկսիլը և արկածներուս թելը ինչպէս ձեռք առնելը չգիտեմ:

Սակայն պէտք է սկսիլ, վասն զի եթէ վերջաբանէ սկսիմ խօսքը, բան մը չպիտի հասկընաս և անատեն անվրէպ խենդանոցին արժանի պիտի դատես զիս:

Գեպքերու արձանագրութիւնը առանց նախաբանական խորհրածութիւններու կ'սկսիմ ուրեմն:

Խօսքս՝ թղթի կտորի մ'առթիւ՝ (որու մէջ շատ գէշ խօսուած էր ինձի համար) ըրած ենթադրութեանցս վրայ էր:

Նոյն իսկ հետեւեալ օրէ սկսելով իմ հետադռութիւնները ընելու որոշած էի, բայց տիկին Ռօզըմօնտէ արդիւրեցայ որ առտու կանուխ եկած էր, զիս ու հայրս առնելով իր քեռաղջիկներու հետ ձիաւոր պտոյտ մ'ընելու:

Շատ աշխատեցայ հայրս առանց ինձի զրկելու, բայց անկարելի եղաւ, այլուր կարծէի թէ՛ Մալքօլմի հետ բացատրութիւն մը ունենալու համար այս առիթը փախցընել պէտք չէի: Սակայն մեկուսի գտնուած ատենս՝ իր որդւոյն անսահման կերպով բացակայ գտնուելուն վրայ խօսքս սկսելուս պէս՝ զիս ընդմիջեց նա:

— Մի ամբաստանէք զան, սիրելիդ իմ, ըսաւ: Մալքօլմ քանի մը օրուան համար հեռանալովը իմ մէկ հրամանիս հնազանդած է: Չէի ուզեր այս բանը ձեզի յայտնել և նոյն իսկ հիմա որ ձեր առջև զանի արդարացընել կ'ուզեմ, անկարելի է ինձ իմ պատճառները ձեզ ըօել, բայց լուրջ պատճառներ են անոնք, հաւատացէք: Մարդկային կեանքի մէջ պարագաներ կան, ուր պատիւը չօհէ շատ աւելի իստիւ մեր վրայ պարտաւարութիւններ կը դնէ:

Մենք ազդէք ուրեմն թէ ստակի վերաբերեալ որ և է գործ մը կրնար զիս մղել իրմէ խնդրելու զոհողութիւն մը՝ որ բա՛րէ, կարելի է իր երանութեան զոհողութիւնը պիտի ըլլայ, վասն զի կը տեսնեմ որ իրեն դէմ զայրացած էք և թէ ութ օրէն՝ երբ վերադառնայ, հաւանականօրէն շատ ուշ եկած պիտի ըլլայ:

— 2է՛, սիրելիդ իմ տիկին, դեռ շատ կանուխ պիտի ըլլայ: Զիս զայրացած մի կարծէք, վասն զի ձեր ըսած ութ օրը լոյս մ'է որ կը շողացընէք առջևս: Միթէ ութ օրէն ձեր քեռաղջիկներն ալ Անկլիա չպիտի վերադառնան:

— Ինչ, գուշակեցիք ուրեմն:

— Ատկէ աւելին ըրի, օրիորդ Աննան խոստովանցօցի գործին էութիւնն զիտնալու համար: Գուք ալ նոյնն ըրիք, միայն թէ, ինէ քանի մ'օր յառաջ, և նորատի աղջկան զպայման սաստկութիւնը տեսնելով հեռացուցիք Մալքօլմը, որ իբրև բարի զաւակ մը ինքզինքը զոհեց որպէս զի աւելի ևս չկարճեցընէք ժամանակը որ դեռ ևս այս խեղճ մեղուաբաղները ձեր քով պիտի անցընէին:

— Ճշմարիտն այդ է, սիրելի Ֆլավի, այդ է բոլոր ճշմարտութիւնը:

— Բոլոր չէ՛, սիրելի բարեկամուհիս, ուրիշ բան մ'ալ կայ. Մալքօլմ մեր ըսածին չափ զոհուած՝ և նոյն իսկ կրնամ ըսել թէ խոյս տալուն վրայ ցաւած չէ: Անկեղծ ըլլանք, Մալքօլմ չտիրեր զիս:

— Ինչ կ'ըսէք:

— Տեր Աստուած, կը սիրէ զիս անի ինչպէս բոլոր միւսները՝ որոնց հետ չուզեցի ամուսնանալ: Ինծի սիրահարած է լորտ Թ. . . ի պարոն Ս. . . ի, մարբիդին և արբային պէս . . .

— Ա՛հ, կ'ազգչեմ, իմ սողաս այն ձիծաղելի արբային հետ մի բազդատէք:

— Չէ, չեմ բազդատեր, այլ կ'ըսեմ թէ իմ պզտիկ անձը տեսնելով քիչ մը շլանալէ ետքը, Մալքօլմ իմ վրայ մեծ սէր մը զգալ կարծեց, սէր մը՝ որ իր երևակայութեան արդիւնք էր, և այս ըսածիս փաստն ան է որ զիս բնաւ չյարգեր, իմ վրայ չունի այն վստահութիւնը որով զիս կը պատուէք և ձեր մայրական

բարութեամբ և կնային առատարտութեամբ կարծէք թէ ան ալ կը սնուցանէ:

Ասոր վրայ տիկին Ռօզըմօնտ բողոքեց և աշխատեցաւ ինձ ըսել տալու թէ ինչ բանի վրայ կը հիմնէի նախանձն ու կասկածները զորս իր տղուն կ'ընծայէի:

Եղելութիւնը չբացատրեցի իրեն, վասն զի Մալքօլմի արդարացումը չէի ուզէր զրդուել, միայն կ'ուզէի զիտնալ թէ նա մի աստիճանի տեղեկութիւն ունէր այն յայտարարութենէ զոր իր մայրն ինձ ըրած էր:

Ուստի փոխանակ պատասխանելու՝ բաւական վարպետ հարցումներ ըրի և կրնամ ըսել թէ տիկին Ռօզըմօնտի պատասխաններն այնքան պարզ ու որոշ էին որ իր անկեղծութեան վրայ համազուած եմ:

Մալքօլմ բան մը չգիտէ:

Այս բանը մեծ դիւրութիւն տուաւ ինձ իր մտքը ըսելու թէ ամուսնական ախորժս քան երբէք նուազ էր և թէ վիճքը կ'աղաչէի որ նոյնը իր որդւոյն ուլ նամակաւ հասկըցընէ:

Բացակայութիւնս ձեր որդւոյն սէրը կը բուժէ, ըսէ իրեն, եթէ յիշատի իր սիրտն հեւանդ է: Իր բոլոր համակրութիւնը խեղճ օրիորդ Աննայի վրայ ամփոփեցէք որու սէրը՝ իր սիրտը պիտի շարժէ անվրէպ և օրին մէկը զինքը պիտի համոզէ:

Ահա տիկին Ռօզըմօնտ ինչ պատասխանեց ինձ:

— Օրիորդ Աննայի վրայ՝ բան մը պիտի չըսեմ սողուս, սիրելիդ իմ, անոր դէմքն այնքան թափանցիկ էր որ թէ ես և թէ Մալքօլմ գուշակեցինք դադանիքը զոր այնքան վարպետութեամբ պահել կը կարծէ: Տղուս հետ խօսելու ատեն այն խեղճ մանկան անունը շարտասանեցինք, կէս բառով իրարու միտքն հասկըցանք: Օրիորդ Աննա պիտի մեկնի, զան պիտի մոռնայ կամ ծիւրական պիտի մտնի, այս բանը մտածելով կը սոսկամ բայց ձեռքէս բան մը չգար: Եթէ Մալքօլմ զինքը սիրէր, շատ գոհ պիտի ըլլայի վասն զի սաշտելի աղջիկ մ'է նէ: Այլ չտիրեր զանի վասն զի զքեզ կը սիրէինք: Ալ խօսքը չընենք: Զնէ յուսահատ ճամբելու արիւթիւնը պիտի ունենամ, միայն թէ ինձ ըսէիք բացարձակապէս թէ

տղուս համար հակակրուծիւն կըզդար : Եթէ այնպէս է տակաւին շքալու պիտի յորդորեմ զինքն և քեռաղջիկներս քանի մը օր ևս պիտի պահեմ, յետ որոյ պարագաներէ խորհուրդ պիտի առնում :

Տիկին Ռօզըմօնտի պատասխան տուի թէ ինձ անկարելի էր հակակրուծիւն բառը արտասանել, վասն զի իրեն պաշտած տղուն կը նկատէր այն, այլ պատուոյս վրայ երգումըրի թէ այնպիսի դեռահաս ամուսին մ'առնելու բնաւ պիտի չկրնայի համոզուիլ :

— Աւրեմն ալ անոր խօսքը չընենք, վրայ բերաւնէ, եթէ վշտացեալ է նա, զինքը միտթարելն իմ գործն է և իր ամեն յոյսերը խօսքաւ ջնջելու համար պիտի սպասեմ որ վերադառնայ : Առ այժմ նամակներուս մէջ իրեն յոյս չտալով պիտի շատանամ : Գիտեմ որ արիւթիւն կու գայ վրան ես հետը խօսեցածիս պէս : Բարեկամ մեանք, կը յուսամ թէ այս պատճառաւ մէջերեսիս պաղուծիւն ժտնելու պատճառ մը չկայ :

Այս ընտիր կինը գրկեցի և ուրիշ խօսք ըրինք :

Օրուան մնացած մասը տիկին Ռօզըմօնտի դէմքը քիչ մը կախ էր ու խորհուն՝ բայց հետո ոչ նուազ սիրով կը վարուէր, ևս ալ կերպով մը կըցայ հասկըցընել օրիորդ Աննայի թէ իրեն համար աշխատեր էի որով բոլորովին զուարթացաւ նէ և ինձի համար երախտագիտութեամբ ու սիրով վառեցաւ :

Երանելի մանուկ, որ առանց մեծամտութեան կը սիրէ, կարելի է առանց հաշուի, և մինակ սիրելու հաճութեան համար :

Իրիկունը ևս ինքս ալ քիչ մը տխուր էի չէ թէ Մալքօլմէ հրաժարելուս, այլ իր մօրը հետ երազած որդիական միութեան ասպայէն զրիւելու համար :

Ար սնդէս թէ իմ երանութեան վրայ ուրիշի մը չափ ևս ալ կը մտածեմ : Ահա տես որ անանկ չէ : Իմ անտարբերութեան մէջ այնքան քիչ հաշիւ կ'ընեմ՝ որքան օրիորդ Աննա իր կրից մէջ :

Անտարակոյս անձնական շահու ամեն հնարաւոր պատճառները պէտք էին զիս զՄալքօլմ ընտրելու մղել : Բայց իր այլանդակ վարքէն զզացած դժգոհութիւնս չեմ կրնար զսպել, վարք՝ որ իր անձնի բարեկամին ընթացքէն յայտնուեցաւ, և իմ հպարտութիւնը ամեն պատճառաբանութեանց կը յաղթէ :

Նայէ իրաւունք չունէի երբ կը գրէի քեզ, երանի թէ պիտեա՛ս թիւն մը չընէ նա որով եր վրայ խորհելէ զզո՛ւեմ :

Այլ անձանօթին գանք, կը փութաս զխնայլ թէ իմ հաշուիս իր ունեցած գեղեցիկ զիտաւորութիւններն ո՞ր մնացին . . . : Ահա ատարիկ են :

Քիչ մը տխուր և մտայոյզ էի : Հօրս գիշեր բարի մաղթելով հանդերձ կ'աշխատէի զինքն ստիպել այս մարդուն անունն և ընկերական վիճակը ինձ ըսել տալու : Սակայն հայրս այնպէս ձեռնուցոյց որ զան տեսած ըլլալը չէր յիշեր : Յոյնած էր նա և զիտես որ ննջող հօր մը պէս անթափանցելի բան չկայ աշխարհիս մէջ :

Սենեակս մտայ . կաթմանան քնանալու զրկեցի և որովհետև հիանալի գիշեր մ'էր, ժամի մը չափ պատահանա կեցայ լուսինը զիտեսելու և սոխակները մտիկ ընելու համար :

Այս կենդանիները կը պաշտեմ չեմ կրնար ըսել, վասն զի մարքիզուհւոյն անոնց համար ունեցած սէրը բաւական է զիս անոնց-

մէ զգուեցնելու . բայց վերջապէս մեքենաբար մտիկ կ'ընէի , առանց
զիտնալու թէ ինչու , երբ ուրիշ շշուկ մը լսեցի պատահանիս տակ
պարսէզին մէջ որ բաւական անմշակ է :

Կամացուկ քայլերու և տերեւներու խշրտոց մ'էր այն :

Յետոյ մարդ մը տեսայ որոշակի որ ծլած ծաղկած սարփինայի
մը եզերքը կը սահէր ծանրաքայլ :

Գող մը կարծելով նախ վախցայ , մանաւանդ որ քուլէն կա-
խուած կամ ձեռքը բանի մը շողալը տեսայ որ կրնար զէնք մը
ըլլալ , բայց արիացայ խորհելով թէ այս երկիրը գող չկայ և ակ-
նոցիս օդնութեամբ որոշելով որ այն շողուն առարկան մետաղեայ
պզտի տուփ մ'էր զոր արդէն տեսած էի անձանթիս ձեռքն մա-
նիշակներու փունջին օրը : Այն հռչակաւոր տոմսակը այս տուփէն
ընկեր էր :

Այսպէս քանի մը ժամանակէ հետէ սոյն սարփինային շուրջը կը
թափառէր նա , կարելի է զիս նշմարած ըլլալուն՝ կ'ուզէր ինձ կար-
ծեցընել թէ բան մը կը փնտռէր՝ երբ ընդմիջուեցաւ հօրս սենե-
կապանէն որ Աստուած գիտէ ինչ նպատակաւ շրջան մը կ'ընէր և
որ խիստ ահաբեկ ձայնով մը դոշեց անոր հետ զէմ առ զէմ
գանուածին պէս :

— Ո՞վ է ան :

— Ես եմ , պատասխանեց անձանթը : Բանէ մը մի վախնար :

— Ա՛հ , դուք էք , կրկնեց Պաթիսթ պաշտպանութեան եղանա-
կաւ մը , այս ժամուս հոս ինչ կ'ընէք :

— Գիտես որ աէրդ հրաման տուաւ ինձ . . .

— Ա՛հ , այո՛ , այո՛ , իրաւ է : Աւարդասարդներու ներքե : Յա-
ջողութիւն և զիշեր բարի , պարոն :

Հոս ծառան անուն մը արտասանեց որմէ միայն էր յանգը լսեցի ,
վասն զի դանուած հեռուորութեանս մէջէ՛ առելի գուշակեր՝ քան
թէ իրենց խօսքերը լսեր էի և յատուկ անուն մը չգուշակուիր :

Պաթիսթ հարցուց իրեն թէ պարտեղէն ելնելու համար բանա-
լի մ'ունէր , և իր ստորասական պատասխանին վրայ ներս մտնելով
դուռը դոցեց :

Անձանթը նստարանի մը վրայ նստաւ իր տունը դռնուելու պէս

և բաւական ատեն շատ հանդարտ կեցաւ , յետ որոյ յանկարծ ոտք
եղնելով աներևոյթ եղաւ խնթի պէս վաղելով և նշան տալու հա-
մար բան մը , անշուշտ , թաշկինակ մը շարժելով . . . որո՞ւ : Կարելի
է Մալքօլմի որ վարդասարդերու մէջ պահուած պէտք էր ըլլար :

Պարագ տեղ սպասեցի ու գիտեցի տակաւին , ալ բան մը չկրցայ
տեսնել :

Ա՛լ չգիմացայ , երկրորդ օրը յամառութեամբ հայրս հարցափոր-
ձեցի , գանդատելով անվտահայտ զիմօք փախուկի մը ներեւուն
համար որ զիշերը պատուհաններու ներքե շրջի :

Հայրս սկսաւ խնդալ :

— Մի վախնար , ըսաւ , խնդ մ'է , և իր կողմէ բանէ մը մի
երկնչի : Իրեն ուշադրութիւն անգամ մի ընէր :

— Բայց ադ ինչ տեսակ մարդ է , անունը ինչ է , ո՞ւրկէ կը
ճանչես զինքը :

— Շատ քիչ կը ճանչեմ , անունն ալ մոռցայ , այլ շատ պատ-
ուաւոր մարդ մ'է և ինձ յանձնարարեալ :

— Մալքօլմի կողմէ , այնպէս չէ՛ , սիրելի հայր :

— Ճիշդ Մալքօլմէ . քեզի ինչ կը վերաբերի :

— Եւ . . . վաճառական է :

— Մետաքսէ դուլպայի , պատասխանեց հայրս , հեղինոտ ծան-
րութեամբ մը որ զիս համոզեց թէ բոլոր իմ հարցումները միայն
զինքը զբօսընելու կը ծառայէին :

Հետեւորար լուցի . բայց բարկացած էի ինչպէս որ կրնաս ե-
րեւակայել : Ուրեմն հայրս Մալքօլմի անըմբռնելի հաճոյքին և իմ
վրայ եղած անվայել լրտեսութեան կը հաւանի :

Ենթադրութեանցս մէջէ՛ եւք մը չէի գտներ : Երկուքէն մէկը ,
կամ չար լեզու մը , կարելի է մարքիդուհին , հաւտացուցած էր Մալ-
քօլմի թէ ամօթալի յարաբերութիւն մ'ունիմ , և անձանթին յանձ-
նուած էր ա՛յլ և ճիշդ վրաս հսկել ատոր վրայ համոզուելու հա-
մար , ու հայրս ալ հաւաներ էր իմ անձեռնախնայ յաղթանակելուն վրայ
ապահով ըլլալով , կամ թէ վաղրի պէս նախանձոտ Մալքօլմ ,
իմ ամեն խնկարկուններն ինէ հեռացընելու նպատակաւ կ'ուզէր եր-
բորդի մը միջոցաւ զիս ՚ի վտանգի զննել :

Բայց ինչո՞ւ հայրս այսպիսի այլանդակ և վատ դիտաւորութեան մը պիտի հաւանէր, այս անկարելի կը թուէր ինձ :

Ինչ կը նշանակէր այն տարօրէն խօսքերն որ անդուլ կը կարգայի, ԲՐԷՆԷ ԻՆՆՅԵՆԷ :

Այսօր նոր դիւտ մը ևս ըրի :

Տիկին Բողոմոսը տեսնելու դացի ու բնականօրէն յաջողեցայ իր տղուն գիրը ինձ ցուցնել տալու : Ահա խորհրդաւոր ատմին գիրն էր : Մալքօլմինք իր ձեռքով առած էր իր լրտեսին այն պատուէրը որու այնքան հաստատարօրէն կը հետեւէր նա :

Այս բանը զիս այն աստիճան զայրացուց որ առջի առիթն ՚ի կիրառի իր մօրը խիստ հասու կերպով մ'ըսելու թէ լաւ խորհեր մտածեր էի և իմ մերժումն անդառնալի էր :

Առեղծուածային ժպիտով մ'ինձ պատասխանեց նա, և չգիտեմ ինչո՞ւ սկսայ իր որդւոյն չափ իրմէ ալ կասկածիլ :

Այս կասկածները դրեթէ հաստատութեան դարձան այն վայրկեանին ուր իրմէ բաժնուելով երկու մեղուաբաղնբուս կ'երթայի իրենց սենեակը այց մը տալու, երբ ամառանոցին դաւիթին մէջ դէմ առ դէմ եկայ անծանօթին հետ :

Բաւական մաքուր հազուած և սովորականէն աւելի աղէկ սանտրուած էր, որով զինքը ճանչելու յայտնեցայ, երբէք զինքն այսքան մօտէն տեսած չըլլալուս :

Զինքը քննելու ժամանակ ունենալու համար կանոց առի և որովհետեւ զիս արձանի մը տեղ դնելով կ'անցնէր,

— Բարի լոյս, պարոն, ըսի իրեն ամենէ հաստ ու շար ձայնովս :

Ընդոստ արթնցող մարդու մը պէս սարսփեցաւ, ետին դարձաւ նա, վասն զի արդէն քովէս անցեր էր և ինձ աւելի կարճատես եղողի մը պէս աչքը թարթելով երեսս նայեցաւ : Այլ կարճատես չէ և այս աւելի լրբութիւն մ'էր :

Ի վերջէ, որովհետեւ բռնապէս կը գիտէի զինքը, ինձ պատասխան տալու որոշում ըրաւ :

— Բարի լոյս, տիկին, ըսաւ շատ անոյշ և ներգաշնակաւոր ձայնով մ'որ պէտք եմ խոստովանիլ զիս քիչ մը զինամփ ըրաւ :

Յրբան կարելի է նէ, բաւ առ բաւ պիտի հաղորդեմ քեզ :

բառերու այլանդակ փոխանակութիւնը որ անատեն մէջերնիս տեղի ունեցաւ :

— Ինչո՞ւ տիկին կը կոչէք զիս, երբ ո՞վ ըլլալս այնքան քաջ կը ճանչէք, միթէ ո՞ր նախատինք մ'է այդ :

Չեմ քը ճակատը տարաւ նա և բոլորովին ապշուեալ եղանակաւ մը կրկնեց :

— Նոր նախատինք մը : Բայց տիկին . . . կամ օրիորդ . . . չեմ ճանչեր զձեզ :

— Չեր դերը շատ լաւ կը խաղաք, բայց պարապ տեղ սպասեալ տողանդ մ'է այդ : Ամեն բան գիտեմ :

— Ամեն բան, կրկնեց, զսպուած խնդուքով մը : Աստուած վկայ շատ ուրախ եմ :

Այս ըսելով խնթե մ'ազատելու համար արտորացող մարդու մը պէս անցնելու վրայ էր, երբ բաւական խիստ բաւով մը զինքն արգիլեցի :

Կարծեմ, անճարակ լրտես կոչեցի զինքը :

Նորն ետ դարձաւ, քիչ մը բարկացած, բայց միշտ խնդումներս և իր գէմքը պաշտպանող բարութեան և վշտակից հով մ'ունէր որ զիս չգիտեմ ինչ ակամայ պատկառանքով մը համակեց, այնպէս որ կարծեցի թէ նշանաւոր անձի մը հետ խօսքի բռնուեր էի :

Քիչ մը շփոթեցայ ու ինքն ալ զգաց զայն :

— Կեցիք նայիք, զիս ուրիշի մը տեղ կ'առնէք :

— Ոչ, Բօպէր կը կոչուիք . . .

— Չէ, այդպէս կը յանդի անունս, բայց ատի չէ :

— Անունիդ ինչ է :

— Անունս չիրնար ձեզի նկատել, ես ձեր ընկերութենէ չեմ և զձեզ ճանչցող անձերու հետ յարաբերութիւն մը չունիմ :

— Անտօթարար սուտ կը խօսիք :

— Կ'ո՞ղ, շատ շար էք և մեղք, վասն զի շատ գեղանի կ'երևիք :

— Ա իրբին մէկն էք :

— Ո՛հ, չեմ կարծեր :

- Նաև ստախոս մը , կը պնդեմ : Խիստ մօտէն Պ. Մալքօլմ
- * * * ր կը ճանչէր ինչպէս նաև իր մայրը :
- Իր մայրը չեմ ճանչեր , զինքը վայրկեան մը տեսայ :
- Եւ չգիտէք որ անոր տունը կը գտնուիք :
- Ինչպէս կրնամ չգիտնալ , իրաւ մտադրազ եմ , կը խոստովանիմ , բայց այդ աստիճանի . . .
- Է՛հ , Մալքօլմն ալ վայրկեան մը տեսաք միայն , միայն իր ձեռքը սեղմելու և պատուէրներն ընդունելու չափ :
- Ա՛հ , այդ իրաւ է , իր պատուէրներն ընդունեցայ :
- Արդէն քաջ զիտեմ , լրդեմեւ — և հըշտոյնեւ . . . :
- Փլաւէան , դէն , ինքն ըսած է ձեզ , կը տեսնէք որ չեմ մոռնար , և ճիշդ ատոր համար հոս կը գտնուիմ :
- Բայց միթէ մօտէն ամենեւին չտեսնէք Փլաւին կամ Փլաւէան , ինչպէս որ կը սիրէք ըսել Իտալերէն :
- Չէ , չէ , լսախներէն . . . Փլաւէան , երբէք չտեսայ մի զայն : Տեսայ հարկաւ : Հագուազիւտ արարած մ'է որ լաւ կը ճանչեմ : Անցեալ տարի Հելլէտիաի մէջ . . .
- Ինչպէս , անցեալ տարի Հելլէտիա կը գտնուէիք և ո՞ր :
- Ամեն տեղ :
- Ես ալ գրեթէ ամեն տեղ , բայց զձեզ և ոչ ուրեք տեսայ :
- Կարելի է , բայց ինչո՞ւ պիտի տեսնէիք :
- Իրաւ է : Այն ատեն այդ Փլաւիտի հետեւելու պաշտօնը չունէիք :
- Անշուշտ կը հետեւէի , վասն զի խոստացած էի :
- Կը խոստովանիք ուրեմն : Կեցցէք : Անանկ է նէ ինչո՞ւ երբորդ գէմբով կը խօսիք անոր վրայ :
- Չեմ հասկընար :
- Բան , միթէ ըսել կ'ուզէք որ զանի չկրցաք վերաճանչել :
- Ինչպէս չեմ վերաճանչեր , Ինչ ըսել կ'ուզէք , վասն զի միևնոյն էակն է որ ճամբորդեց :
- Այդ բանին համար շնորհ ունիմ : Եւ այդ էակը . . .
- Հո՞ս է :
- Անշուշտ հոս է : Ետքէն —

- Նոյն իսկ իր զարմանքէն այնքան ապշած էր նա , որ խորովի կրտէի թէ արդեօք իրօք զիս կը վերաճանչէր , և իր լրբութեան կամ մտադրազութեան մինչև ուր երթալը տեսնելու համար , հարցուցի իրեն թէ էակը ինչ գէմբ ունէր :
- Տակաւին չգիտեմ , պատասխանեց նա անմեղօրէն , բայց սև մէջք ու ճերմակ վզնոց ունենալու է :
- Եւ յարդի գեղին պարեղօտ մը , աւելցուցի Շամդէրիի կազէ պարեղօտիս վրայ՝ որ այն օրը հագած էի , նայուածք մը նետելով : Հագուստները շատ լաւ կը նկարագրէք և ձեր չարութիւնը այնպիսի թեթեւութիւն մ'ունի . . .
- Գուք շատ լաւ նկարագրեցիք զՓլաւի , կրկնեց նա դաւթին երկու միտտած պատկերներու մէջ տեղ բազմօրի մը վրայ նստելով : Այլ ես խորամանկ եմ , կեցիք նայիմ , այլանդակ աղջիկ մը կերէիք ինձ . . . Նստէք ուրեմն :
- Չեր քովը , այնպէս չէ . այլանդակ դուք էք :
- Ի՛հ , կ'ուզէք նէ կանդուն մնացէք , ես յողնած եմ : Այս օր առ նուազն տասը մղոն ճամբայ քալեցի :
- Շատ կը ցաւիմ վրանիդ : Շատ տաղտկալի բան է այդքան քալելը , զիշերը պարտէզի մը մէջ պահակութիւն ընելէ ետքը :
- Ա՛հ , ուրեմն ամեն բան գիտէք դուք :
- Արդէն ըսի ձեզի : Այդ սարփինային բոլորտիքը ինչ հետաքրքրական բան գտաք :
- Ոչինչ :
- Չարմանալի բան , ամենապղտի գաղտնիքը , ամենավորը դայթակղական արկածն ալ չգտաք :
- Ո՛հ , սիրելիս , կը տեսնեմ որ խնդալը կը սիրէք դուք : Գայթակղելի բան մը չկայ այն գաղտնեաց մէջ զորս ես տեսնելու կը փափաքիմ : Աստուծոյ գաղտնիքները ամեն արարածներուն համար նոյնն են և աշխարհիս վիճակին մէջ ոչ աղէկ և ոչ գէշ կայ :
- Կարծելով որ ամենաստորին կարգէ մէկու և մանաւանդ անաստուածի մը հետ կը խօսէի , ամեն բան ընելու կարող և որու ընտանութիւնը ինձ նախատինք մը կ'ըստաւանար , կուսակա իրեն գարձուցի կատարեալ զգուսնքով մը աուլի՛ և պղտի անկուհիներուն սե-

նեակը մտայ զեղեցիկ օղի և անձրևի վրայ իրենց հետ խօսելու համար :

Իմ հեաաբբբբբբբբբբբբբբ լիօրեն յագեցած էր , Մալքօլմի անհասկանալի ընթացքը միայն խորին արհամարհանք մը կ'ողոզեր ինձ : հետևաբար իր անունը բերանս չառի՝ թէև օրիորդ Աննա կը խնայր լսելու ինէ թէ զանի չէի սիրեր : Հիմակ ոչ միայն չէի սիրեր այլ և կ'ատէի զիս հսկողութեան յանձնած ըլլալուն կոշտ ու լիրբ մարդու մը՝ որ արդէն ուրիշի մը կողմէ ալ ինձ հեաեկող լրտեսած էր զիս :

Տուն մտնելու համար կառքէն իջնելու ատենս , դարձեալ նոյն պարոնը տեսայ որ լրբօրէն երեսս կը նայէր :

Այս ատեն այնպիսի բարկութիւն մը զգացի որ մէկէն հօրս սենեակը մտայ իրեն բսելու համար որ ալ օր մը չէի ուզեր սոյն տունը և սոյն երկիրը մնալ :

— Պահ , գոչեց նա , ինչ կայ որ :

Չուզեցի միաբս րացատրել : Զիս կամշտաի (capricieuse) տեղ դրտու նա ու հեղինց : Գացի սենեակս գոցուեցայ յալու համար , ինքզինքէս ելած էի և որ զէշն էր չգիտէի թէ ինչո՞ն :

Երկրորդ օրը հայրս հաւանեցաւ մեկնելու : Խեղճը իմ կամքի ուրիշ կամք չունի և զիս երեսէ կը հանէ :

Սիրտս ցաւեցաւ սակայն , վասն զի յայտնի կը տեսնէի թէ բռնի կ'ըբանուէր այնպիսի կենցաղէ մ'որ իրեն հաճելի է և այնպիսի ուսումներէ որոնց եռանդով ձեռք զարկեր էր և որք իրեն համար խորհուրդի հրապոյրն ունէին որովհետև զանոնք ինէ կը պահէր կամ պահել կը կարծէր , և վերջապէս աիկին Բօզըմօնաի տղուն հետ զիս ամուսնացրնելու յուսէն ալ կը զրկուէր :

Մալքօլմի գալով իր գործը բոլորովին ուղեցի և իրմով զբաղելու համար զգացած զըռանքին հակառակ մեր բարեկամու հոյն ամբարնոցը դացի իրմէ հաշիւ պահանջելու իր Բէնիամինի այլանդակութեայ նկատմամբ , ալանդակութիւնք՝ որ չէր անդիտեր անշուշտ վասն զի վրաս հսկող լրտես մը իր տունը կը մտնէր կ'էնէր :

Ժամը Աին հոս հասայ :

Այս տիկինները թէյ կը խմէին դաւիթը՝ որ մեր Խտալական բնակութեանց ամեն զով տեղն է :

Բնականօրէն մեծ սանդուխէն զարկի . բայց ծառաները զայն աւելու վրայ էին և իմ առջև ելնող փոշիէ ամպէն փախելու համար ըստ գիպաց փողի մը մէջ մտայ որ նոյն դաւթին միւս ծայրը՝ ու աք էր հանել : Սակայն տեսայ որ սենեակ մը կը տանէր այն :

Գուռը բաց ըլլալուն՝ հոն գտնուած հաղուստներէ և զէնքերէ գուշակեցի որ էրիկ մարդու կապայ մ'էր և անկողնոյն վերեւ կախած աի ի . Ռօզըմօնտի պատկերէ ապահով եղայ թէ Մալքօլմի խույս էի : Այլ սենեակի մը գուռն ալ բաց էր և անկէ քափուրի հոս մը կ'էնէր որով հազալու ստիպուեցայ :

— Ա՛յլ է ան , լսաւ անոյշ ձայն մը որ նոյն խուցէն կ'էնէր և որ լրտեսինը ըլլալը ճանչցայ :

Պատասխան չտուի և անշարժ կեցայ :

Ան ալ իր կողմէ չշարժեցաւ :

Քիչ մը մ'եստքը , այս դրան մտտեցայ կամացուկ մը և ներս նայեցայ :

Խառաքարտերով և քիչ մը տակուվրայ տուփերով լի օթոց մը էր այն : Մէջտեղը բացուած սեղան մը կար բոլորովին ծածկուած բիւր տեսակ անիմանալի առարկաներով որոնց գործածութիւնը գուշակելու շաշխատեցայ :

Այս սեղանին քով և կռնակը ինձի դարձուցած նստած էր անձանթոյն րնթերցումի մէջ ընկղմած :

Նստի մէկ՝ ետքը երկու քայլ յառաջացայ , ջանալով որ պարեպօտերուս շրջինը չլսուի :

Ասանկով անձանթին ուսին վրայէ յաջողեցայ տեսնելու թէ ինչ կը գիտէր ու կը կարգար փոփոխակի :

Իր առջև սեղանին վրայ , զեղին ու սև գոյներով բաւական գեղեցիկ թիթեռ մը կար երկայն ատեղէ մը անցած և աղեկեղ կերպով մի ինք իր վրայ կը դառնար , մինչ իր դահիճը այս տանջան ինչ կ'ընէին անտարբեր ու անզոյ , կարմիր ու կապոյտ գոյններով գծուած , սրբադրուած և լուսանցը մատիտով գծուած ծանօթութեամբք լի զբքի մը մէջէ երես մը կարգար որու մեծագիր անունը զարմանքով և կատրութեամբ լցուց զիս :

Բարեկամուհիդ իմ, գուշակէ անդամ մը թէ այս երեսին վրայ
ինչ կար .

ՖԼԱՎԻԱ

Էլեւեր-Բուել, Էեցե-Բեթե-Է Էր-Էր-Է :

Էլ Էր-Էր-Է Սեղեր, Հելլե-Էր-Է Է ՚ի Տեֆնէ :

Բնագէտը մերթ ընդ մերթ իր զահը կը նկատէր զան իր զրքին
նկարագրին հետ բաղդատելով, վասն զի սոյն Ֆլավիան, սոյն ոս-
կեպատեանը (chrysalide) որու վրայ զիշեր ցորեկ հակելը, գողը
բամենը Մալքօլմ իրեն յանձներ էր, վերջապէս Մալքօլմի ճշմա-
րիտ Ֆլավիան . . . թիթեռնիկ մ'էր :

Նախ ապշեցայ մնացի, տակաւին չէի հասկընար ինչ որ ետքէն
բացատրուեցաւ ինձ, բայց կը տեսնէի թէ ահապէս սխալ մ'ըրեր
էի և իմ բնական զուարթութենէ յաղթուած չլրցայ զսպել ահա-
զին քահ քահ մը որ բնագէտը ետին դառնալու ստիպեց յանկարծ :

— Շատ լաւ, ըսաւ ինձ իր շինական բնտանութեամբ, դարձեալ
դունես : Սեղանին մի մտտիր կ'աղաչեմ : Գլուխս փորձանք մը
կը բերես Էր-Էր-Է-Էր-Է և ապարանջաններէդ կախուած զինդերովդ :
Հիմակ դնա, եթէ կ'ուզես ետքէն կը խօսակցինք :

— Այ, ըսի, հիմա պիտի խօսինք, կարելի է այս համառօտ խօ-
սակցութիւնը մեր վերջին խօսակցութիւնն ըլլայ : Սա տանջուող
խեղճ կենդանին պահէ և կը խոստանամ որ սեղանիդ չմտենամ :
Մինակ մէկ հարցմանս պատասխան տուր : Զիս կը ճանչես թէ ոչ :

— Երէկ առտու չէի ճանչեր : Երէկ իրիկուն տեսայ որ Տ . . .
ամբարանոցը կը մտնէիր և ինձ ըսին թէ պարոն ար քէր . . . ի
աղջիին ես որ սոյն ամառուան համար նոյն ամբարանոցը վարձու բռնած
և շատ սիրուն մարդ մ'է : Գո՛հ ես, ետքը :

— Ետքը, այդչափ, բայց երէկ զիս խնթ կարծած պիտի ըլ-
լաս :

— Բայց . . . այո՛ : Ասկէ զատ բան մը չգիտեմ, կարծեմ մի-
ջատարանութեան վրայ խօսիլ կ'ուզէիր, սակայն ես տիկնանց հետ
և ոչ բանի մը վրայ խօսիլ գիտեմ : Աշխարհքի մարդ չեմ : Քեզ

անախորժ բան մը ըսի, չգիտեմ ինչ էր, անոր համար ներում,
կը խնդրեմ քենէ . լմնցա՛ւ :

— Լմնցաւ, կը ներեմ քեզի :

— Հնորհ ունիմ :

Թողուցի զինքը որ իր թիթեռնը շահէ և ես մեր անկլուհինե-
րու քով գացի : Ալ ախուր չէի, և ոչ մէկու գէմ քէն ունէի,
այլ կարծեմ բաւական բանաւոր պատճառներ ունէի յայտնելու
տիկին Ռօզըմօնտի թէ երբէք բնագէտի մը ընկերուհին պիտի չըլ-
լայի :

— Ինչպէս, զՄալքօլմ բնագէտ կը կարծես, ըսաւ նա :

— Չգիտեմ, բայց թիթեռնիկներու սիրահար է :

— Իրաւ է, բայց այդ բանը մոլուածան մը չափ սաստիկ չէ :

— Ետքէն ան ալ կու գայ, կէս մը հաւաքիչ չըլլար մարդ :
Տես հայրս, թուշուաներու համար իր ունեցած սէրը երթալով կ'ա-
ճի ու կ'ղարդանայ, որքան ընդդիմութիւն դանէ այնքան կ'հրահրէ :

— Բայց հօրդ այդպէս ըլլալը կ'արդիլէ՞ որ ինքն ամենաբարի
մարդն ըլլայ և քեզի սոսկալի կերպով երես տայ : Քենէ աւելի եր-
ջանիկ աղջիկ մը կայ միթէ :

— Արեւի է միշտ երջանիկ պիտի չըլլամ, չափազանց երես ա-
ռած ըլլալուս համար : Եւ եթէ այսպէս երես տուած են ինձ,
պատճառը ամենաբարի հայրն ունենալէս չէ միայն այլ և ասկէ
զատ այդ սքանչելի մարդը հաստատ գաղափարով մը տողորուած ըլ-
լալուն է և այդ գաղափարը իրեն արգելք եղած է միշտ զիս քննելու
ու ճանչելու : Այդ բարի, անմեղ, հեղ, վեհանձն և հրեշտակի պէս
անողջ հօր բոլորով սրտիւ կը ներեմ : Ար յարգեմ որ և է մարդ
մը որ կրքի մասին հօրս պէս անմեղ կ'իրք մը ունի միայն, այդպիսի
մարդ մը բարեկամ կ'ընեմ, այլ ամուսինս երբէք :

— Ար սխալիս, սիրելիս : Այնպիսի կիրք մը որ մարդուն հրեշ-
տակ մը դառնալու տրամագրութիւն կու տայ (ինչպէս որ իրաւամբ
կ'ըսես հօրդ համար), ոչ միայն անմեղ է այլ և երկնային կիրք
մը աներկբայ : Ընդունինք որ զինքը քիչ մը մտազբաղ ընէ այն
և իր ներքին կենաց մէջ շատ թուլտու, դուն որ աղատութիւնը
այնքան կը սիրես պէտք չէր այդ բանէն դանդաղել :

— Բայց ճիշդ ատոր համար պէտք եմ դանդաժել, վասն զի այդ աղատութեան կիրքը պիտի չունենայի, եթէ չթողուն որ սովորէի անոր և ահա կը տեսնես այդ կիրքն է կարգուելու զիս արդիւոյը =

— Մոլի շրջանի մը մէջ կը դառնանք, վրայ բերաւ տիկին Ռօզըմօնտ : Այժմ ըսէ ինձ նայիմ, միթէ բացարձակապէս Մալքօլմ աստելի է քեզի :

— Ձինքն իր տոհմահայն (cousine) հետ կարգէ և զբրեք քեւնէ ետքը իբրև իմ լաւագոյն բարեկամները պիտի սիրեմ :

— Թող այնպէս ըլլայ, բայց սա ևս ըսէ ինձ թէ ինչպէս գտար այդ Ռօզըմօնտ-իկնը որ այնքան խստիւ քե՛նէ կը պահէին :

— Ինչո՞ւ կը պահէին, անանկ է նէ իմ խաբուելուս դուն ալ կ'օղնէիր :

— Ոչ, զիտէի որ տղաս զքեզ Պ. Վիլմէրի ներկայացընելու փորձեր էր . . . :

— Վայ, անունը Վիլմէր է :

— Միթէ իր անունը հետաքրքրութիւնդ կը շարժէ :

— Ամենևին : Անուն մը չէ այն :

— Ներէ, շատ գիտուն մարդու մ'անունն է որու հայրդ մեծ արժէք կ'ընծայէ և զորնոր Մալքօլմ իբր եղբայր կը սիրէ :

— Ահ, կրնաս տեսնել ուրեմն թէ աշխարհային մարդու մը համար գիտութիւնը ինչ անյարմարութիւն ունի : Գիտութիւնը այլանդակ բարեկամներ կու տայ անոր : Ձիս պիտի չկրնաս համոզել որ Մալքօլմ կարենայ իր կնոջ ընդունիլ տալ այնպիսի մարդու մը ընկերութիւնը որ բարև տալ անդամ չզիտէ և ամենափոքր տարբերութիւն չընէր տիկնոջ մը և լուացուհիի մը մէջ :

— Ուրեմն այդ խեղճ Պ. Վիլմէրը տեսա՞ր, ըսաւ տիկին Ռօզըմօնտ խնդալով :

— Այո, սոսկալի նեպուկ մ'է նա որ Մալքօլմի և իր կնոջ մէջ տեղ պիտի սողոսկի եթէ ուշադրութիւն չընէք այժմէն :

— Ձեմ կարծե՞ր, այդ նեպուկը անտառէ, ժայռէ և մարդերէ ուրիշ տեղ սողոսկիլիք չունի, իր թափառիկ կեանքը կարգ ըստ կարգի այն տեղերու մէջ կը փակուի : Անքը պատահեցար իրեն . Մալքօլմ քու ուշը անոր վրայ հրաւիրել կ'ուզէր : Այն պտոյտը

պատրուակ մ'էր որ զանի քեզ ներկայացընելով զքեզ բնական պատմութեան հետ հաշտեցընէ : այլ դու ուսումնական և ուսումնասէր անձերու դէմ այնպիսի եռանդով մը խօսեցար որ լուծիւն պահեց նա : Խեղճ տղան քեզի համար պատրաստ էր հրաժարելու այնպիսի ուսումներէ որ զինքը կ'ըզբօսցընեն և չեն զրաւեր :

— Այդ ուսումները կը շնորհեմ իրեն բոլոր հագուովս : Գիտեցի որ օրիորդ Աննա թիթեռնիկները կը պաշտէ : Նէ թող օգնէ Մալքօլմի թիթեռնիկներ բունելու և էս . . . տակաւին չբռնուող թիթեռնիկ մը կ'ուզեմ մնալ . . . :

Վ. Ա. Վ. Ի. Ս. Ռ. ԲՈՂՈՅՆԵՐԻՆ

3 Ժայիւ

Յրէկ յանկարծական կերպով նամակս կտրեցի, վասն զի երկթալիք տեղ ունէի և հագուելու ուշացած էի : Ահա պատմութիւնս ձգած տեղէս կը շարունակեմ :

Միտք ունիմ սակայն խօսակցութիւնները համառօտելու, վասն զի տիկին Ռօզըմօնտի թոյլտու և խոհեմ բնութենէ կրնաս հասկընալ որ կու տայ ինձ այն ամեն սիրուն քարոզները որ դուն ալ անոր տեղը պիտի տայիր :

Բայց հաւատա որ ոչ դուն և ոչ ան պիտի կրնայիք զիս հաւանեցընել ամուսնանալու գիտունի մը հետ որ իր ազէտ կիներ կարհամարհէ, երախայի տեղ կը գնէ զան և ընտանեկան բոլոր պատասխանատուութիւնը, վտանգները, ձանձրոյթը և աշխատանքը անոր վրայ կը ձգէ :

Հայրս արդէն այսպէս կը վարուի հետս և ասով էս ալ սրահակ

մը վարելու կերպը սորված եմ, բայց այս բանը միշտ չըօսյընէր զիս և ժամանակս այնքան կը դրաւէ որ հազիւ խորհելու և հագուելու ատեն կ'ունենամ: Մտածէ ուրեմն, զաւակներս ինչպէս կրնամ մեծցընել եթէ այսպէս՝ ասան մը թէ մարդն և թէ կինը ըլլալը շարունակեմ:

Չէ, չէ, ասես ինչ մտայն աղջիկ եմ, ինձ՝ աւելի պատշաճաւոր քան սիրային ամուսնութիւն մը պէտք է: Էրիկ մը՝ որ իրօք աշխարհքի մարդ, բարձրադիր մէկը, կարգ ըստ կարգէ դեռսպան և առաջին պաշտօնեայ ըլլայ և որու գրքին շահաւոր ըլլան իմ՝ վարքն ու բարքը, խօսակցութիւնս (կ'ուզես նէ շատախօսութիւն ըսէ, բայց ատենին անգին շատախօսութիւն) հաղուստս. ունայնութիւնք՝ որ աղ-դեցութեան տէր կնոջ մը դեղոյն վրայ մեծ հմայ մը կ'աւելցընեն, չնչին յաղթանակներ, որ վարկի մեծ միջոցներ են, 'ի վերջէ յարարեցութիւններ ձեռք ձգելու ճարտարութիւնս և այն ամեն թերութիւններս որոնք ըստ տեղոյն էական ձիւրքեր են:

Պիտի տեսնես թէ շատ աղէկ ըրի զՄալքօլմ իր միջատներուն և մեղուաբաղին թողլով որու հետ պիտի ամուսնանայ, անտարակոյս եմ հիմակ, վասն զի պղտի թուռններն ալ շատեր նա և քանի մը խորհրդաւոր յարաբերութիւններ գտայ որ սիրուն առարկաներու փոխանակութիւն մը կայ մէջերնին, անձեղի ձու, միջատի ձու, տարմահաւի և բնդեռի գիտակեայն: Առակը կ'ըսէ թէ պղտի պարզեաները բարեկամութիւնը կը սնուցանեն, ասոնց մէջ գիտակներն են սնուցանողները:

Բայց կը մտնամ որ պատմութեանս շարունակութեան կ'ըստասես: Ահաւասիկ է:

Տիկին Ռօզըմօնտէ բաժնուեցայ առանց համոզուելու թէ բնադէտ մը մարդ է, և երկրորդ օրն իսկ կատարելագէտ մոռցած էի Պ. Հիւպէրի կամ Բօպէրի գոյութիւնը, վասն զի իրեն անունն անգամ միտքս չէի պահած՝ երբ հայրս մեծ անձկութեան մը մէջ տեսայ:

Վասն զի ասիկա կարծելով որ անպատճառ մեկնել կ'ուզէի, ալ իր հաւաքոյթներու (collection) նշանաւոր կերպով շատցած ըլլալը չէր կրնար պահել և զանոնք ճամբայ հանելու համար մանա-

ւնք սնտուկներու սոսկալի սովի մը մէջ կը գանուէր: Ճիշդ ժամանակին հասայ իրեն ըսելու համար թէ ալ մեկնելու պատճառ չունէի, որով նորէն հօգի առաւ նա:

— Քանի որ այդքան բարեսիրտ ես, ըսաւ նա ինձ, քեզ առաջարկութիւն մը պիտի ընեմ խնդրելով որ ծուռ չըմբռնես զայն: Հոս ատեա՞մ ես քիչ մ'այլանդակ մէկը զոր իբրև փերեզակ ներկայացուցեր էի քեզ, բայց անիկա առաջին կարգի դիտուն մ'է, տակաւին աննշան և աղքատ՝ սակայն հանճարեղ մարդ մը՝ որու նիւթական վիճակը իր արժանեաց գէ՛մ՝ բան մը չփաստեր այլ ատոր ներհակը: Երջանիկ պիտի համարիմ՝ զինքս եթէ այդ մարդուն քիչ մը կարենամ օգնել առանց խոցելու իր մեծասրտութիւնը որ չափազանց է: Հաստ աւելի ժամանակ պիտի ունենամ քեզի նուիրելու եթէ ինձ օգնական ունենամ կարողաբութեանցս մէջ այն մարդը որ բնական պատմութեան ամեն ճիւղերը հիմնապէս դիտէ: Աւստի իմ ջուրհակը և դասակարգութեան հոգը Պ. Ալիւմբի (իր անունն է) յանձնել խորհեցայ: Ար խոստովանիմ որ տարօրինակ մարդուն մէկն է և անլուր անկեղծութեան մը հետ այնպիսի մտերմական վարմունք մ'ունի նա՝ որ չչիտեմ թէ իր բնութեան մէջ է թէ վարուիլ չչիտնալէն: Բայց սրովհետև ուշօղի մէկն է, յասմնայնի, պատուական բարքի, բարոյական ճշմարիտ պատշաճութեանց հմուտ, չեմ վախնար որ զքեզ բարկացընէ երբէք, հաւաստի եմ անգամ՝ թէ զքեզ պիտի զուարճացընէ և համակրութիւնդ իսկ պիտի դրաւէ երբեմն:

— Ա'իս, Աստուած, գոչեցի, զիս բնական պատմութիւններու մտերմացընել կ'ուզես, սիրելի հայր իմ:

— Բնաւ ամենին, վրայ բերաւ հայրս, ուզածիդ չափ մտիկ ըրէ զանի և եթէ ես անոր հետ խօսելու ատենս զքեզ ձանձրացընեմ՝ զմեզ լուրթեան հրաւիրէ: Ինչ հլու մարդ ըլլալու դիտես: Այլուր եթէ իր դէմքը քեզ անհաճոյ է, զինքն ամենին պիտի չտեսնես: Միայն ուզածս այն է որ զինքը զող չկարծես մութին գիշերամիջատներ փնտռելը տեսած ատենդ պարտեղին տեսակ մը մը ծաղիկներուն վրայ՝ զորս այն զեռունները շատ կը սիրեն: Երբեմն ալ պիտի գիտես որ քարերը կը համրէ կամ ճախնային ջու-

Կերը կը հետազօտէ : Ամեն բան այս մարդուն հետաքրքրութիւնը կը շարժէ ու կը վառէ զինքը բայց ՚ի գեղանի կանանցմէ ու քուրջերէ : Հետեւաբար վախ մ'ունենար թէ զքեզ իր ճառերով նոյն իսկ նա յուածքով ձանձրացունէ : Գրեթէ տարակոյս չկայ թէ զքեզ պիտի շտեմնէ եթէ խօսքդ իրեն չուղղես :

Նայելով որ իմ խելք՝ հայրիկս այս գիտունը տան մէջ ունենալու համար կը խենթանար , և որովհետեւ ՚ի վերջէ ես ալ այս բարի մարդուն դէմ հակակրօնական առիթ մը չունէի , արտօնութիւն տուի իրեն որ զինքն ներս ընդունելով ուղած ամսականն ալ տայ :

Հօրս անհամբերութիւնը այնքան մեծ էր իր գիտունը ձեռքին տակ ունենալու , որ երկու ժամ ետքը տուննընիս հաստատուած էր նա : Եր պայուսակներով ու ջորիովը գաւիթը մանն լը տեսայ . բայց ինձ չներկայացուեցաւ : Մինչև ճաշի ատեն հօրս հետ աշխատեցաւ ես ալ զինքը այն ժամուն տեսնել կը յուսայի և իրեն համար սեղանը սպաս մը աւելի դնել տուած էի , բայց հայրս ըսաւ որ անիկա մեզի հետ ճաշել չէր փափաքեր և իր սենեկին մէջ կերակուր պիտի ուտէր :

Այս կարգադրութիւնը ընդունիլ պէտք էի այլ մէկ կողմէ բարի սիրտս և միւս կողմէ այն անձին հետ զուարճանալու բաղձէ մը մղուած՝ պնդեցի որ զինքը սեղան բերեն :

Հայրս զինքը կանչելու գնաց բայց պարսպ ետ դարձաւ : Մեր ծած էր գալու նա , առարկելով թէ գեղեցիկ կնոջ մը ինչ ըսելիքը չէր գիտեր և թէ մեր ճաշին պէս լաւ ճաշ մը ժամանակի կորուստ պիտի պատճառէր իրեն : Ինքզինքը ձանձրացուցիչ և անկիրթ կը գտնէր և նշմարած ըլլալ կը կարծէր թէ ես իրեն դէմ հակակրօնական ունէի , և այն :

Այս մերժումէ զայրացայ և հօրս թեք մտնելով աղաչեցի որ զիս անձամբ այս արջուն քով տանի :

Իմ այցելութենէս շատ շփոթեցաւ և կակաղելով ներում խնդրեց նա :

Անօթի չէ եղեր , արդէն կերած է եղեր , բայց խոստացաւ դալ և սուրճը մեզի հետ խմել եթէ իրեն իմաց տայինք :

Զինքը սուրճի հրաւիրելու չմոռցայ և երբ շատ թեթեւելէ ետքն եկաւ , թեէն բունեցի և զինքը հօրս ու իմ մէջտեղ նստեցուցի :

Խեղճ հայրս այնքան դո՛հ էր որ ինէ շնորհակալ ըլլալու համար ինչ ըսել ու ինչ ըլլալը չէր գիտեր :

Ար խոստովանիմ որ այս ամեն բաներու մէջ շատ անխոհեմ դըտնուեցայ : Սակայն միթէ կրնայի վախնալ անանկ մարդէ մը զոր հայրս իբրև որևիցէ հրատարակ չխաբուող մէկը ներկայացուցեր էր ինձի :

Հետեւաբար իրեն հետ շատ սիրով , մեծարանքով և այնքան քաղաքավարութեամբ վարուեցայ որ ինքն ալ քաղաքավար ըլլալու ստիպուեցաւ , նշմարեցի մանաւանդ թէ այսպէս վարուիլն ալ իրեն ծանրութիւն մը չէր տար իր համոզուելէն ՚ի վեր թէ խենթ չէի ինչպէս որ նախապէս երեւոյթներ էր :

Իր շփոթը երկար շտեմնեց , աւելի անվտաստութիւն քան երկշտտութիւն էր այն : Երբ նա տեսաւ որ զինքը չէի ծաղրեր այնպիսի հեշտին կերպեր առաւ որ բնական ազնուութիւն մը կը յայտնեն :

Զարմանքով կը տեսնէի իր վայրկեանէ վայրկեան փոխուիլը , նոյն իսկ իր անձին այլակերպութիւնը աչքիս կը զարնէր և կը դիտէի որ իմ առջև ներկայանալէ յառաջ հօրս սենեկապանին ձեռքը անձիւրեղու և զլուխը շտիկելու հող տարած էր : Այսպէս իր երկայն մօրու քէ մաքրուած ատեն շատ մաքուր էր , բոլորովին սև հագուած , խիստ լայն և նախնաձև (demodé) հայուստներով ուրոնք հաւանականօրէն աւելի կը վայելէն իրեն :

Այս կապուստով որ իրեն տարիքին յարմար չէ , տակաւին շատ երկայն այլ խիստ գեղեցիկ մազերովն ու իր տեսքովն որ գծադրուած թեւէն երեսուն տարեկան աւելի ծեր կը ցուցնէ զինքը , կը նմանի երիտասարդի մը որ Տիրէթթուարի ներքև բժշկութիւն կամ դաւատարութիւն ընող մեծ հօրը զգեստները հաղած է անդրուշաբար , կամ թէ կարծես թէ նոյն ժամանակի պատկերներէ մէկն է որ կատուած տեղէն ելեր կենդանացիր է , վասն զի տարիք չունի նա :

Քանի տարեկան ըլլալը չգիտայիք , առանց երիտասարդութեան երիտասարդ մը կամ հասուն մարդ մ'է՛ որու երիտասարդութիւնը մանկութեանը պէս խաղաղ եղած է :

Ծանրութեան և միամտութեան խառնուրդ մը կայ իր վրայ որ իր շնորհքն ունի : Ասանկ հանդարտ և մաքուր աչք մը երբեք տեսած չեմ :

Յողնութիւնն և խանդարը աղդեցութիւն չըբեր են իր նուրբ և միօրինակ ճերմկութիւն մ'ունեցող մարմին վրայ և որ հազուադիւսն է 'ի վերջէ և զոր մեր շփըթիկները չեն կրնար ընել, իր մօրուքը ամիլեւովը աւելի զեղեցկացած է նա :

Տեսութիւննիս երկնյալ : Արանչելի սարահարթի մը վրայ էինք ուրկէ խիստ ընդարձակ դաշտ մը կը տեսնուէր, Արեւ մարը կը մանէր ծաղկաւէտ պուրակի մը ետին՝ որ ճերմակ ու վարդադոյն վարդադոյրի մը նման անոր շողանշոյլ ճաճանչները կը մեղմէր : Պարտէզը իր անոյշ հովերը կը բուրէր մէջքդ ունեցած փունջի մը պէս : Գիտես որ նկարագրութիւնը չեմ սիրեր բայց կը սիրեմ բնութիւնը երբ հազուած սղտած ու հոտաւէտ է և դարունը հաճելի է ինձ վասն զի տօնի կամ հանդիսի մ'օրուան կը նմանի :

Այն ինչ, այս մարդուն՝ որ առջի օր ինձ ատելի եղեր էր և որ հիմակ իբրև ամենէն անգլես էակը կը ներկայանար, գէմքին վրայ բեկերեկող երկնքին պայծառութիւնը կը գիտէի ինքնին համեմատութիւններ ընելով, ըստ կարգի ինքն ալ երեսս նայեցաւ և կարծես թէ առաջին անգամ՝ զիս կը տեսնէր : Իր աչերուն մէջէ չլիտեմ ինչ ծիծաղիտ լոյս մ'անցաւ և առանց ամենափոքր շփոթի մը հօրս ըսաւ :

— Քաջ է, պարոն տը քէր . . . ձեր աղջկան համար կը շնորհատրեմ զձեզ, զինքը այսքան զեղեցիկ չէի կարծեր : Ձեզի կը նմանի և կը կարծեմ թէ ձեզի չափ ալ բարեսիրտ է :

Գրուողի շատ սովորած եմ, և ամենն ալ զիս կը խնդայընեն : Չգիտեմ ինչու ասոր վրայ հօրս հետ խնդալու ատեն զգացի որ կը կարմրէի : Կորաստի աղջիկները կարմրցընողը միշտ ներքին և անզուսպ հաճութիւն մ'է : Կս որ պատու աղջիկ մ'եմ ալ չեմ կարմրիր, ցուշակած գովեստս կը սիրեմ և անով չեմ շփոթիր : Ինչէն էր որ այս բոլորովին զեղջկականը զիս յուզեց քիչ մը : Չգիտեմ, կարելի է անոր համար որ այս գովեստս առաջին լսած անկեղծ գովեստս էր :

Չգիտեմ նաև թէ ինչու շնորհակալ եղայ իրեն ասոր համար, իբրև թէ համակրութեան նշան մը ըլլար այն : Ակամայ անձնատուր եղայ մտեփմտ թեանը այս էակին որ կարծէի թէ ոչ տարիք և

ուչ սեռ ուներ : Գիւղացի մը, քահանայ մը և դիտուն մը Կալուէս լէ և նշանակութեան արժանի մարդու մը պէս չեն ներկայանար իմ մտքին :

Կը սխալէի :
Նախ և յառաջ սեղանէն ելաւ, ևս թուլութեամբ նստած՝ երկրորդ օրը Ֆլօրանս երթալու համար հազնելիք պարեղօտիս վրայ կը մտածէի, երբ անսայ որ մեր սեղանակցին աչքերը նեղիչ յաճախութեամբ մը վրաս սեւեռած էին :

Իր քննութենէն խիստ շուտով խոյս տալ յարմար չգտեսցի : Եթէ իր ամեն սպաւորութեանց անձնատուր եղող վայրենի մ'է նա, ըսի իւրովի, լաւագոյն ունիմ շուտ մը հասկընալ զինքը մի անգամ ընդ միշտ 'ի կարգ կոչելու՝ կամ առաջմէ իմ մտերմութենէս մերժելու համար :

Հարցուցի թէ դէմքիս վրայ ինչ կը գիտէր :
Ըսածս կէս մը լսեց նա, ձեռները շփեց, յետոյ յանկարծ ոտք ելաւ մեծապէս շիտթելու պէս և ինէ մակնելու հրաման խնդրելով՝ գնաց առանց պատասխանի սպասելու :

Այս անցքին վրայ ինքզինքս շատ անհանդիստ զգացի, և առանց հօրս հակառակելու այս աստիճան կամակոր և գեղջուկ էակի մը խորհուրդներէ զուշանալու համար՝ ինչ ընելիքս չգիտցայ :

Արդեօք հօրս պէտք էի բսել թէ դիտունը իր ըսածին չափ զիս տեսնելու անտարբեր կամ անկարող չէր երևեր ինձ :

Բայց հարցս զիս ինչնահաւան կարծած ատեն, այնքան հեզոտ է որ չհամարձակեցայ :

Երկրորդ օրն առտու դիտունը ճաշին երեցաւ : Այս անգամ դարձեալ առջի օրուան ուղիղ նայուածքով կու գար որ ինձ այնքան այլանդակ երեցեր էր, բայց ինքը աւելի համարձակ էր : Ես հետը քաղաքավարութեամբ վարուելով ու զինքը բարեկերով գոհ եղայ : Սեղանին վրայ և ոչ անգամ մ'իր հետը խօսեցայ կամ նա յուածքս իր վրայ վերուցի :

Ան ատեն դիտեցի որ ապուշ չէր նա և շատ լաւ կը հասկընար իր յիմարութիւնը, վասն զի զիս իմ համրութենէն և պարտութենէն հանելու համար բան մը չըրար :

դէսօրին՝ հօրս հետ գիտութենէ դուրս բաներու վրայ խօսեցաւ և ես իր վրայ որոշ գաղափար մ'ունենալու համար անտարբերութիւն ձևացընելով գինքը մտիկ րրի ուշի ուշով :

Հատ չգնաց ճանչցայ որ ամենամեծ արժանիքի տէր մէկն էր նա իր ամեն գաղափարները բարձր են և կ'իրևի թէ , անկենդան ի՞նչ բերու և կենդանեաց պատմութեան չափ՝ քաղաքականութեան , զրականութեան և արուեստից՝ ի վերջէ , մարդկային ամբողջ պատմութիւնը ներկայացընող բաներու վրայ ալ տեղեկութիւն ունի : Այնպիսի պարզութեամբ և գիւլիմաց կերպով մը իր միտքը կը բացատրէ նա որ բարի ճաշակի արդիւնք է և կախարդական կրնայ կոչուիլ :

Իր ամեն գաղափարները նոր թուեցան ինձ և դիտեցի նաև որ վրան ճշմարիտ զուարթութեան հով մը եկած ասուն շատ զուարճախօս էր , հանձարեղ զուարճախօսութիւն մը՝ որ չէ թէ բառերուն՝ այլ իր մտքի նորօրինակ բացատրութեանց մէջ էր :

Իմ լուակացութիւնը արուեստականութեան դառնալուն՝ երկրորդ օրը ետ կեցայ անկէ : Հուսկ ուրեմն , ինչիս էր պէտք եթէ այս հինօրեայ իմաստունը ինձ սիրահարեր էր : Կարծեմ թէ իր գիտնալիք բանն է և եթէ չափազանց բացորոշ կերպով իր սիրահարութիւնն ինձ իմացընելուզէ , ան ասեն ես ալ կրնամ իր չափը տալ իրեն : Բաւական խեղճ ունի կէս բառով հասկնալու համար թէ ինձի համար պիտի մնայ անի միշտ ինչ որ է , այսինքն գիտուն մը , այս բառը հերիք է :

Ուստի սկսայ բան մը չունեցածի պէս խօսիլ որու համար հայրս զիս չնորհաւորեց :

— Երեկ բերանդ բառ մ'անդամ չհասնցիր , աղջիկս , միթէ հիւանդ էիր :

Չէ ըսելու չհամարձակեցայ , թէև պէտք էի ըսել , համբուրթիւնս գլխացաւի մը հաշտին վերագրելով խանդարեցի բոլոր այն բարի արդիւնքը որ կրնայի անկէ ձեռք բերել :

— Քաջ է , վրայ բերաւ հայրս , կը վախնայի որ մենէ դժգոհ չըլլաս : Կարծեմ թէ Յունարէն կամ Լատիններէն բառ մ'արտասանել զգուշացանք , այնպէս չէ՞ , Իմիլիիուս :

— Իմիլիիուս , կրկնեցի խնդալով , ահա այդ բառը Լատիններէն

է , ինչու զՊ. Աիլմէր պարզապէս Էմիլ չես կոչեր եթէ այդպէս է իր նախանունը : Միթէ ծնած ատեն բոլորովին գիտուն աշխարհք եկաւ նա այդ է— վերջաւորութեամբ որ յատկանիշ է . . .

— Ի՞մ տեսակ կենդանիներու , ըսաւ գիտունը ինք ալ յօժարութեամբ ինչալով : Տարակոյս չկայ որ յատուկ անուններու յանդը փոխելու համար ունեցած այս մոլութիւննիս զարմանալի սխալներու տեղի կրնայ տալ :

Հասկընալ կարծեցի թէ վերջապէս իմ մկրտութեան անունը գիտէր նա և ներսէն կը խնդար այն կոչա շփոթութեան (quiproquo) վրայ որու մէջ քանի մ'օր բռնուեր էի : Այս բանը յայտնուելուն վրայ ակնցայ , կը յուսայի թէ ամեն բան մոռցած էր և տեսայ որ այս մարդը ցուցրեց ինչ չափ մտազբաղ չէ :

Հայրս իրօք մտազբաղ է և ամենքին ուշադրութիւն չըրաւ իր Էմիլիիուսին խօսքերէն հետևող բացատրութեան : Զան ըրի հասկըցընել ասոր թէ բնութեամբ քիչ մը շարածձի էր և թէ իր ինչ լուրջ և յարգելի մարդ ըլլալը չդիտեցած՝ ուզած էի իր մտազբաղ գէմքին՝ վրայ զուարճանալ :

— Անմոզ և զուարճալի սխալիդ համար ինքզինքդ մի պաշտպաներ , պատասխանեց նա մեծ քաղցրութեամբ մը : Տարակոյս չկայ որ դուն գտեր ես տեղեկագիր մը զոր կորուսեր եմ և զոր Ապօքսիմ տուած էր ինձ մեկնելու ատեն : Լաւ չեմ յիշեր թէ ինչ կը պարունակէր այն , բայց այն խեղճ պղտի ֆլաֆլի նկատմամբ՝ որու չափազանց արժէք կու տար նա , իր ձայնաւոր տեղեկութիւններու հետեւեցայ , վասն զի կ'աղաչէր որ պատանեփակ թրթուրի ելնելուն հոգ տանիմ քանի որ իր տանը շրջականները կը բնակէի :

Թուղթի կտորը գրպանէս հանեցի և զայն կարդաց նա խնդալով :

— Եւ իրօք , ըսաւ , Մարտիան ֆլաֆլի քիչ մը անվայել բան պիտի ըլլար : Այսպէսով ուրեմն ենթադրած պիտի ըլլայի թէ . . . ասկէ զատ աս կոչն . . . կողիսցընել բառը . . . գիշեր ցորեկ հսկել . . . սակայն սա կրճատեալ քօքը ձեր աչքերը բանալ պէտք էր , զայն ինչպէս մեկնեցիք :

— Գօքէի թաթմանելով կը կատողէի :

— Կատողութիւնդ կը տեսնէի . բայց չէի գիտեր ուրեմն թէ թի-

Թեոն չեղած Գլխակ թրթուր պէտք էր ըլլալ և պատեանին կամ գողին մէջմանելու համար ինք իրեն բնակութիւն մը մանեւ, շինել կամ հիւսել հարկադրեր էր: Սխալմամբ է որ Մալքօլմ Գլխակայի համար գող* բառը դորձածեր է, լուսազոյն էր բոյն լսել: Արդերը իրենց ճարտարութեան մէջ տարրեր տարրեր հնարքներ ունին, ոմանք իրենց գոյ անկողին մը կը հիւսեն չոր ծառի ոստէ մը, կեղեւէ մը պնդիւ կը կախեն կամ կը կարեն, ոմանք ալ . . . :

— Աղէկ, աղէկ, ափիկա ուրիշ անդամ կը բացատրես, այսօր բաւական է ինձ գիտնալ թէ այն կենդանին որու համանուն զրտնուելու պատիւն ունիմ, ինչ շատ աւելի խելացի է:

— Ատոր հակառակը չեմ պնդեր: Կենդանիները բնազոյն ունին որ մարդերու չունեցած գերազոյն խելքն է: Անոնց ամեն բրածը անսխալ տրամաբանութեան մը արդիւնք է, տրամաբանութիւն՝ որ իրենց գոյութեան նիւթական պայմաններէն մէկն է:

— Անանկ է նէ ամենէ ապուշ կենդանին, ամենէ նրբամիտ կնոջմէն աղէկ օժտեալ է:

— Նոյն իսկ ամենէ ժիր մարդէն: Այո, այդ կողմն այդպէս է: Բայց ատոր փոխարէն կինն ու մարդը երեւակայութիւնը ունին որ տրամաբանութեան ներհակն է, մանաւանդ որ այս երկու տարածներու տրամաբանութիւն կոչածը խենթութիւն է եթէ գոյութիւնը միայն փիւսական բան մընկատուի, վասն զի թիթեռնիկը մարդէն շատ աւելի աղէկ իր ուտելիքը և կլիման ընտրել, և էզը աւելի վարպետութեամբ իր հակիթները պահել ու պահպանել դիտէ, քան թէ կինը իր տղաքը բալուլով պատել: Բայց այս խելով մի ախրիք, վասն զի մարդկութիւնն ուրիշ բան մ'ալ ունի այսինքն անկարելիին ծարաւն ու երազը որ բաւական գեղեցիկ ձիւք մ'է, հեռաւարտ արարկաներու ստեղծողին դէմ չեմ դանդաղաբի դիտեցելի մը ասի ոսկի ու ծիրանի թեւերով և կատարեալ տրամաբանութեամբ մը չճնչուներուն:

Այս օրինակէն կրնաս հասկընալ թէ Կլխակայի խօսակցութիւնը բոլորապէս լրամ շարժադիւն որչափ կը տարրերի: Թէ որ

*Coque հայերէն գոգ Թարգմանեցինք Թէև բոլորովն ճիշդ չէ, առանց որոյ բառախաղը կարելի պիտի չլլար:

հայրս ալ հետս այսքան զուարճալի կերպով ու խելքով խօսէր, կարելի է բնական պատմութեան համը քիչ մ'առնէի, բայց հինգ վեց օր է որ Գ. Ալիմէրը կը ճանչեմ և հաւաքիչի (collection-nenre) մը և ճշմարիտ բնադիւն մը մէջ դանուած տարբերութիւնը կը հասկընամ:

ՔԼԽԱԿԱՅԻ ԿՈՒՅՑՈՒՄԻՆ

3 հայկ.

Հայրս և Մալքօլմ հաւաքիչներ են միայն: Ըմբիլիիսին վրայ անոր համար աւելի կը զարմանամ որ անոնցմէ աղէկ հաւաքելու նշանակել կարենալու համար սքանչելի յիշողութիւն և դիտութիւն ունի, մինչդեռ ինքը ինչպէս որ հասկըցայ, իր մտքէն անդամ չանցընէր այս ամենը ունենալը և ք'չ մի կ'արհամարհէ անդամ այն ժամանակը որ զանոնք ձեռք ձգելու համար կը վաճառուի:

Կերեայ թէ խել մ'անգին բաներ ունի նա որ ուրիշ գիտուններու տալ կ'ախորժի, և այն հոչակաոր Գլխակայ նախորդ տարին Հելվէտիայի մէջ թրթուր բռնեթ ու անուցանելու և վրան հրակելու տղայական հոգը տարած էր իր ճամբորդութեան մէջ, գիտնալով որ զայն իր Մալքօլմ բարեկամին բերելովը անոր մեծ գոհութիւն պիտի պատճառէ: Չէ մի որ ասով իր թողութիւնը կը զանէ նա և իր բարութիւնն ու մարդասիրութիւնը կը յայտնէ:

Ի վերջէ, սիւլի բարեկամու հիս, ութ օրէ 'ի վեր ամեն առտու և իրիկուն այս եղական ու համով մարդուն հետ ժամ մը խօսեցու հաճութեան կու տամ ինքդինքս, վասն զի իրօք խոստովանե-

լու է որ համով է նա և իր տեսած բաներու վրայ այնքան հա-
մեստ, հանձարեղ և գրաւիչ կերպով կը խօսի որ բնութեան հա-
մար ունեցած անմեղ մոլութեանը կը ներեմ իրեն :

Հիմակ տիկին Ռօզըմօնտի պէս պիտի ըսեմ անդամ որ այս այն-
պիսի մոլութիւն մ'է որ տեսակ մը մտքերու համար երկնային բան
մը ունի : Այլ բարէ, պիտի տեսնես որ ես և ոչ մէկ բանի մէջ
կը յաջողիմ և թէ պէտք է որ բարեկամութիւնն ու ուսումը մշա-
կելէ ես կենամ :

Այս ութ օրուան միջոցին մէջ ուղեցի մոռնալ այն գեղեցիկնա-
յուածքը որ ինձ չափազանց փայլուն երևցեր էր արևամուտքին, կամ
թէ առանց զարմալքի անոր ամեն լու սովորիլ իրրև շատ աղուոր
աչերու բնական մէկ երևոյթը : Ինչուս պէտք էր այն, վասն զի
վտանգ չկար որ անիկա երբեք առիթ ու ժամանակ գտնէր ինձ ը-
սելու ինչ որ լսել չէի ուղեր :

Այս խորհուրդներով իմ խոհեմութիւնը քուն եղաւ չդիտեմ ինչ
անհոգ վտահոլութեան մէջ :

Անցեալ առտու պարտէզին մէկ նստարանին վրայ մնացեր էի
բաց պատուհանէ դիտելով դիտունս՝ որ հօրս դահլիճին մէջ կ'աշ-
խատէր :

Չիս անշուշտ տեսած պէտք է ըլլայ նա : Կարձատես մարդիկ
կ'երևակայեն թէ զքեզ տեսնելին չես տեսներ, այսպէս ալ ես
կռնակս իրեն գառձընէս քիչ մ'ետքը, զինքը մօտս տեսայ, կա-
մացուկ մը քովս ընկած երկնաքարի մը պէս :

Խոյս տալը մտքէս չանցուցի : Քիչ մը հետը ըլնիլը ու խօսա-
կցիլը կը սիրեմ, որովհետեւ միշտ ուրիշներէ չեմ լսեր աւելի ա-
ղէկ՝ բայց ուրիշ կերպ կը պատասխանէ և ասանկով յոգնութիւն
կ'առնում բոլոր զխոյած զաղափարներէս և բերնուց սորված խօս-
քերէս :

Սակայն այս անգամ բոլորովին հակառակ պատասխաններ տուաւ
նա. ըսաւ թէ զբաղած էր. իմ հարցումները և զուարթութիւնը
զինքը կերպով կը տառապեցընէին :

Ուստի ներում խնդրեցի իրմէ և ոտք ելայ միտքս դնելով որ
զինքն առանձին թողում որպէս զի մտքիս մէջ ունեցած խնդիրը

ըռծէ, բայց զիս արդիւնց նախիստ զօրաւոր ձեռքով մը որ թե-
ւիս վրայ իր նշանը դրօշմեց և հարկադրեցայ նստիլ,

— Միթէ խենթութեան հովեր կու գան երբեմն վրադ, ըսի
իրեն ձեռքէն պրծելու աշխատելով :

— Չէ, պատասխանեց նա, խնդիրը դուն ես հիմակ, վայրկեան
մը հանդարտ կեցիր :

Եւ միշտ թեւ բռնած՝ ինչպէս որ կ'ըսեն, աչքերուս ճերմակին
մէջ դիտեց զիս ամենադրո՞ւիչ կերպով, այնպէս որ ազատ մնա-
ցած ձեռքովս իրեն ապտակ մը տալ կ'ուզէի : Բայց որովհետեւ իր
անոյշ և հայրական հովը միշտ կը պահէր նա, աւելի բարկացած
քան վախցած էի այս խաղէն որ արջին և շնիկին կատակին կը նմա-
նէր և կը հարցընէի իւրովի՝ թէ իր խորունկ, յստակ և աղուոր
աչքը յափշտակուած սիրահարի մը թէ կատաղի խենթի մ'աչքն
էր :

Միբելիդ իմ, երկուքէն որն ալ ըլլայ սիրահարած է ինձ ա-
սիկա իր կերպովը որ ուրիշ և ոչ մէկու կերպն է, բայց զորնոր
ես չեմ կրնար ներել : Տեսնելով որ իր երկաթեայ ձեռքէն չէի
կրնար խոտափիլ արհամարհանքով մօրուքին խնդալ մտադրեցի =
Այն ատեն յանկարծ ոտք ելաւ նա և առջի անգամ ըրածին պէս
բոլոր օրը զինքը շտեսայ : Մեղի հետ սեղան շնատելու հրաման
խնդրեց առարկելով որ շատ գիր ունէր, այսինքն սիրտս նայուած-
քի կախարդանքով հրահրելու ձեռնարկելով միայն ծիծաղելի ե-
րևելուն նեղացեր էր :

Իրաւ որ, իրեն գէշ, թող քէննայ որքան որ կ'ուզէ : Միթէ
այս զիտուններէ աւելի այլանդակ մարդ տեսած ես, որոնք ընկե-
րական պատշաճութիւններէ տեղեկութիւն չունին և ամեն բան
նոյն իսկ սէրն ու ամուսնութիւնը Աստուծոյ օրինաց համեմատ կ'ու-
զեն կարողադրել : Ապահով եմ որ պիտի ըսուի թէ անիկա գերա-
զոյն մէկն էր և որովհետեւ ես ալ կտորիկ մը խելք ունէի, ստի-
պուած էի զինքը սիրել հետը ամուսնանալու չափ : Մեղք որ այս
այնքան մեծ և լեցուն գլուխները, գրեթէ միշտ չափաւորութենէ
ու դատողութենէ զուրկ են :

Երէկ բոլոր օրը մտածեցի թէ արդեօք իրեն ակամայ գրդիւ մը

տալով կամ գողթութեան երևութով մը պակասաւոր գտնուած էի, որով ինքը իմ վիճակին և գրից պարտաւորած յարգանքը մուս-
ցեր էր: — Ամենեկն:

Որքան որ մարդ իր վրայ երգում կրնայ ընել, կ'երգնում որ և ոչ անգամ մը պատշաճ եղածէն աւելի իրմէ հաւնուելու աշխա-
տած չեմ, բայց եթէ ինչպէս որ հօրս աղջիկը կրնար և պէտք էր հիւրասէր և զուարճալի ըլլալ պարոնի մը հետ որ է— կը վերջա-
ւորի:

Այսօր ալ երեսը չտեսայ, մեծ պտոյտ մ'ընելու գնաց չզխտեմ
որ: Քաջ կը տեսնեմ որ հետս քէնցած է կամ ըրածին կը
զըջայ: Արեւի է իր վարքին վրայ շատ ցաւ ու կսկիծ կ'զղայ: Ե-
թէ պատուակիր մէկն է, ինչպէս որ կը կարծեմ, պէտք է սիրտը
այրի կերպով մը նախատած ըլլալուն անձ մը՝ որ իրեն յարգանք
և մեծարանք ցուցրցած էր միշտ:

Արեւի է նաև իր ըրած կոշտութիւնը ամենեկն չզղար, կարելի
է յիմարաբար կրակուրտող մէկն է, միամիտ զեղջուկի մը պէս ա-
մեն տեսած կ'իներուն համար, և այնքան քիչ կ'ին տեսած է աշ-
խարհիս մէջ, որ անոնց մեծարանքն ու քաղաքավարութիւնը սիրա-
յին առաջարկութիւններ կը կարծէ: Եթէ այսպէս է, ինքզինքս
որքան ծաղրեմ քիչ է իր Աստիկուսի ճարտասանութենէ շլանա-
լուս համար:

Բայց չէ, անկարելի է: Երբեմն երբեմն այնքան նրբամիտ է
նա որ այնպէս ըլլալը անկարելի կը թուի ինձ . . . 2է, այս
մարդը աշխարհի մէջէ կ'անցի արևու ճառագայթի մը նման առանց
զխանալու՝ թէ ինչ բանի վրայ կ'ընի . . . կամ թէ . . . :
Բայց բարկութեանս մէջ ինչ ըսել չեմ զիսեր, անհասնում գոլթ
մը կ'ըզգամ այս ծանր մարդուն համար՝ որ կարելի է մանուկի մը պէս
իւ սրտի առաջին մրմունջին դէմ շլինար կուրիլ . . . :

Ինձ Էմիլիոս, ինչ քաղաւոր պիտի լին ր եթէ ինծի պէս
աշխարհասէր աղջիկի մը տեղ բուսաբանութեան և հանքաբանու-
թեան սիրահար աղջիկ մ'ունենար հայրս:

ԷՄԻԼԻՍ ԱՌ ՄԱԼԿՈՒՄ

(նամակէն քաղուածք)

4 հայէս

. . . Ինչպէս որ արդէն քեզ գրեցի, Ֆլավիան բացուեցաւ
ամենապատուական կերպով և զայն մասնաւոր հողով մը խնամեցի:

Այս առթիւ կը յիշեմ որ հինգ և վեց թիւ գնդասեղներդ սպա-
ռեցան և աղէկ կ'ընես եթէ հետդ բերես անոնցմէ, վասն զի ես
ալ չունիմ:

Երէկ և այսօր՝ քեզի համար որսի ելայ: Ութ օրէ 'ի վեր ար-
զիլուած էի Պ. տը քէր . . . ի ցուցակը կարգի գնելու զբա-
ղած ըլլալովս, որու չուզեցի այս ծառայութիւնը զլանալ: Ասկէ
զատ՝ նաև քանի մը դենար պարտաւոր էի շահիլ ճամբորդութիւնս
շարունակել կարենալու համար:

Որսորդութեանս արդիւնքը այս եղաւ:

Պատանեփակ ծառ-որդերու (sesie)* ազգէն բունցի փայտերու և
ծառի կեղևներու մէջ: Քառաթևերն (ophioneformis) և ոնգաձե-
ւերը (rhingioeformis) շատ հազուադիւտ են: Աւլաձևերը (brosifor-
mis) անստղիւտ են, թէև հոս Հռոմէ աւելի շատ տաք կ'ընէ:
Փողակերի (zygoecide) երախայրիք մը թուելու ատեն:

Առուոյտակեր մը աշտձև (stoeeadis) ազգէ, նոյնն ինչպէս 'ի
Բիէմօն:

Գեղեցիկ գիւտ, պարզ կրիաձև մը (chelonia simplonica) կար-
ծեմ որդնային (état de larve) վիճակի մէջ:

Շերտաւոր (lineosa) տիւթուիչ (diurne) մը բունցի երէկուը-
նէ բացուած:

*Միջատներու գանազան ազգեր՝ որոնց անոմներն ըստ մեր կարողութեան
հայացնելու ջան ըրինք:

Ատոնք չեմ նկարագրեր քեզի, վասն զի պիտի տեսնես: Ձա-
նոնք հոս գտնել չէի յուսար բայց մարդ՝ փնտուելու ըլլայ նէ ինչ
չգտներ:

Պայուսակներս աչքէ անցուցի, հաճութեամբ գտայ գիշերաթուիչ
ճանճորսը (anarta cora) ասիկա ֆազանի շրջակաները բռնեցի շատ
Քասուած՝ բայց և այնպէս անդին է:

Սակայն նորէն ձեռք չկրցայ ձգել աւելի հազուադիւտ միջատ
մը (նոյն երկիր) զոր քեզ պիտի տայի, այն է կարմիր ծաղկաթեր-
թը (anthophila purpurea) վարդենեան ազդէն: Ա՛րեւի թէ ու-
նեցածս ճամբորդութեանս ատեն փոշի դարձեր է . . .

Որպէս զի ասոր վրայ միտնարուիմ, Ֆլորանսի միւզէին հետ
շահաւոր փոխանակութիւն մը ըրի, Օղիբիսեան պատուական սփինքս
մը տուի զոյգ մը պզտի սեամոյն գիշերաթուիչներու (aretia luc-
tuosa) համար որ մինչև հիմա միայն Սիկիլիայի մէջ տեսած եմ:
Ուստի այդ ճամբորդութիւնը ընելու պէտք չունիս:

Գիտեմ որ միայն պատահաբար սողուններու վրայ կ'ըզբաղիւս,
բայց և այնպէս շատ կը ցաւիմ սքանչելի օձ մը փախցընելուս որ
մրտենիի մը փաթուած էր և պիտի բռնէի երբ պարագորդներու
խումբ մը պատճառ ելաւ որ զայն կորուսնեմ: Սաստիկ բարկայայ
և քիչ մնաց որ այդ մարդերու ձեծ մը պիտի քաշէի:

Ահա, բարեկամ, ինչ որ քեզի պէտք է հոս: Բարեկամացդ և
մօրդ վրայ չեմ խօսիր, վասն զի անոնք հաւանականօրէն ինէ ստէպ
կը գրեն:

Իսկ ես, սիրելի Մալքօլմ, ամենաերջանիկ մարդն եմ, Հաւատ
ունիմ: Նպատակիս պիտի հասնիմ, պիտի հասնիմ տարակոյտ մի
ունենար: Մեծ գաղտնիքը պիտի իմանամ:

Մինչև հիմա զիս զբաղեցընող գիտութեանց աննպաստ բան մը
չեմ ըսեր, աօն առջէ Հոսօ կը գա՞ն: Անգամազննութեան դէմ բան
մը չեմ ըսեր: Անկէ սկսելու է, բայց հոն մնացողը ինքը անդա-
մահատ կըլլայ և իր գլուխը պարապ տուփ մը կը դարձնէ: Աեան-
քի երևոյթները կենդանի էակի վրայ պէտք է քննութեան առնուին:

Մօտերս գաս նէ, ինչպէս որ կը յուսամ, ասոնց վրայ կը խօսինք:
Էս շատ դժ էմ, հոս մարդը սենեակ: մարդը կերակուր և

բարի հխրընկալութիւն գտած եմ, շատ հաճելի տանուտեարք:
Պ. տը Բէր . . . իր դասակարգութեան դաղափարներու մէջ քիչ
մը սահմանափակ՝ այլ իր աղջիկը խիստ բարի անձ մ'է: Ասի ինձ
հասկըցուց թէ ձեր ծնողքը զձեզ մէկտեղ կարգել կ'ուզեն. ի-
րաւ է: Հատ դժուարութիւն պիտի քաշես բնութիւնը սիրցընելու
իրեն, ասոր յարմարութիւն չունի բայց շատ զուարթ է բնութեամբ:

Ձքեզ տեսնելու բաղձիս հակառակ՝ կարելի է ութ օրէ աւելի
պիտի չկրնամ սպասել զքեզ: Անհամբեր եմ տեսնելու գործողու-
թիւն մը՝ որ S * * * ը Միլանի մէջ պիտի ընէ և զիս կը հրաւիրէ
երթալ տեսնելու: Յառաջիկայ ամսուն առաջին օրերը հոն պիտի
լլամ:

Եթէ հոս չտեսնուինք, դրէ ինձ և յանձնարարութիւններդ տուր
բու բարեկամիդ:

ԻՄԻԼԻԻՒՍ Վ.Ի.ՄԵՐ

Վ.Ա.Վ.Ի Ա.Ռ. ԲՕՊԵՐԹԻՆԸ

Սիրելի աղջիկս, դրեալ էր թէ զքեզ շատ պիտի խնդացը-
նէի և թէ կրկնակի յիմար պիտի գտնուէի:

Այս առտու շնիկիս ձայնը լսելով, թանգարանին մէջ փակուած
կարծեցի զան և հոն Պ. Էմիլիեիւսը գտայ զինուած ահագին խո-
շորացուցով մը զոր Թէմպլէս աչքին վրայ տնկեր էր:

Խեղճ կենդանին վախէն ու ձանձրոյթէն կը պուշտար, կարծեցի թէ այս կը մարդը զինքը կը տանջէր ու բարկացայ:

— Սատակներու մարմինները անդամհատէ, ըսի իրեն այս վայրենայն հետ նոր կուի մը աչքս առած՝ շունս մէկդի քաշելով, բայց կենդանիները հանդիսա թող:

Երդում ըրաւ որ ամենեւին չէր ուզեր իմ պղտի բարեկամին ամենափոքր չարիք մը հասցընել և անմիջապէս շնորհք մը խնդրեց ինէ որով ինքը ամենէ երջանիկ մարդը պիտի ըլլայ եղեր:

Արնասնէ դուռակէ թէ նա ինչ շնորհ կը խնդրէր ինէ, շնորհ որ զիս սոսկալի կերպով կը վախցընէր: Ար վախնայի որ անցեալ օրուան ծիծաղելի տեսարանը շնորհովի, բայց շատ կը սխալէի:

Գիտունս կ'աղաչէր որ արևին մէջ խոշորացուցով աչքերս դիտէ: Ինչ հաճելի բան, մէկ վայրկենի համար հաւանեցայ, հետաքրքիր էի տեսնելու թէ այս այլանդակ մարդը ինչ պիտի ընէր:

— Ա՛հ, գոչեց նա եռանդով իր քննութիւնը ընելով, ինչ կարճատես ես և ինչ գեղեցիկ աչք ունիս, ինչ յստակութիւն, ամենապատուական ջրով անդամանդ մ'է այն: Երանի թէ աղքատ մուրիկ մը ըլլայիր, ժամ մը հոս կեցընել կու տայի քեզի:

— Մինչև որ արևդ ու խոշորացուցդ զիս կուրցընէին:

— Բէհ, գիտութեան զոհեր պէտք են. բայց դուն չես ուզեր անոնցմէ ըլլալ, հասկըցայ: Շնորհակալ եմ: Քու աչքը ամենակրթական աչք մ'է:

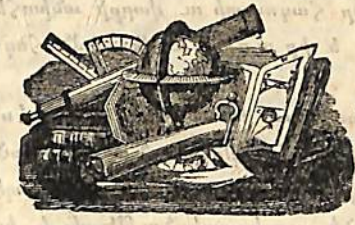
Հարցումներէս՝ օրոնցմէ միշտ խոյս կու տար նա, ստիպուած պատասխան տուաւ վերջապէս թէ տեսանելիաց երևոյթը իր անձկութեանց առարկան եղեր էր:

Արևի թէ այս պարզ բանը բացատրուած չէ տակաւին և կարելի է երբէք չբացատրուի: Բայց և այնպէս ինքը ատոր ետևէն է և արդէն չզիտեմ ինչ հրաշալի բան մը գտեր է որ ամենէ երեւելի ակնադէտերուն (oculiste) մտքէն չանցնիր եղեր:

Սառնակերպի (crystallin), հատանկեան (angle d'incidence), հայելիի, լուսային կրկին բեկրեկման խօսքեր ըրաւ . . .

Հաւանականորէն այս անգամ աշխարհիս ամենէ մեծ յիմարութիւնները կը թափթփեմ քեզի զորս չըսաւ նա և ես բոս քմաց

ձուաղեղի պէս կը շտկեմ: Հաւանականորէն նաև, իր սովորակաւնի համեմատ այս ամենը շատ պարզ կերպով բացատրեց նա, բայց ես մտիկ չըրի: Սիրտս նեղացած էր ցաւած ըլլալու համար անանկ մէկու մը բողբոջ վրայ՝ որ այնքան քիչ պէտք ունի ցաւակցութեան և որ յիս միայն մէկ բան մը տեսած է — կարծես ըլլալ և թափանցիկ ըլիք ունենալ:

ՄԱԿՐՈՍԿՈՒՄ ԻՐ ՄՕՐԸ

15 հայէ 1855 . . .

Իմ բարի, սիրելի և ամենապատուական բարեկամուհիս, ահա ալ ես պիտի գտնամ: Ո՛վ գիտէ Աստուած իմ: Ամուսնանալու մտադիր եմ և որովհետև դուն այս ամուսնութիւնը երազած էիր, ինչո՞ւ հիմա կը մերժես:

Արաս խենթութիւն մ'եկաւ զոր դուն շուտով իրաւի առիթ, բայց օրովհետև օրիորդ տը ք . . . ի մտքէն չանցնիր այն, փառք Աստուծոյ, ինձ ալ ներելի թող ըլլայ բժշկուիլ ու մտնալ:

Ահա երեք նամակ եղաւ որոնց մէջ ինձ կ'ըսես թէ իրեն նկատմամբ շատ յոյս պէտք չեմ ունենալ, յիտոյ կ'ըսես թէ դուն ամենեւին յոյս չունիս և ՚ի վերջէ թէ երկուքնիս ալ յոյսերնիս պէտք ենք կարել:

Անուշիկ մայրս, հիմակ շատ լաւ կ'իմանամ որ այդ յոյսը ես երբէք պէտք չէի ունենալ: Ուրեմն դուն ալ գիտցիր ըստ կարգի, թէ մեծապէս չէի ցաւիր ատոր վրայ և թէ հիմակ ալ ամենեւին չեմ ցաւիր:

Այս սիրուն աղջիկը զիս շլացուցեր էր, ինչպէս նաև զուրիշները որոնք զինքը չառնելնուն համար ետքէն միսիթարուեցան: Հռոմ գտնուած ատենս զինքը սիրելուս պատճառն ան էր որ կ'երեակալէի թէ անոր և քու բարուց ճաշակին մէջ յարմարութիւն կար: Գործունեայ, արիասիրտ, զուարիտ, ճամբորդութիւնները, պարզութիւնն ու փայլը սիրող մէկը երեցեր էր ինձ, ժամանակ կու գար որ նոյն իսկ իր հագուստի ու վարքի անխոհեմութիւնը, ինձի նոր հրապոյր մը՝ և իր ուղիղ և վեհանձն հոգւոյն մէկ նշանը կ'երեկար:

Բայց, որքան խաբուած եմ եղեր, և ինչպէս այլաձև տեսայ զինքը հետը տեսակ մը մտերմութեան մէջ ապրածնուս պէս: Այն ամեն բաները զոր դու բնականօրէն և ճշմարիտ պէտքով կամ սիրով մը կ'ընես, անի արուեստականութեամբ և կամ անոր համար կ'ընէ որ դուրսէն տեսնեն: Ամեն վտանգներն ու ձիերը կ'արհամարհէ, մինչդեռ իրօք վախկոտ է, և յանդգնութիւն կը կեղծէ հասարակութիւնը շլացնելու համար նոյն իսկ և . . . մարքիզուհիէն աւելի՛ զոր կը հեզնէ: Գիտես արդէն որ այս մարքիզուհին ալ քաջութիւն կը ծախէ իր էրկը շլացնելու համար:

Եւ ամեն բանի մէջ այսպէս է օրիորդ տը քէր . . . վասն զի միայն ինքզինքը կը սիրէ: Հասարակ երաժշտութիւնը արհամարհել կը կեղծէ ու բարձր նուազէ բան մը չհասկընար: Ամեն բան զիտնալ ցուցնելու համար ամեն ինչ յաջ և յահեակ կը խծբծէ, և ինչ զիտէ նէ: Իմ սլոտի տոհմահիներու անմեղ ու խոտովանած տղիտութիւնը նախամեծար կ'ընտրեմ յիրաւի:

Ստոյգ է որ ուրիշ անգամներ ալ տղիտութիւն կը կեղծէ նէ միամտութիւն ձևացնելու համար և աս ալ այն բաներու նկատմամբ է զորս կարելի է պէտք եղածէն քիչ մ'աւելի զիտէ:

Աերջապէս, ինչ պիտի ըսէի: Հռոմ գտնուած ատեն իր ամեն ինչը զիս կը հրապուրէր, 'ի Ֆլորանս իր ամեն բանէն զզուեցայ: Հաւանականօրէն մարքիզը զոր հեռացնել պէտք էր նէ, քովը պահելէն է: Ի Հռոմ կը կարծէի թէ զան չէր սիրեր, օրինապահ էր և անկեղծօրէն կը մղէր զան օրիորդ Պէթայի հետ ամուսնանալու:

Ինչէն է որ այս բամբիշը զանի նորէն իր խնկարկուներու մէջ ընդունեցաւ, և բիւր տեսակ անհամ պչրանքով քովը պահեց, մինչդեռ քաջ զիտէր թէ իր կինը կը վշտանար անկէ: Խոտարար չեմ, ինչպէս որ փորձը տուի անանկ շրջապատեալ անձի մը այնքան սաստիկ սիրահարելովս, բայց կնոջ մը չեմ ներեր որ շարժւայ և տեսայ որ օրիորդ տը քէր . . . շար էր: Եթէ կը սխալիմ, իրեն աղէկ, այլ եթէ զիպուածով ճիշդ եմ, պատեհ ժամանակին հասկընալս իմ շահերուն համար աւելի աղէկ եղած է:

Ուրեմն, եթէ դու զիս չհեռացնէիր անգամ, ես պիտի հեռանայի մեր պտոյտէ ետքը դէպ այն վանքը, ուր առաջին անգամ ինձի հետ խօսեցաւ ու զինքը մտիկ ըրի: Քառորդի մը մէջ որքան որ վայրկեան կայ, այնքան ձեակերպեալ վճիռներ և զայրացուցիչ շօշախք մը թափեց, զորս իմ սէրը չլրջաւ մարտէ:

Միսիթարուէ ուրեմն, սիրական մայրս, մաքրուած ու սրբուած կու գամ: Կ'արստորամ վասն զի հոգ իմ Էմիլիիուս բարեկամս կ'ուզեմ գտնել որ ուզէ չուզէ քեզ պիտի ներկայացընեմ: Աս ալ նամակ մը դրած էր ինձ և Ֆլ . . . բարի անձ մ'է ըսելով իսկ կարծես թէ երկուքնուս մէջ ամուսնութեան մը հաւանութիւն չէր տար: Բայց օրիորդ տը քէր . . . այս բանը ուրկէ կ'առնէ: Չեմ կարծեր թէ զիս մարքիզին և արբային ժապաւեններուն մէջ տեղ իր շիգղոցէն (boutonnière) կ'ապելու իրաւունքը տուած ըլլամ իրեն: Ի կրկին տեսութիւն երկու օրէն:

Ըսէ տոհմահիներու՝ թէ Արենանի ամենէ բարձր ժայռերու վրայ հաւքուած և չորցուցած ծաղիկներ կը բերեմ իրենց: Կը դրես թէ պարտէզին մէջ սրչափ թիթեռնիկ կայ նէ ինձի համար կը բռնեն: Լաւ ուրեմն եթէ ատոնց մէջ կայ մէկ հատ մը որ իր շորս թևերը ամբողջ պահած է, արդէն բարի մրցանակ մը կայ:

Ձրեղ պաշտող աղադ
ՄԱԼՔՕԼՄ

ՃԼԱՎԻ ԱՌ ԲՕՊԵՐԹԻՆ

22 հայկ.

Սիրելիս, ահա տիկին Ռօզըմօնարը իր տղուն և քեռաղջիկներուն հետ յանկարծ գնաց, մէջերնիս սե կարու կայ. այս բանը երբ որ է տեղի պիտի ունենար:

Ամենը մէկ աննելով տղուն մայրը ու հայրս պակասաւոր զըտնուած են որ իրարու բացուեր են առանց իր նպատակին յաջողելուն հաւանականութեան վրայ մտածելու:

Տարակոյս չկայ որ հայրս զիս կարգուած տեսնելու համար կ'ենփի կը մնանի, այս կը հասկընամ: Բայց տիկին Ռօզըմօնար իր զուլակը կարգելու այնչափ արտորալ՝ մանաւանդ անոր վրայ ալ ինձ խօսիլ պէտք չէր:

Երիտասարդը հասկըցաւ և անկէ 'ի վեր ինձի հետ ամուսնոյ մը պէս պահանջող եղաւ, ետքը զայրացաւ ու զլուխ բռնեց պարի դասատուի մը պէս սիգայով և զիս հեզնել կարծելով:

Իբր ասոր միակ վրէժ, ուզեցի զինքը իր տոհմուհւոյն հետ կարգել, ըսաւ նա թէ այդ բանին համար ինձի պէտք չունէր, ասոր վրայ զինքը ուշադրի տեղ զրի:

Այս ամենը ամենարնտիր ձեւերով ու ամենէ հաճելի ժպիտներու մէջ անցաւ, բայց գործը ամենուն համար արեւի պէս յայտնի կ'երևէր, մինչև որ Տիկին * * * Եւանջիկն նամակ մը առաւ որ զինքը Վենետիկ երթալու ստիպեց իր ամեն ձագերովը:

Իր սովորութեան համեմատ հօրս շատ սիրտը խաղաց, մեր դրացիներու այս անակնկալ երթը տանիքի մը բարձրէն իր վրայ ըլնող ծխահանի մը ազդեցութիւնն ըրաւ ու իր շփոթութեան մէջ Ալպեան թիթեռնի (sylvia subalpina) ցուցադիրը (note) շաւտեան նուրբ-կտույցին (bes-fin des roseaux) գնելու ահադին սխալն ըրաւ և Եւանջիկուս քիչ մնաց որ պիտի հիւանդանար չէ թէ մեր ընտանեկան սիրտխաղին՝ այլ հօրս ըրած սխտլին վրայ:

Ահա այսպէսով հիմակ դիտուենն ուրիշ մտերիմ չմնաց մեզընկեր, վասն զի դուրսինը բնկերութիւն չեմ համարիր: Տիկին Ռօզըմօնարը իբր իմ ընտանիքէ անձ մը նկատելու սովորեր էի: Արեւմն այս պատուական մարդը որ մեր հիւրն եղած է անոր տեղը պիտի լեցընէ:

Եւ ինչու չէ, այնպիսի բան մ'ունի նա իր վրայ, որ հասուն մարդու և հօր մը հօտը կը բուրէ: Արեւի է իր հոգւոյ այս եղական վիճակէն՝ այսինքն միշտ խնդիրով մը զբաղած և յափշտակուած ըլլալէն է որ երեսուն և հինգ տարուան հասակին մէջ, հարուրամնի ալեւորի մը պէս սիրոյ զգացումէ հեռի է:

Իմ իրեն հետ ունեցած յարաբերութեանցս մէջ տա աղէկութիւնը կայ որ իր անտարբերութենէ չեմ կրնար վիրաւորիլ, վասն զի աշխարհիս մէջ կին մը չկայ որ անոր սուրբ անմեղութիւնը պղտորէ: Տակաւին երեք օր հոս պիտի մնայ: Անկէ ետքը Միլան պիտի երթայ, բայց կը յուսամ որ իր այս դիտաւորութենէ ետ կը կեցընեմ զինքը: Վասն զի հօրս հաճելի է նա և երբեմն երբեմն զիս կը զուարճացընէ: Ինձի համար բարեկամութիւն ունի և որովհետեւ հետև որ իր դադափարներու մէջ կամեցողութիւն՝ դործերուն մէջ ալ այնքան երկբայութիւն ունի, հաշիւ կ'ընեմ թէ պիտի կարենամ իր որոշումը փոխել տալ:

Մալքօլմի նկատմամբ այսօր իրեն հետ տեսակ մը բացատրութիւն ունեցանք: Ա'երևի թէ այս մեծ գործին մէջ ինքն ալ իր պղտի բանասրկութիւնն ըրեր է յանդէտս: Արածեմ քեռեղիկ Սկիպիոնին խմաց տուեր է թէ իր անկալութիւններէն տեղեակ էի: Ա'երևի թէ այս բանը ես ըսեր եմ մեր միամիտին: Չեմ յիշեր: Քինքը յանդիմանեցի զայն յիշելուն և կրկնած ըլլալուն համար:

Գիտեն ինքզինքը ինչպէս արգարացոյց:

— Տէր սղորմեա, սիրելիս, ըսաւ ինձ պարզմտօրէն, խեղճ Մալքօլմի գէմ բարկացեր ես և որո՞ւ օձիքէն բռնելը չդիտես: Ան պակասութիւնն ունի որ Էրիկ մարդիկը քան զիրական քեզ սիրահարած կը կարծես: Քու անձին վրայ խիստ բարձր դադափար մը ունիս: Իրաւունք ունիս անտարակոյս, շատ դեղանի ես, դեռահաս: Հարուստ ու սիրուն: Բայց վերջապէս այն մարդիկը որոնք քիչ շատ

քիթերնին բնութեան մեծ ու վսեմ ձեռագրին մէջ դրած են, ձեք աշխարհային բաները կը նմանցնեն անանկ գէշ տպուած թերթերու ուր ալ անկարելի է Աստուծոյ ստորագրութիւնը կարդալ: Միթէ կը կարծես թէ այդչափ մեծ դործ մ'է գեղեցիկ աղջիկ մը ըլլալը: Գաշտերու ամենէ սղտի ծաղիկը իր առուակին քով շիտակ ու սէգ կը կանգնի ինչպէս դուն քու հայելոյդ դիմացը: Անտառարնակ ու օդապար թռչուններուն հոգն է եթէ աղէկ օժիտ մը ունիս դու: Ատով անոնք ոչ աւելի հարուստ և ոչ աւելի աղքատ կ'ըլլան: Ունդերը աւելի շուտով չեն հասնիր և ճանձերը նուազ չեն թռչտիր: Միթէ կը կարծես թէ մարդերու դալարագեղ սէզը կոխած ատենդ մարտիներն ու բոչոյներն (criquet) քու սղտի ոտքերդ և մետաքսի գուլպաներդ հողերնին կ'ընեն: Քեզի չափ անոնք ալ աղէկ կօշկուած (chaussè) և իրենց սրունքներն ալ ձեւաւոր են:

Քաջ կը տեսնես որ ինձ այսպէս զուարճալի բաներ ըսող այլանդակ մարդը չեմ կրնար ձեզ զոր մեկնի:

ՔԼԱՎԻ ԱՌ ԲՕՊԵՐԹԻՆ

25 Ե՛յիք

Մեկնեցաւ նա և ալ պիտի չվերադառնայ: Լաւ, զինքը գտնելու պիտի երթանք, վասն զի ալ չեմ կրնար ինքզինքէս սրահել որ զինքը կը սիրեմ:

ՔԼԱՎԻ ԱՌ ԲՕՊԵՐԹԻՆ

Մէլան, 5 յունիս 1855 . . .

Իսենթ ես, ըսէ ինձի: Այո, խենթ եմ կամ թէ ատոր հասկառակն է, այսինքն կարելի է իմ անցեալ վիճակը երկայն խելացնորութիւն մ'էր և հիմա խելքս զլուխս կու գայ: Յառաջ ծուռ կը տեսնէի, կարծեմ թէ հիմակ բացարձակ ճշմարտութեան մէջ եմ: Կարելի է այս աշխարհիս բաներուն անհնարութեանց մէջն կը գտնուիմ:

Հող չէ: Ծնելէս 'ի վեր ճշմարտութեան վրայ որքան մտածեցի նէ կ'օգտէ, երջանկութեանս, ազատութեանս, հաճութեանցս, ունայնութեանս կամ փառասիրութեանս վրայ որքան հաշիւներ ըրի նէ հերիք է: Այս ամենը երազի պէս փախան:

Մտքիս մէջ հաստատ գաղափար մը կը տիրէ, ալ ինքս ինքիս վրայ չեմ խորհիր, կեանքս մէկ անձէ մը կախում ունի, իմ հանգստութիւնը հպարտութիւնը անոր ոտքին տակն են:

Ո՛հ, ինչ զարմանալի բան: Որո՞ւ մտքէն կ'անցնէր թէ այսպէս պիտի սիրէի առանց սիրուելու:

Վասն զի զիս չսիրեր նա, ինքը իր բերնովը ըսաւ և ասով փոխանակ ինձ ատելի ըլլալու իր անկեղծութեամբ ու քաղցրութեամբ ինքզինքը աւելի ևս սիրելի կ'ընէ:

Իրան այն է որ բարի է նա հրեշտակի մը բարութեամբ, ինձի ոչ յանդիմանութիւն ըրաւ և ոչ գառնութիւն մը ցուցուց . . . միայն թէ զիս չսիրեր:

Ես կ'ըզգամ որ իրաւունք ունի: Եթէ տեղի տար այնպիսի սիրոյ մը զոր միայն իրրև յեղյոյնով հաճոյք մը կը նկատէ նա, նուազ պիտի զարմանայի վրան և իր բարուց համար նուազ յարգանք ու եռանդ պիտի զգայի:

Հոս եկանք, և ինչպէս որ կրնաս երևակայել հայրս չցիտերթէ ինչո՞ւ եկանք և զՊ, Վիլմէր իր ճամբորդութեան պատրաստութիւն-

ները ընելու վրայ գտանք դէպ ՚ի Արմանիա ուր չգիտեմ ինչ հետազոտութիւններ գինքը կը կանչեն : Զիս աւելի հմայողն ան է որ այս մարդը վառող ու կառավարող վերացեալ բաներէն բան մը չեմ հասկընար :

Հոս հայրս տեսնելու եկող զիտունները՝ զորս հիմակ մտիկ կ'ընեմ վասն զի միշտ Եմիլիուսի վրայ կը բերեն խօսքը , անոր քրած գիտերու կարեորութեան և մեծութեան վրայ համաձայն չեն : Ոմանք կ'ըսեն թէ ամեն մէթոսները հիմն ՚ի վեր տապալող հանձար մ'է և դմանք՝ թէ եռանդոտին մէկն է նա որ փելիստիայաբարը փնտռելու ելեր է :

Արդ՝ կամ մեծ մարդ մը և կամ խենթ մ'է : Եւ իմ հոգս չէ այս որովհետեւ ամենքն ալ զինքը կը սիրեն , վրան կը զորմանան կամ կը ցառն : Ես անոր փնտուածին վրայ չեմ խնդար այլ անկէ կը սոսկամ : Արթեմ թէ ինքզինքը կախարդութեան տուող մէկը կը սիրեմ որ օրին մէկը հրեշտակները կամ սասանաները պիտի տեսնէ :

Արեւի է որ այս իմ սիրոյս ամենէ զրգոնչ բաներէ մէկն է : Վասն զի հաճելի է ինձ զանի խելլ անձանութի կամ թաղուն զօրութեան մը ձեռքէ որ ինչ ալ ըլլայ՝ ճշմարտութիւն կամ սուտ , ինձի համար նախանձորդ մ'է զոր ոչ ատել և ոչ արհամարհել կրնամ :

Այն մը մարդէ մը կը զզուի երբ կը տեսնէ որ անիկա իրմէ նախամեծար կ'ընտրէ անդեղեայ կամ տխմար մէկը :

Արեւի է մարբիզը առնելի եթէ չտեսնէի որ անիկա իմ և անբան կնոջ մը մէջտեղ կը տատանուէր : Մալքօլմը այնքան շուտով չէի ճամբեր եթէ իր երազներու թիթեռնիկը չտեսնէի : Արնայի կարծել թէ իր փնտուածը առաջակտեան սփիւքը , ոսկեղինիկ բոտորը (scarabée) կամ Յայտնութեան ձին էր :

Նմանապէս Եմիլիուս ալ կրնար իմ յարգանացս մէջ շատ վարքիւլ երբ ինձ բրի և աչքիս ճերմկուցին (corneé) վրայ խօսեցաւ բաց ասոնց հետ չգիտեմ ինչ բառեր ալ խառնեց որոնք ինձի կախարդական երեցան : Կր խօսքերուն մէջ արև , ուրուականներ , բնդամներ և շարիւններ կային և կարծեցի թէ ծիրանի գօտիին փա-

խուսիկ երանգներուն մէջ լուսաւոր պիտներու խումբերու հետ ՚ի վէզ բռնուեր էր :

Ոչ , ինչ փնտռելը չեմ ուզեր գիտնալ վասն զի հմայքը կը լուծուի : Չեմ ուզեր երբէք որ զանի ինձ հասարակ բառերով բացատրեն :

Հոս հասած ատեն զինքը շլըցանք տեսնել : Հայրս կը չարչարէի պարագ սեղը ամեն կողմ զանի փնտուել տալով իրեն :

Ի վերջէ ներշնչութիւն մ'ունեցայ : Ո՛հ , նաև սիրոյ մէջ կախարդութիւն կայ :

Հօրս ըսի :
— Քալէ , Մաժէօր , լիլը տեսնելու երթանք :

Այս գեղեցիկ լճին ափանց վրայ հասանք և էն առաջ հանդիպած մարդերնիս Եմիլիուսն եղաւ : Կր շրջադայութեան մէջ իրեն ընկերացանք : Մնաք բարև , կ'ըսէր նա մեզի , վասն զի երկրորդ օրը պիտի մեկնէր :

Հետը մինակ մնալու ճարը գտայ ու իրեն ըսի .

— Տակաւին մի մեկնիր : Միայնակ ու աղքատ ես : Այս աշխարհիս վրայ ամենէ վտեմ բաները չեն կրնար կատարուիլ առանց նիւթական միջոցներու՝ որոնք քեզի կը պակսին : Աեանքք պիտի մաշեցընես աղքատութեան և առանձնութեան ինդիքը լուծելու աշխատելով , երկուքը մէկ խօսք է , և պիտի չյաջողիս : Եթէ փրնտուած դաղտնիքդ գտնես , զան առանց յայտնել կարենայու պիտի մեռնիս : Պիտի չկրնաս անգամ ապահով ըլլալ որ առաջք տեսիլ մը չէ այն , վասն զի ուզեցի գիտնալ և գիտեմ թէ փարձեր ընելու համամար հարստութիւն պէտք է : Արք հարիւր հազար ֆրանք հասոյթ՝ և ընտանիք մը պէտք է քեզի որ զքեզ աշխարհիս մէջ պատշաճապէս հասաատէ : Միլան վերադարձիր , ութ օր հոն կեցիր և քեզ առաջարկած երազս պիտի կրնաս իրացընել :

Լուռ ու ափ ՚ի բերան մնաց նա իր մտածութեանց մէջ կասարելապէս ընկզմած : Ըսածս հասկցեր էր :

Այս երկայն լուծիւնը շատ վշտապիթ եղաւ ինձ , աչքերուս մէջ կարծես թէ ոսկեթե ճանձեր կը թռչտէին , ամօթես , վախէս ու բարկութենէս մարելու պատրաստ էի :

Չեռ. քս բռնեց նա և զայն պագաւ ըսելով .

— Մտածելու համար ինձ ժամ մը կը շնորհեն . . . այս բանը ինձ համար բոլորովին անակնկալ է :

Ամփոջապէս զինքը մինակ թողլով հօրս քով դացի , չղիտեմ ինչ խօսք բրաւ նա հետս , ես խենթ դարձեր էի , բան մը չէի լսեր , չէի տեսներ : Ամեն վայրկեան ժամացոյցս կը նայէի : Այս ժամը բոլոր իմ անցեալ կեանքէն երկայն եղաւ :

Աւերջապէս անցաւ սահեցաւ այն : Հօրս թեւը ձղեցի աղաչելով որ զիս քիչ մը սպասէ : Սկսայ վազել ինչպէս որ կեանքիս մէջ երբեք անանկ վաղած չէի : Իմիլիիւսը ձգած տեղս տեսայ առանց զխտնալու թէ ո՞րիկէ և ինչի վրայ անցած էի :

Ոտքի վրայ կայնած ու խնդումերիս դտայ զինքը , առանց արտուրալու ինծի մօտեցաւ նա :

— Մտիկ բրէ , սիրելի զաւակս , ըսաւ ինձ , խոտին վրայ նստէ , շունչդ կտրեր է : Ես ոտքի վրայ պիտի կենամ , կարծեմ թէ աւելի պատշաճն այսպէս է : Քեզի պիտի խօսիմ : Այս պարագայիս մէջ ուրիշ մ'իմ տեղս պիտի կարծէր որ զինքը կը ծաղրես և թէ սիրուն այպանք մ'է այդ . . . :

Իւ տեսնելով որ յարտօսը կը շարժէի , շարունակեց .

— Բայց ինչո՞ւ կու լաս , քանի որ կը հաւտամ թէ անկեղծ ես դու : Քաջ կը տեսնես որ կը յարդեմ զքեզ : Ժամէ մ'ի վեր է որ կը մտածեմ , միտքս չեկաւ որ իմ պարզմտութեամբս կրնաս զուարճանալ : Ուրեմն ահա իմ պատասխանս , աղուորիկ և տամուկ աչքերդ սրբէ և արեւը նայէ : Արնան զայն ինծի տալ : Չէ : Լաւ , Ուրեմն ինծի համար բան մը չես կրնար ընել դու : Հիմակ բոլոր խնդիրը այն չէ , դիւրաւ կը հասկընամ թէ քու հարիւր հազար Փրանքդ իմ ճամբաս աւելի կը դիւրացընեն և աւելի աղէկ կը հասցընեն նպատակիս՝ որ լըսը կամ ոչնչութիւնն է :

Ար հասկընամ նաև թէ աղէկ դործ մը ընելու կը հրապուրուիս , խելանի և սրտեայ կնոջ մը բնութեան մէջ աղէկ բան մ'է այդ : Խորհելով միայն , թէ իմ երանութիւնը բրբի դու , երջանիկ պիտի ըլլայիր և հաւանական է որ ես ալ քու բարութեամբդ շատ երջանիկ ըլլայի . վասն զի երախտադիտութիւնը քաղցրութեամբ լի

ղգացում մ'է այն անձին համար՝ որ ինքզինքը նոյն բարիքին անարժան չզգար :

«Այլ այս ամեն բաներու դէմ , անյաղթելի արդեւք մը կայ , Այն է իմ պատուակիր մարդ մը ըլլալս , վասն զի պատիւ կրող մարդ մը ինքնասիրութիւնը իբրև ցածութիւն մը կը նկատէ : Այս երջանկութիւնը , որու վրայ կը խօսէի և որ շատ յարմար էր զիս հրապուրելու համար , մաթէմաթիքապէս հաշիւ բրի թէ որքան կրնար տեւել և դտայ որ զայն առ առաւելն երկնցընելով , դու քու անձնուիրութեան համար երեք ամիս ներքին հպարտութիւն պիտի ունենաս , երեք ամիս ալ համբերութիւն ու համակերպութիւն , երեք ամիս ալ կարելի է հեճուկ , վախ , յուզմունք , անհաստատութիւն և անկէ ետքը մինչև կեանքիդ վերջը մարդկութեան դէմ զայրոյթ , քէնասիրութիւն և յուսահատութիւն : — Չէ , մ'ըսեր ինծի , ես այս բաները գիտեմ , արդէն սիրած եմ : Գիտութիւնը կրցած չեմ մոռնալ և գիտեմ որ կին մը (իբրաւուքով) իր սիրած մարդու կեանքին մէջ աւելի մեծ տեղ մը բռնել կ'ուզէ , տեղ՝ որ ես չեմ կրնար շնորհել իրեն :

«Շատ հաւանական է որ յետոյ քեզի ամեն բան զոհեմ , գործս կամ երազս : Շատ մարդասէր եմ և ուրիշի տառասուիլը չեմ կրնար տեսնել : Բայց անատեն մինչև կեանքիս վերջը ես դժբաղդ պիտի ըլլամ , վասն զի ով որ երջանիկ չէ , չկրնար զուրիշը երջանիկ ընել : Ուստի ալ այս խօսքը չընենք : Մտցիր զայն , ես խալ պիտի չյիշեմ , բայց եթէ զքեզ զաւակիս պէս սիրելու համար՝ որովհետև տե հայրդ լինելու տարիքին մէջ և կարծածէդ աւելի ծեր եմ :

Չգիտեմ տակաւին ինչեր ըսաւ ինձ , սոսկալի թալուկ մ'ունեցայ և ինքզինքս կորուսի :

Սթափած ատենս հայրս քովս տեսայ , Իմիլիիւս աներևոյթ եղեր էր :

Այլ տակաւին չմեկնեցաւ , ժամ մ'ետքը զինքն հիւրատունը տեսանք ու դարձանք ՚ի Միլան ուր խոստացաւ գալ այս իրիկուն և մեզի մնաք բարև ըսել :

Չինքն սպասելով կը գրեմ քեզի , սիրելիս : Տակաւին կը յուսամ , ինչ կ'ըսեմ , կարծեմ , ապահով եմ որ պիտի Մնայ անիկա :

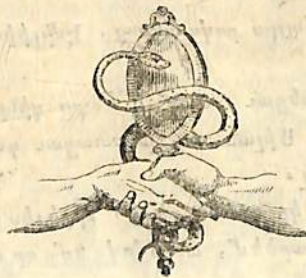
Վասն զի այս վայրկենին ուր կառք նստելու համար ինձ կ'օղնէր նա լլկին եզրը, իր աչերուն մէջը արտօսը մը տեսայ, միակ արտօսը մը, բայց այդ մարդուն մէկ արտօսը . . . Պիտես որ չափահաս եմ և հայրս օրինաւոր ընդգլխում թեան մը գողափարը անգամ չկրնար ունենալ: Պիտի դարմանայ, բայց ներքնապէս դո՛հ պիտի ըլլայ ինձ ընելէ ետքը այն ամեն գիտողութիւնները՝ զորս հարկաւ որ պիտի կարծէ:

ՎԱՍՎԻ ԱՌԻՊԵՐԹԻՆ

Նոյն ինքուին, կէ՛ս բէ՛լէ

Կեկնեցաւ նա, զինքը չտեսայ, և ալ երբէք պիտի չտեսնեմ. . . ջերմ՝ ունիմ, և ինէ՛ արիւն առնել տուին: Մնաս բարև, Ռօպերթին, յիշէ՛ զիս . . . յիշէ՛ այն գողութիւնը, աշխարհասէրը, խննթը որ սակայն անգոյց աղջիկ մը չէր:

ՎԵՐԶԱԲԱՆ

ԲԼՄԻՆԻՍ ԱՌԻՊԵՐԹԻՆ

Նոյն . 27 Եպրէլեբէր 188 . . .

Վաղը կը կարդուիմ, սիրելի Բօպերթինս: Առանց փող ու թմբուկի, բարի երիտասարդ մը կ'առնեմ զոքի բոլոր սրտովս կը սիրեմ: Իրերը անդառնալի կերպով չորոշուած չուզեցի քեզի իմացընել զայս:

Էմիլ . . . Էմիլիկսը չեմ ըսեր, վասն զի այս ուրիշ Էմիլ մ'է, Պ. Էմիլ Վօրէպեան՝ որ քեզ քիչ մը ծանօթ և այսօր 28 տարեկան է, դատարանի մէջ լաւ պաշտօնի, լուրջ մտքի, պատուական ընութեան, պղտի հարատու թեան բայց մեծ սրտի տէր:

Չէ մի որ այս բաղդը ինձ արժան եղածէն շատ աւելի է, այնքան թեթեւ զլուխէ և անխոհեմ՝ երիտասարդութենէ մը ետքը:

Քաջ է, մինչև աստիճան մը ես ալ քու կարծիքէն եմ: Իմ անցեալը բան մը չարժեր, բայց վեց ամսէ 'ի վեր շատ խորհրդածեցի և կը խոստանամ քեզի թէ տպադաս լաւադոյն պիտի ըլլայ:

Չէ, ալ նոյնը չեմ: Օրը օրին վրաս եղած փոփոխութիւնները չուզեցի քեզի ըսել, վասն զի անոր չհատարով զիս պիտի վհատեցընէիր դու, վասն զի հեղնոտ ես և ըստ որում ես ալ նոյնպէս եմ, այս խեղճ եւս կարևորութիւն պիտի չզտներ ինչպէս որ կ'ուզէր գտնել բացարձակապէս:

Սակայն ահա ասիկ իր կարդ ու կանոնէ զերժաւ նա, երեւակայութիւնս հանգարտ է: Անպիտակ էրուշ, այն դժբաղդ ու վտեմ երազը որ վրաս տիրած էր մարեցաւ մեղմիկ, յօդս ցնդեցաւ:

Արդէն իմացած ես հօրմէս՝ որ ստէպ քեզի դրեց, թէ միայն քանի մ'օր հիւանդ պառկեցայ, բայց ասպարիսութիւնս օրեր ու շաբաթներ տեսց:

Ուղղային տենդի սկզբնաւորութիւն մ'ունեցայ բայց կիսատ մնաց : Երկամսեայ Ֆիզիք տկարութիւն ու թուլութիւն մը բնադէս սովորութիւններս փոխեցին և կրնամ ըսել թէ բնութիւնը մայրապէս օդնեց ինձ աւելի հանդարտ, աւելի նստուկ, հեռաւարտ աւելի ուսումնասէր և լուրջ ըլլալու :

Յետոյ, ըստ որում այսօր անդառնալի կերպով իմ կիանքի մէկ արկածը կը գոցեմ, կրնամ քեզի ըսել թէ այն յամառութիւնը, այն յեղձեղուկ հաճոյքը, այն կիբբը եթէ կ'ուզես, մասամբ մը, կարելի է մեծ մասամբ, սրտածառ եղան իմ դարձիս :

Անիրաւ պիտի ըլլայի եթէ կամաւ մտնայի թէ այն այլանդակ մարդուն վարքն ու լեզուն իրօք ինձ մեծ բարիք մ'ըրին : Բոլոր կեանքիս մէջ զինքը պիտի յարդեմ և կարծեմ կրնամ ըսել թէ իմ ամուսինը իր հանդիստն ու ասպհովութիւնը անոր պիտի պարտաւորի :

Որ տեսնես, աշխարհային պատշաճութեանց, մտքի սկեպտիկութեան, սրտի ունայնութեան մէջ և չափազանց արուեստական ու անտիրնական կերպով ապրած էի : Ալ ձանձրացած էի այն կեանքէ և սկսած էի ես ինձ ամչնալ, պէտք էր որ այս ամենը մեծ պայթիւնի մը, խենթութեան մը կամ անձնուիրական զաղափարի մը յանդէր :

Ահա, այս խենթութիւնը, փառք իմ աստղին, իրեն առարկայ ունեցաւ, կը խոտտովանիմ, պատուական, վեմ մարդ մը, երեւակայտ ըղեղի մը հակառակ՝ Նեստորի նման իմաստուն մը, 'ի վերջէ բարի ու ղեղեցիկ հոգի մը, և այն իմ հիւանդ մտքիս բժիշկն եղաւ :

Եթէ զիս հեղհեղ անի, եթէ ինձ ըսէր ինչ որ աւելի փորձառու և զիս ճանչցող մարդ մը կրնար, կամ պէտք էր ըսել այն ըսպէին, կորսուած էի : Երազներու և վէպերու մէջ պիտի նետուէի անվրէպ : Հարկ էր այնպէս ըլլալ ըստ որում ես ինքս, իտեական ու մեծ զլայտմենքն այնքան արհամարհած ու հեղհած էի :

Այլ իր վստահութիւնն ու միամտութիւնը զիս ազատեցին :

Անոր հետ, սկսայ ինքզինքս լրջամիտ կարծելով ես ինձի հա-

ւատալ : Չգիտեմ թէ սիրեցի, բայց սիրել կարծեցի, տառապեցայ, գողացի ու լայի :

Այս ամենը, օդուտ ըրաւ ինձ : Այլուր զինքը մտիկ ընելով սորվեր էի թէ մարդու մ'արժանիքը ոչ իր հաղուստներուն, ոչ մտղերուն և ոչ սրահկի մը մէջ մանկու եղանակին՝ և ոչ այն ոչինչ բաներուն մէկուն մէջն է, առանց համոզուելու շլացեր էի :

Յիմար մը ըլլալէ դադրեցայ զաղափարներու տէր մարդ մը մտիկ ընելով : Ամուսնանալի մարդերու մէջ նոր տեսակ մը գտայ : Այնուհետեւ լրջամիտ (serieux) մարդը ինձ չէ թէ աղտոտ ու ծիծաղելի՝ այլ իբրև աւելի աղէկ օժտեալ առարկայ մը և կնոջ մը համար՝ թեթև ու սրճնասէր մարդէն աւելի պատուաւոր գտայ :

Հետեւաբար ընկերութեան մէջ խաղացուելիք դերին գիտակէտովը ամուսնութեան վրայ տեսութիւններ ընելէ դադրեցայ :

Նորասէր կլին մը ըլլալէ հրաժարականս առի :

Այսօր ընտանեկան բաներու վրայ լրջօրէն կը մտածեմ և կը յուսամ թէ ամուսնոյս ընտանեաց շնորհիւր զիւրաւ և հեշտիւ տեղեակ պիտի ըլլամ անոնց :

Սիրուն, առաքինի և խոտարարոյ քոյր մը, խիստ ուսեալ և խիստ բարի հայր մը, բարեպաշտ այլ թոյլատ մայր մը ունի նա : Իբն գալով կարծեմ թէ երջանկութեան լաւագոյն վիճակի մէջ եմ, իրեն համար ճշմարիտ բարեկամութիւն մը և վրան բացարձակ վստահութիւն մ'ունիմ :

Չմեռը Բարիզ պիտի անցընենք և զինքը քեզ պիտի ներկայացընեմ :

Հիմակ եթէ իմ հին բարեկամներու վրայ լուր կ'ուզես, գիտցիր որ Մալքով Անկլիա կը գտնուի և թիւ 4 մեղուաբաղին հետ կարդուելու վրայ է, թէ տիկին Ռօզըմմոտ այս ամուսնութեան առթիւ՝ պատուական, անկեղծ ու սիրուն նամակ մը դրեց ինձ : Բարին Աննա անոր մէջ քանի մը պարզ ու գողտրիկ բառեր աւելցուց : Վ'ըսուի թէ այս վերջինը զիս պաշտելէ դադրած չէ երբէք :

Հոռոմի ու Ֆլորանսի գեղեցիկներն ու գեղուհիները, մարքիզները, աբբաներն և իրենց բոլոր ընկերութիւնը տեսութենէս կորուսի բոլորովին :

Իսկ ան՝ զորմէ այնչափ և այնքան ստէպ խօսեցայ, ամենևին չզի-
տեմ թէ ո՞ր կը գտնուի :

Հօրմէս լսեցի թէ Պերլինի ճամբան բռներ էր, մեռած կամ
կենդանի ըլլալուն վրայ նշան չտար նա և քաջ զիտեմ՝ որ միշտ
այսպէս պիտի ընէ :

Չեմ բաղձար որ ուրիշ կերպ ընէ : Լաւաղոյն ունիմ՝ որ նա իր ամ-
պին մէջ մնայ խորհրդաւոր ողիի մը նման որու տեսքին չեմ փա-
փաքիր, այլ որու յիշատակը՝ քաղցր և օրհնենքը երանաւէտ պիտի
ըլլայ ինձ յաւէտ :

ՎԵՐՋ

ԹՕՐԹ ՍԱՆ

«Անուստիկ է մշմարիտ քրմանոյշը, Ս.ս-
տուծոյ մշմարիտ առաքելութիւն: Հողը
«դողաց Լեկիտի բուն քայլակոխին տակ-
11.ՄԻՄԻՆԻ:»

Սոյն շարու մէջ, Ֆրանսայի իզական պարծանքն ու շուքը,
անսպառ հանձարը, սէղ ու գաշտուոր բանահիւսր որ Հոմերեան վե-
մութեամբ, Թիւվենալի հեղնով և Պայրնեան ծիծաղով ընթերցողը
կը հիացընէ, կին մ'է, մուսայլց քայր մը՝ որ հինօրեայ Աթենա-
սայ նման սպառազէն մտած է զրական ասպարէզին մէջ, ուր յա-
ռաջանալու համար, գրիչ մը ստէպ նիզակի պաշտօն պէտք է վա-
րել՝ մանաւանդ կնոջ մը ձեռքին մէջ՝ որ շատերու աչքին տկար
արարած մը ու շոգելից գլուխ մ'է : Թօրթ Սան ոչ միայն զինքն
արժանապէս պաշտպանած՝ այլ և իր սեռին իրաւունքներու, աղա-
տութեան, ամուսնական օրինաց համար մրցող ու մաքառող անվե-
հեր շահատակ մ'է կանանց այն դասուն հետ՝ որո՞ւ երա՞նդը կը ճան-
չէր ասկէ քանի մը ամիս յառաջ Հէրնանիի հեղինակը, և հրա-
պարակաւ կը յայտնէր թէ երբեք Էմարտ-Էլեան անոնց կողմն է՝ :

Ընկերական մեծ շէնքին շինութեանը համար աշխատող գործա-
ւորներու մէջ, Թօրթ Սանի անունը առաջին կարգին մէջ պիտի և-
րելի ուրեմն, և այս անմահ վիպասանը, տիկին ար Սթաէր նման
բարձր արհեստագէտ մը չէ միայն, այլ և մեծ վերանորոգիչ մը ու

Տես Արեւելեան Մանուկի սպրիչի թիւց, Հիւկոյ՝ կամանց մի-
նակին բարոյքիսն համար հաստատուած ընկերութեան գրած
նամակը :
Գ. Մ.

աննման խորհող մը՝ որու պատկերը ուրուպրերու բոլորովին անձ կարող, միայն իր կեանքի պատմութիւնը ընելով կը շատանանք¹ :

*
* *

Ամանթին-Լիւսիլ-Օրօր Տիւրէն, երբեմն պարոնուհի տիւ Տըվան, այսօր ժօրժ Սան՝ իր երակներու մէջ թաղաւորական արիւն կը կրէ և Ֆրանսայի Շարլ Ժ. և Լուի ԺԹ թաղաւորներու տոհմուհին² է իր հաւոյն կողմէ :

Օհիւսա, Սթանիսլաւ վախտելով Բօլճիայի դահը ձեռք անցընելէ ետքը, Քէօնիզմարը կոմսուհիէ տղայ մ'ունեցաւ որ իրբե մալտիկ զինքը գերազանցեց, այս էր Մօրիս տը Սաքս՝ որ ծաղիկ հասակին մէջ Ֆրանսա դալով իր սուրը անոր ծառայութեանը զբաւու 1736ին, Լուի ԺԳ-է մարէշալի գաւազանն ընդունեցաւ :

Մօրիս տը Սաքս, հռչակաւոր սղբերգուհիի մը տարփածուն էր և անկէ ազջիկ մ'ունեցաւ Մարի-Օրօր անուն որ 1739ին ամուսնացաւ Արվիտ-Պերնար տը Լօրն, Հուստի խորհրդարանին նախագահին հետ : Երեք տարի ետքը տը Լօրն կոմսուհին այրի մնաց ու վանքը քաշուեցաւ : Հոն դտնուած ատեն Պ. Տիւրէն տը Ֆրանքէյլ անունով հարուստ հողակալէ (fermier) սիրուելով, երկրորդ անգամ ամուսնացաւ և այս ամուսնութենէ ծնաւ տղայ մը, Մօրիս Տիւրէն՝ որ Ինքիւնայի ու Լէվի հեղինակին հայրն եղաւ :

Ամանթին-Լիւսիլ-Օրօր Տիւրէն ծնաւ 1804ին Նօհանի զղեւա-

¹Ժօրժ Սան ինք իր կեանքի պատմութիւնը գրած է ուրկէ դիւրին էր մեզ պէտք եղած ծանօթութիւնները բողել, բայց օտար աղբիւրներ դիմել չարագոյն համարեցինք :

²Տոհմուհին իբրեւ, cousin, միսն զի այս բառին նշանակութիւնը սուտը չարագոյն մը չենք գտներ : Առախնեան հէքերէ կ'ըսէ (տես Ուշ Պլաս) բայց այս կրնայ գործածիլ (ննչպէս որ մենք ալ գործածած ենք Լեօն Լեօնի մէջ) առաջին կարգի cousinներու համար, մինչդեռ տոհմիկ կամ տոհմուհի, գարմիկ կամ գարմուհի ամեն կարգերու կրնայ յարմարիլ :

կը, Պերրիի դալարայեղ հովիտներէ մէկուն մէջ : Չինքն իր մամը, տը Լօրն կոմսուհին կրթեց որ ուշիմ ու հմուտ կին մ'էր, անցեալ գարու անտիկրօնական սղբունքներով ու փիլիսոփայութեամբ քիչ մը համակուած, հետեւարար օրիորդ Օրօր՝ Ժան-Ժաք Ռուսոյի դաստիարակութիւն մ'առնելով՝ սղջի Էֆրի մը պէս մեծցաւ, և տանուչորս տարեկան հասակին մէջ արդէն քաջ ձիավար ու արեւսիքս որոտղուհի մ'էր, բայց 1816ին կրօնական եռանդը վերածնելով Վօլթէրեանները լուելու ստիպուեցան և տիկին Տիւրէն ալ մեծ ցառով ստիպուեցաւ անոնց օրինակին հետեւիլ ու իր թուան աւելի կրօնական դաստիարակութիւն մը տալ, որովհետեւ վերանորոգման (restauration) տակ, դժուարին էր որ հարուստ ու աղնուատոհմ օրիորդ մը կարենար իր աստիճանին յարմար ամուսին մը գտնել առանց քահանաներու պաշտպանութեանը :

*
* *

Ուստի վերանորոգման առաջին տարիները, օրիորդ Տիւրէն Բարիզ գնաց և Տա-Անլէշէ աղնուպետական վանքը մտաւ :

«Նորեկը 14 տարեկան կար, կ'ըսէ Պ. տը Լօմէնի, իր մայրին կրթութիւնն շատ թերի կ'երեւէր և բարեմիտ հաւատուհիները գիտեցին որ նա երեսը խաչ հանելու ատեն փիլիսոփայի (անկրօնի) մը անշնորհքութիւնը ունէր :

— Տէր Ատուած, պոռայ տեսչուհին, այս աղջիկը հեթանոսի մը դաստիարակութիւնը առած է, փիլիսոփայ ծնողքէ մը պէտք է ըլլայ՝ այն անվբէպ :

Նոր սանուհին, գեղադիմի պատանուհի մ'էր, զանգրահեր, յօնեղ ու աշխոյժ՝ և հին աշակերտուհիներու ըրած յարձակումները իրեն վախ մը չաղղեցին : Իր շարժումներու մէջ այնպիսի շինական համարձակութիւն մը կար որ իր աղնուաղբով ու հեղնոտ

¹Մեր ուրիշ գործերու մէջ ըլլել կը գործածէինք իբրեւ ամեն հարագաւ աղաւաղումը մեր եական բային, ներկայ գործին ու Յլամիլին մէջ ըլլալ սկսանք գործածել Հրատարակչին խնդրանք, թէև Էնլէյ նախամեծար կը նամարիք :

բարեկամութիւնը շուտ մը զինքը պոչի մանչը մականունով մկրտեցին :

Եւ իրօք իր աշակերտութեան առաջին ամիսները վառվառն Օրօրը խաղաղիկ փարախը տակու վրայ կ'ընէր և իր ամեն վարժուհիներու համար փորձանք մ'եղաւ , այնպէս որ քանի մ'անգամ ուղեցին զինքն արտաքսել ու պիտի արտաքսէր իրօք եթէ անակնկալ փոփոխութեամբ մը անձանաչելի շղատնար այն :

Յանկարծ եկեղեցական արարողութեանց ու հանդէսներու առջև օրիորդ Տիւրէնի երեւակայութիւնը վառեցաւ և այն աղջիկը որ Բարիլ եկած ատեն , հազիւ երեսը խաչ հանել զիտէր ու տիկին տը Սթաէլէ Բէրնը իր Գրիտոնէականի դասերէ շատ աւելի կը կարգար , մէկէ 'ի մէկ սաստիկ ջերմեռանդ եղաւ և կամայ կամայ այն կուսական ուխտին խտապահատութիւնը շատ մեղմ դտաւ :

Այս կրօնական եռանդէն ու ազաշխարութեան սէրէն զինքը ետ կեցընելու համար՝ մեծ դժուարութեամբ իրեն հասկըցուցին թէ մեծահարուստ ժառանգուհի մը որ Ֆրանսոյի աղուականութեան մէջ փայլելու կոչուած էր , պէտք չէր բնաւ կուսարանի մը կանոններու հպատակիլ իր այն ընկերութիւններու հետ՝ որ հաւատուհի ըլլալու կը պատրաստուէին :

*
* *

Օրիորդ Տիւրէն , տանեւ թ տարեկան վանքէն ելնելով վերադարձաւ Նոհանի գղեակն ուր իր մօրը վերջին ժամերուն ներկայ դտնուեցաւ : Այս հասակին մէջ որը մնալով ամուսնացաւ Բաղիմիր-Ֆրանսուա-Տիւրովան զիւղարնակ պարսնին հետ՝ որ պաշտօնէ քաշուած զօրական մ'էր :

Այս ամուսնութիւնը երջանիկ ապագայ մը կը խոստանար , վասն զի օրիորդ Տիւրէն քսանն հինգ հազար դաղիական ոսկի պուրջ կը տանէր իր ամուսնոյն :

Այլ տիկին Տիւրովան իր երանաւետ երազներէ շուտով արթննալով սխալմունքն իմացաւ : Ինքը Տաճ Անկէզի վանքէն ելած էր , սիրտը հրատապ բանաստեղծութեամբ մը առ լի , զոր յետոյ իր բարմամբ զօրձերու մէջ պիտի թափէր լիւրբուն , թշուա-

առահին , հոն իրականութեան սահմաններէն դուրս աշխարհ մ'երազած էր , մինչդեռ իր ամուսինը ասոր բոլորովին ներհակ՝ ցամաք մարդուն մէկն էր իր նիւթական շահերով ու անբաւ հարստութեան հոգերովը զբաղած :

Այս հարստութիւնը ազարակներ վարձելու , ձիերու երամակներու պահերներ զնելու կը գործածէր նա , երկրագործութեան և ամեն բանի կ'ըզբաղէր , իր կնոջմէ զատ՝ որ ծաղիկ հասակին մէջ զրեթէ անօր ու լքեալ ապրելով կը տառապէր ու կը տկարանար հայեմաշ :

Տիկին Տիւրովան , նախ համբերատար հողով իր շէշտերուն ժուժեց իր երկու զուակներու կրթութեան մէջ իրեն միթմարութիւն մը փնտռելով , բայց յետոյ նոյն իսկ իր մայրական զգացումներու մէջ սիրտը վերադարձելով հիւանդացաւ ու Բիրենեան լեռներու հանքային ջուրերը զնայ , բայց իր ամուսինը չընկերացաւ իրեն : Այս ուղեորութիւնը վշտահար պարոնուհին ցաւերը մեղմելու տեղ դանոնք աւելի ևս զրգուեց : Այս լեռներու տեսքը ու բնութեան վայրենի գեղեցիկութիւնները իր երեւակայութիւնը աւելի ևս յուզեցին : Ասանային սիրտը որ մինչ ցայն կէտ լռին ու նիրհուն մնացեր էր , արթնցաւ յեղակարծ ու իր բանաստեղծական խանդը առկայ ծեցաւ :

Անանքի մէջ կան վայրկեաններ՝ ուր քերթողի մը սիրտը կը յորդի նման առուին՝ որ ժամանակ մը հազիւ իր ակերու դալ ու դալարի սէզը հազիւ թրջելով կը սահի կ'երթայ մեղմամայն ու հանդարտ և յանկարծ յորդ անձրևներու վրայ՝ իր ջուրերը ուռելով իր ուռգած մարդն ու մարմանը կ'ողողեն : Այս վայրկեանը ահաստեղծ էր տիկին Տիւրովանի համար և նէ սոյն ուղեորութենէ դարձած ատեն սկսաւ Գաղղիական մատենագրութիւնը մշակել անոր մէջ միթմարութիւն զանելու յուսով : Շատ անգամ նաև Ամազոնի հաղուստով , Պանդալէլէ գլխոյն պէս , արագոսն նծոյցի մը վրայ՝ ձոր ու հովիտ , լեռ ու դաշտ կանցնէր նա արշաւակի , մարմնային յոգնութեամբ միտքը հանգչեցնելու աշխատելով :

Այս միջոցներուն նորատի ուսանող մը, Պ. Ժիւլ Մանտօ, նօ՛հանի գրեական այցելութեան եկաւ և տիկին Տիւարվանի գրասիրական ճաշակը աւելի ևս արծարծեց, մինչդեռ Մալկաշ ալ բուսաբանութեան և միջատաբանութեան դասեր կու տար անոր: Այս յարաբերութիւնները կարելի է անմեղ էին և զիւզական կեանքի մէջ ներելի, բայց քիչ անդամ կը պատահի որ կնոջ մը համաբմարդու մը բարեկամութիւնը երկար ատեն անխառն մնայ: Ժիւլ Մանտօ Բարիզ վերադարձաւ հետը տանելով սէր մը՝ զոր չէր կրցած յայտնել: Իսկ Մալկաշի հետ ունեցած բարեկամութեան նկատմամբ բազիլը վեր 'ի վերոյ կը գտնենք Քլաւէի մէջ:

Այս բարեկամութեան անկեղծութեանը վրայ՝ իր ամուսնոյն կառկածներն արթնցան և ալ ամուսնական կեանքը ու ընտանեկան երանութեան յոյսերը բոլորովին փճացան, դառնութեան բաժակը լեցուեցաւ և 1828ի սկիզբները տիկին Տիւարվան աներևոյթ եղաւ . . . : Պարսպ սեղ իր ամուսինն ու բազմաթիւ բարեկամները զինքը փնտռեցին, իր թաղստոյը և ոչ մէկուն ծանօթ էր:

Տիկին Տիւարվան նորէն Տամ-Անկլէզի վանքը քաշուեր էր, բայց քիչ ատենէ զինքը մանսարդի մը մէջ կը գտնենք Ժիւլ-Մանտօի հետ՝ որ Մալկաշէ աւելի հաւատարիմ մնացեր էր իր զգացումներու: Բայց նոյն իսկ ամենէ համեստ կեանքի մը համար իրենց նիւթական վիճակը խեղճ ըլլալուն՝ քիչ օրէ հարկ եղաւ որ իրենց առօրեայ ապրուստը հոդալու միջոց մը փնտռեն: Օրօր՝ նկարչութիւն գիտէր, սկսաւ ծխատուփերու խուփեր նկարել, այլ այս գործը մեծ աշխատութեան մը փոխարէն պղտի շահ մը կը բերէր: Ասոր վրայ մեր փախտականները որոշեցին Ֆիլիպի խմբագրապետին դիմել որ իրենց քաղաքակիցն էր: Երբ տիկին Տիւարվան ծխատուփին խօսքը բացաւ:

— Բայց ինչո՞ւ խմբագրութեան չէք պարագիր, ըսաւ Պ. տըլաթուշ Ժիւլ Մանտօի դառնալով, Ֆիլիպի խմբագիրներէ մէկն եղիք:

— Բա՛բէ, գրելու չափազանց ծոյլ եմ, ըսաւ քթին տակէն Ժիւլ Մանտօ խեղճօրէն:

— Լաւ, ես կ'օգնեմ իրեն, ըսաւ տիկին Տիւարվան ծայտելով: Այն օրէ սկսելով, Օրօր գրեչը ձեռք առնելով, վրձինը մէկգիթթողաց: Բայց իրենց յողուածները միջակ ընդունելութիւն մը կը գտնէին, ուստի տըլաթուշի յորդորներու վրայ վիպասանութեան ձեռք զարկին:

Աեց շաբաթ ետքը Ֆիլիպի խմբագրապետը Բօլ և Պլաշ անուն վիպասանութեան ձեռագիրը կ'ընդունէր զայն աչքէ անցունելու համար: Այս վէպը Պ. տըլաթուշի բարեխօսութեամբ պղտի հրատարակչի մը ծախուեցաւ 400 ֆրանքի:

— Ինչպէս պիտի ստորագրենք, հարցուց Օրօր: Թէ որ դրքի մը ձևախին վրայ անունս ստորագրեմ, մեծ գայթակղութեան առիթ պիտի տամ:

— Եւ եթէ իմ հայրն ալ իմանայ թէ փաստաբանութիւն սորվելու տեղ դրականութեան կը պարագիր, իր վերջին անէծքը կը զրկէ ինձի:

— Բա՛՛՛, ըսաւ տըլաթուշ, որ խիստ մտերմացած էր հետերնին, Մանտօ անունը երկուքի բաժնէ, հայրը չճանչեր զքեզ այն ատեն:

Այսպէսով իբրև հեղինակ՝ Ժիւլ Մանտօնը դրուեցաւ զրքին ճակատը: Մեր նորածիլ վիպասանները հարստութեան գաղափրը հասած ըլլալ կը կարծէին: Մանաւանդ ուսանողը որ անհողութեան կենդանի պատկերն էր և ներելի եղածէ աւելի կը քնանար բոլորովին համոզուած թէ 400 ֆրանքը երբէք պիտի չսպառէր:

Այս թուականին Օրօր առաջին անգամ առնական ծախար (Costume) հագաւ աւելի արժան գնով թատրոն յաճախելու համար: Ինքն ու իր բարեկամը քովէ քով կը նստէին հոն և յետոյ իրիկունը հետի և թև 'ի թև կը դառնային իրենց մանսարդը: Օգը գեղեցիկ եղած ատեն գետափանց վրայ երկայն շրջապայութիւններ կ'ընէին որով երկրորդ օրը՝ Մանտօ շատ բանաւոր պատճառ մը կ'ունենար բոլոր օրը քնանալու:

Մինչ այս մինչ այն 400 ֆրանքը կ'ըսպառէր սակայն և չքա՛ւ:

ւորութիւնն իր տմայն գէմքը կը ցուցնէր : Տիկին Տիւարլանի բա-
բեկամները զինքը կ'յորդորէին որ անգամ մը 'ի Պէրրի երթայ իր
ամուսնէն բաժնուելու կամ անորմէ օրապահակ թողակ մը ստանա-
լու համար : Մեկնեցաւ նէ Ինտիանայի յատակաղիծը շինելէ ետ-
քը : Այս վէպին գլխաւոր մէջերնին բաժներ էին : Օրօր խօսք ա-
ռաւ Ժ. Սանտօէ որ իր բացակայութեան ատեն նուազ ծոյլ ըլ-
լայ : Սանտօ երգում ըրաւ , բայց քունը երգումէն աւելի զօրա-
ւոր դանուեցաւ , և Օրօրի վերադարձին՝ նա իր պարտաւորութենէ
տող մը չունէր պատրաստ :

— Ես աշխատեցայ սակայն , ըսաւ հեղինակուհին , և նուազ
քնացայ :

Սանտօ աչքերը շփեց , կարծելով որ տակաւին կ'երազէ , Օրօրի
ձեռքը Ինտիանայի ամբողջ հատորը կար կազմ ու պատրաստ :

— Կարգա՞ ու սրբազրէ , ըսաւ նէ :

Առջի գլխէն՝ Սանտօ զարմացման աղաղակ մը ձգեց ,

— Սրբազրելու բան չկայ և հրաշակերտ մ'է այս , ըսաւ :

Այս անգամ Ժիւլ Սանտօ իր անունը ամեննին չգրաւ դրքին վրայ
և երկար վիճաբանութիւններէ ետքը դարձեալ Ֆիկարօի անօրէնին
միջամտութեամբ որոշուեցաւ որ հեղինակը իր բարեկամի անուն
կէսն առնէ Ժօրժ նախանունին հետ , և Ինտիանա 'ի լոյս ելաւ
1831ին Ժօրժ Սանի անունով որ Գաղղիական մատենագրութեան
մէջ յաւիտենապէս պիտի փայլի¹ :

Ինտիանա թէև 600 ֆրանքի ծախուեցաւ , սակայն աննման հռչակ
մը հանեց : Գիրք մը ելած չէ կ'ըսէ Էօմէն տը Միրբըր (հե-
ղինակին գրեթէ թշնամիներէ մին) որ հասարակաց հետաքրքրութիւնը
ան աստիճանի գրգռէ : Ամեն լրագիր իր քննադատութիւնը կ'ընէր ,
հեղինակին վրայ խել մը զարմանալի ու հակասական պատմու-
թիւններ կը պատմուէին : Այր էր նա թէ կին : Ո՞վ կը ճանչէր զնէ :
Նա ըսելու էր թէ ոչ նէ : Ժիւլ Ժանէն՝ բանաստեղծը իշխանը ան-

¹ Cayla , Celebrités Européennes.

ճտուգութիւնը աւելի ևս սաստկացնելու կը տքնէր Ժօրժուլ տէ
Տէպօի մէջ : Այն օրէ սկսեալ Ժ. Սան իրեն արժանի զատ բնա-
կարան մ'ունեցաւ և բոլոր նշանաւոր մարդիկ իրեն բարեկամութիւնը
շահելու ջանք ըրին : Իր ատունը ամեն զբաղէտներու ժողովատեղին
զարձեր էր և ինքը անոնց պէս հաղուած՝ սիկար 'ի բերան , իր
զուարթ շաղփաղիով զամենքը կը հիացնէր : Իր նոր անունէ որ
փառքով մկրտուեր էր , բոլորովին դո՛՛ կ'ուզէր որ զինքը միայն
Ժօրժ կանչէն :

Առնական հաղուստը սքանչելի կերպով կը վայլէր : Պողոտային
(boulevard) և փողերու մէջ կը սիգար , նազուկ մէջքը բարեձև
խիլայով (redingote) մը սեղմուած որու վրայ իր սեւաթոյր ու գուռզ
մազերը կը ծփային վէտ 'ի վէտ :

Այս փառքի գինովութեանը մէջ բաժնուեցաւ նէ Ժ. Սանտօէ
որ այնքան ժամանակ իր ընկերն և Բօլ և Պլանշի հեղինակութեան
մէջ օղնական եղած էր : Սանտօ՝ կարեւէր խոցուած երթալու հա-
մար ճամբայ ելաւ հետիոտն ու անարձաթ : Ժ. Սան այս բաժան-
ման վրայ անշուշտ իր արցունքներով , Սաֆօի եղերդի մը նման
տրտմալիւր էջ մը զրած է որ այսպէս կ'սկսի¹ .

« Էօդօս չէ պառաւնալս , հող կ'ընեմ որ անոր ու առանձին պի-
տի պառաւնամ : Սակայն երկրի վրայ չպատահեցայ այն էակին՝ որու
հետ ապրելով ու մնանելով երջանիկ պիտի ըլլայի , եթէ անոր
պատահեցայ իսկ , զայն չկրցայ սրահել . . . »

Ինտիանայի վէպին մէջ , Ժ. Սան կը խոստովանէր թէ ամուսնա-
կան հիմնադրութեան վրայ նոր կարծիքներով ու նպատակաւ հրա-
սարակ կ'իջնէր :

« Էօղնակը կը յուսայ թէ իր վէպը մէկ ծայրէ միւսը ընելէ
ետքը , քիչ ընթերցող պիտի գտնուի որ եղելութիւններէ (fait)
ծագող բարոյականութիւնն ուրանայ և որ ինչպէս մարդկային ա-
մեն իրերու՝ նոյնպէս անոնց մէջ կը յաղթանակէ² : »

¹ Ճամբորդի մը նամակները :

² Յառաջաբան Ինտիանայի :

Ինքնանայէ ետքը հրատարակուեցաւ Վալտերին : Ասոր մէջ դարձ
 ձեռք ալ ու կին և սիրահար մը կար , բայց սլաքը նորաձև էր :
 Ինքնանայի կոսիտ ու հեռ. ամուսնոյն տեղ , բարեկիրթ այլ խիտ
 ինքնասէր էրիկ մը կը տեսնուէր , սիրահարն ազնուասիրտ ու վեհ-
 անձն մէկն էր և տարբեր հանդամանքներով . կինը՝ Վալտերին , Ին-
 քնանայէ աւելի վեհերոտ ու հեղաբարոյ էր : Այլ ասոր նպատակն
 ալ նմանապէս ընկերութեան (société) և ամուսնական օրէնքներու
 կրիտիս մ'էր , թէև նուազ կծու և դառնալի : Այս գործն ալ ե-
 ուանդուն և մեծ ընդունելութիւն մը գտաւ հեղինակին թնայմանե-
 րուն հակառակ՝ որ սկսան միարեան աղաղակել թէ ընկերութիւնը
 հիմնայատակ քանդել կ'ուզէր նէ : Պ. Քարօ տը Գեօյիտ՝ իր Գրա-
 կան Եւրոպա (l'Europe litteraire) անուն հանդէսին մէջ կիրքով
 լի յօդուած մը գրեց այս ձեռք ու յանդուսն կնոջ գէմ որ դարձե-
 րա՝ արդիւնէն եղող քործ մը աւել կ'ուզէր : Սոյն յօդուածին արժա-
 նապէս պատասխանեց Կիւսթավ Բլանշէրկու աշխարհներու (Revue
 des deux-mondes) հանդէսին մէջ . ասոր հետեանքը մենամարտու-
 թիւն մ'եղաւ . . . բայց գրադէտները ընդհանրապէս զիրար միայն
 զըջով կը խոցեն :

* * *

Այսպէսով Ժ. Սանի անունը բոլոր Եւրոպա հռչակուելով հրա-
 տարակիւններն ու խմբագիրները անոր գրական գործերը իրարու ձեռ-
 քէ կը յափշտակէին : 1833ին երեցաւ իր երրորդ և աւելի ընդ-
 արձակ վէպը՝ Լէլիա՝ որով աղատամիտներն ու ուսմկավարները զինքն
 իբրև իրենց մարգարուհին (prophetesse) հրատարակեցին մինչդեռ
 ինքնակող բարոյագէտներն բողոքի ձայներ կը ձգէին :

Բասքալի , Տիտրոյի ու Ժան-Ժաք Ռուսօի գործերէ ՚ի վեր այս-
 պիսի վեպ մը գործ մը , հարուստ և շուտով ոճ մը գուրս եկած չէր ,
 կ'ըսէ մեծ բանաղատ մը , «Պայրնեան քերթուած մ'էր այն , ա-
 մեն բան՝ անոր մէջ գեղեցիկ , վեհ և ճոխ է : Լէլիա , Թրէմօր ,
 Սթէնլին և Բիւլլէրի չորս տիպարներ են որոնք չէ թէ գաղափար-
 ներ են՝ հապա հողոյ վիճակներ կը ներկայեն :»

Բեղմնաւոր վիպասանն այս թուականէ սկսելով սկսաւ իր վե-
 պերը Բրվիւ տէ տէօ-Մօնտին տալ և նոյն հանդիսի համբաւին

ու տարածման մեծապէս նպաստեց¹ : Հետոյհետէ երկցան Սթէնլիա՝
 Մարտիլլա-Գիլ , Ժոս , և Անրէ՝ որ Պօղ ու Վիրգինիէի երկորեակ եղ-
 քայրն է : Այս ատեններս է որ Ժ. Սան , Ալֆրէտ ալ Միւսէ
 հռչակաւոր բանահիւսին՝ որու քերթուածներու վրայ ամենամեծ
 համարումը ունէր , հանդպեցաւ քանի մ'անդամ Բրվիւ տէ տէօ-
 Մօնտի սնօրէնի տունը և իր զղացումը համարումէ համակրութեան
 փոխուելով անոր հետ ճամբայ ելաւ դէպ յիտալիա : Հոն գրեց
 Լէօն Լէօնին , (որ արդէն թարգմանած և ՚ի լոյս ընծայած ենք) :

Լէօն Լէօնին մէջ էրիկ մարդու նկարագիրը շատ մրտուած է
 և ոմանք կը հաւատեն թէ դիւցազնին պատկերը վերոյիշեալ բա-
 նահիւսին վրայ ուրուադրեալ է , ինչպէս նաև անոր մահուանէ ե-
 տե զրած մէկ ուրիշ վէպը՝ Նէ և Նա անուն որու պատասխանած
 է բանաստեղծին եղբայրը Բօլ Միւսէ² . բայց այս կէտերը մեզի հա-
 մար մութ ըլլալուն , միայն Ժօրժ-Սանի պատասխանը կը յիշենք
 անոնց որ զԼէօն Լէօնին իբր անբարոյական քարոզել ուզած են :
 «Նոյն վէպէն ելնելէք ամենէմեծ բարոյականը դիւցազնուհուսն քա-
 շած տառապանքն է՝ տառապանք՝ որ անխոհեմ սիրոյ և անխոհեմ
 դաստիարակութեան մը հետեանքն եղած է :»

Լէօն Լէօնիէ ետքը ելան , Սիօն , Յեթին Ալտինին , Մօբրա ,
 Ճոնօրդի մը Նամուսին , Բօլին , Չօն մը ՚ի Մայրա , որոնք եթէ
 հեղինակին փառքը չաւելցուցին աւելի հաստատեցին զայն : Իր
 ոճը անդիմադրելի հրապոյր մ'ունի կ'ըսէ Էօժէն ալ Միրըքուր ,
 երկու յատկութիւն որ յախտեհապէս թանկագին պիտի մնան , ճո-
 խութիւն (elegance) ոճի և յստակութիւն³ :

1837ին , Ժ. Սան որ մինչև ցայն կէտ ինքզինքը իր վառվառն
 ու բեղմնաւոր երեակայութեան հոսանքին տուած կ'երթար , իր
 նիւթական և ընկերական վիճակը հաստատ հիմքու վրայ դնելու
 համար օրինապէս բաժնուեցաւ իր էրիկէն : Այն ատեն իր հարս-

¹Cayla , Celebrités Européennes.
²Այս խնդրոյն վրայ ուրիշ գործ մ'ալկայ գրուած Լուիգա
 Բօլէ գրագիտութիւն , Նա (Lui) անուն :
³Histoire contemporaine.

տութիւնը ու զաւակները (Մօրիս տղան 12 տարեկան էր և Սօլանձ աղջիկը 19) ձեռք անցնելով դարձեալ ուղևորութիւն մ'ըրաւ զանոնք ալ հետը առնելով, Հէլվէտիա, Ֆլօրանս, Վենետիկ և Իտալիոյ ուրիշ մեծ քաղաքները տեսաւ : Այս ուղևորութենէ դարձին հրատարակեց, Սքէլէրիճ, Իւսու, Հէնէ պատմութիւնը որ Պայրընի Լարսին շարունակութիւնն է և Լամինէի լը Մօնո (աշխարհ) լրագրին մէջ՝ Մէրսէի հինգ հասակները քրիստոնէական ջերմ եռանդով և նոր-քաթոլիկութեան (neo-catholicisme) զղաղումներով աւելի ինչպէս նաև յետոյ Օրէրոյ լը Բէնդիէն՝ որ կրօնական դաստիարակութեան վրայ դրուած է :

Վէպերէ ետքը՝ նէ տրամական (dramatique) ասպարէզին մէջ մտաւ, բայց իր Բօշիւս, Ապրիլէլ անուն տրամբը նախ և յառաջ միջակ ընդունելութիւն մը դտան :

Իրօք Բօզիմայի մէջ, տեսլական (scenique) մեծ թերութիւններ կային, բայց խաղին ընդունելութիւն չգտնելուն զխաւոր պատճառը քաղաքական կուսակցութիւններն եղան :

Քանի մը ժամանակէ 'ի վեր հեղինակը իր տոհմական աղնուապետականութիւնը և հին սկզբունքները մոռնալով ուսմիպետականներու կողմն անցեր էր, հետևաբար իր վաղեմի բարեկամները նոր թշնամիներ դարձեր էին, վասն զի ալ իր գործերը միայն բանաստեղծական երկեր և պարզ երևակայութեան արդիւնք չէին այլ և ընկերական ու քաղաքական խորհրդածութիւններ, թուիք և ըսկըբունք յայտնող գրքեր :

Մարեշալ տը Սաբսի թոռաղջիկը իր վիշտերու և ցաւերու պատմութիւնը հասարակութեան պատմելու ատեն Գաղղիական մասնազորութեան արգէն հարուստ հանքին մէջ նոր երակ մը գտեր էր, այն էր ժողովրդային վէպը, այս տեսակ գործի մը յառաջաբանին մէջ տիկին Սան կ'ըսէր :

¹Օրիորդ չաբենթիին Պ. Գ. Չիլիակիրեանէ թարգմանուած և Տէտէեանց հրատարակութեամբ 'ի չոյս ընծայուած է :

«Ժողովրդային ճշմարիտ բարբերով շինուելը նոր մատենագրութիւն մը կայ, այս մատենագրութիւնը նոյն իսկ ժողովրդեան ծոյքին մէջ կ'սկսի և 'ի մօտոյ շողշողուն կերպով դուրս պիտի գայ անկէ : Անկէ պիտի վերամկրտուի բոլորովին յեղափոխական եղող Վիպական մուտայն որ իր ծագումէ 'ի վեր իր ընտանիքն ու ելքը կը փնտռէ :»

Այս վէպը՝ հուշակաւոր հեղինակին լաւ վէպերէ մէկն ըլլալէ զատ՝ անոր յայտնած ու տարածած ամեն աղնու խոհերու սերմն կը պարունակէր : Իր թշնամիներու բանակը վերի 'ի վայր յուղեցաւ դարձեալ, նոյն իսկ իր բարեկամներն որ զինքը Շաթօպրիանէ ետքը սոյն գարու ամենէ մեծ գրագէտը կը հրատարակէին սկսան զինքն անիրօն, հեթանոս և այլն անուանել իր նոր կարծիքներու և յանդուգն լիզուին համար :

Պ. Պիւլօղ, Բրվիլ սէ սէօ-Մօնտի սնօրէնը Ժ. Սանի յայտնած գաղափարներէ սարսափեցաւ : Վիպասանին ընկերական դաւանութեանց և սոյն հանդէսին հնամեայ ոգւոյն մէջ տարբերութիւնը չափազանց զգալի էր և բնականօրէն բաժանումը անհրաժեշտ :

Ժ. Սան, խմբագրութենէն հրաժարեցաւ ուրեմն և Լուի Վիարտօյի և Բիէր Լըրուի ընկերութեամբ՝ Անկախ հանդէսը (La revue Independante) հրատարակեց, ասոր մէջ երեցաւ նախ Հօրս որ Պ. Պիւլօղ մերժեր էր և ետքէն Բօշիւ-Էլը : Այս գործը որ հեղինակին ամենէ երկայն գործերէ մէկն է տիեզերական համբաւ մը

⁵Le compagnon du tour de France.

Երանի թէ նաև մեր արդի վիպական թարգմանութիւնները աչապիտի մատենագրութեան մը ճնուանդ տալին, միակ այս յոյսն է որ նաև մենէ շատ աւելի հմուտ ու բանիրուն գրասէրներ այս տեսակ թարգմանութիւններ ընկաւ կը միջ և օտարէ փոխ առնել կու տայ ինչ որ կարելի չըլին մէկը հայն ինքնին պիտի արտադրէ : Այս այժմ ընթերցող անգամ չունի մեր ազգը չէ թէ հեղինակ, իր գրական մասակն անգամ տակաւին մամուլ է, և իր ամենէ շատ կարգացած գիրքերն, Երէն Երէն և Հօրս — Ժի հիւսիսէն ևն :

Հանեց իր թնամիներուն զայրոյթը դրդուելով, ևս քան զևս յայտնած ռասկասիրական (humanitaire) միտումներուն համեմատ : Պ. Լէրմիսիէ որ 1833ին հեղինակին վրայ շտեմնուած գովեստով մը խօսած էր Բէլէ-տէ Կէ-Մծեռէ պաշտօն ընդունեցաւ անոր վրայ բանագատութիւն մը գրելու որուն մէջ իր երբեմն պաշտածը կ'այրէր ու գովածը կը պարսաւէր :

Քօնսիւէլօի մէջ Ժ. Ման, մասնաւորապէս կիները ուսուցանելու պաշտօնը ստանձնելու էր՝ դարձուելով միանգամայն ցամաք ու թեթեւ դաստիարակութիւնը որ ամեն բանի հարեանցի մը դսնալով կ'անցնի և բան մը չբեղմնաւորեր :

«Կիներ, կ'ըսէր նէ, այն սքանչելի դիւրքը սկսելու ատեն, սիրտս աւելի գոհ կ'զգամ երբ կը յիշեմ որ ձեզի համար կը գրեմ:»

Նոյն հանդէսին մէջ հետզհետէ 'ի լոյս հանեց, Պարիզի Փարիզը, Յօլանտ, Ռիօ-ճիլոտի, Կոնստանտին, Փանչէլի, Պարոն Անթոնիոնի Կիլի, Օրէ, և, և :

Մինչդեռ այսպէս իր պատուական կարծիքները սփռելու ետեւէ էր նէ, 1848 փետրուար ամսուն յեղափոխութիւնը վրայ հասաւ : Ժօրժ Սան որ ապականեալ ու ասլականիչ դրութեան առաջին հակաակորդներէն էր, քաղկնեաք զօրապետին, Լըտրիւ Բօլէնի և Հէրպէրի հետ հասարակապետութեան հաստատուելուն կ'աշխատէր և կը հաւատեն թէ առժամանակեայ վարչութեան իր գլխաւոր գործախնէրու ղրկելիք քաղաքական շրջաբերականները խմբադրելու հրաւիրուեցաւ :

Փութանք ըսել սակայն թէ քաղաքական զբաղմունքը զինքն զրականութենէ չհեռացուցին, անմահ Աետեանը չթողուց որ իր քերթողական հուրը մարի և քօլէֆի անկմանը ներհակ նորէն տրամական գործերու ձեռնարկեց սրոնք իր թատրերգակի պատիւը տեղը բերելէ զատ իր սլակին նոր դասիներ աւելցուցին : Ասոնցմէ նշանաւորներն են Քրանտուս և Շաֆէլ, Գլոթի, Սօլէր, Բանտլի, արչալուրը, Ալիօնիէն հարմիլը, Փլաֆիէ, Ինտլիէ քաղաքիլը, Աարդիտ զանգակահարները, Սահմանադրական (constitutionnel) լրագրին և Իր յիշարարականները Մասնի (Presse) մէջ հրատարակուելէն ետքը Ժ. Սան 1831ին Պ. Պիլլօզի հետ վերստին հաշտուեցաւ և Բէլի-

տէ Կէ-Մծեռ հանդէսը 'ի լոյս ընծայեց յաջորդաբար . Արիստի, Տը Ալիլէր Ֆարիլը, Սարոնան 'ի դարս, Էլիէր և Լէօսիք, Տանիլլա, ինչպէս նաև, Պարսիքի պարսիները, Նարիլա, Չիլիէ Ֆարիլ, Ժան Կը Լա Բիլ, Ալիլիլը, Թամարիս, Յեթի սերը, և, և, և վերջի ատեններս Քրանտուս որ այնքան անուն հանեց : Ժ. Սան խիստ դաշնագրով մը կապուած է նոյն հանդէսին որմէ թէ նիւթապէս և թէ բարոյապէս կը միաստի ինքը, նիւթապէս՝ վասն զի իրեն արժանի եղող նիւթական վարձատրութիւնը չընդունիր, և բարոյապէս՝ վասն զի նոյն հանդէսի ընթացողները իր զրածնէրու համե ու ճաշակը կիսովին կ'առնուն միայն :

Իր երիտասարդական բազմադէտ կեանքին՝ անդորր ու խաղաղ հանդիստ մը յաջորդած է : Նօհան կը բնակի իր ծնած տունը որ իր զաւակներու և թոռներու բոյնը դարձած է, հոն երկու օրօրի մէջ տեղ նստած իր վէպերը կը հիւսէ, ինչպէս ուրիշ պառուներ՝ իրենց աւանդական գուլպան :

«Եթէ իմ նիւթական կացութիւնը կը հարցնես, կը գրէ բարեկամի մը՝, խղճի մտօք կրնամ ըսել թէ միշտ օրն օրին ապրած եմ աշխատութեանս պտուղովը, և այս կերպ ապրիլը իբր ամենէ երջանիկը կը նկատեմ : Մարդ նիւթական հոգեր չունենար ու գողէ չվախնար : Հաշիւներս ալ շփոթ չեն : Մէկ միլիոն Փրանքէ աւելի շահած եմ, բայց զենար մը չունիմ մէկ զի դրած, ամեն բան սուած եմ :

«Հիմակ քանի որ զաւակներս տան հոգը կը տանին, ես ժամանակ կը գտնեմ Քրանտայի մէջ պղտի արչաւանքներ ընելու, վասն զի Քրանտայի խորշերը քիչ ծանօթ են ու հեռուները փնտուած տեղերու չափ ալ գեղեցիկ : Հոն իմ վէպերու համար շրջանակներ կը գտնեմ, վասն զի կը սիրեմ նկարագրած վայրերս տեսած ըլլալ, ասով աշխատութիւնը և ուսումը կը զիւրանայ, և . . . :

«Մեծ թերութիւններ պէտք եմ ունենալ, բայց ամեն մարդոց պէս ես ալ իմիներս չեմ տեսներ, չլիսեմ նաև թէ աղէկ յատկութիւններ ու աւաքնութիւններ ալ ունիմ : Ճշմարտին վրայ շատ

¹ Առ. Louis Ulbach :

խորհած եմ և այս հետադասութեան մէջ էստե՛ն զգացումը օր
 օր կը նուազի . . . Եթէ մարդ աղէկութիւն ընէ ինքնիրմէ
 զո՛հ չըլլար այլ կը տեսնէ որ ըրաւ ինչ որ պէտք էր ընել, ե-
 թէ գէշութիւն ընէ, չգիտնալով կ'ընէ, թէ որ աւելի լուսաւոր-
 եալ ըլլար յաւիտենապէս չէր ընէր: Ահա մարդ այս նպա-
 տակին պէտք է գիտնէ: Գէշութեան շեմ հաւատար այլ սղիտու-
 թեան :»

Այսօր Թորթ Սան 71 տարեկան է այլ տակաին երիտասարդ
 մտքով ու սրտով, ծերութիւնը կարծես կը պատկառի իր հանճա-
 րէն ու անմահ հեղինակին ալեծաղիկ դանդուրէ, որ իր աաղանդին
 մեծութիւնն ու կորովը աւելի ամրապնդած է զայն սկարացրնելու
 տեղ, և կարծես թէ նորօրինակ դպիտի մը կը յօրինէ իր անբիծ
 ու յստակ ճակատի վրայ:

Գ. ՄՍԵՐԵԱՆ

Հ.Ս.Խ.Ի. ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
 *С.С.Р.А. БИБЛИОТЕКА *
 7/VI-1922
 ВНОММА, МАСНИКОВА
 Ա. ԱՅՍՆԱԿԱՆԻ ԱՆՍՈՆ

ՏՊՈՒԳՐՈՒԹԻՒՆ ՏԵՏԵՆՆ

ՉՄԻՒՈՆԻՍ

1875

	Դ-հիշ		Դ-հիշ
Ազա՛ն	5	Արցախի լա	10
Արձա	7	Հազար և մկ'դիշերնէր. 6 Հատոր	90
Աղբատ երիտասարդի մը վեպը	10	Հայկական նամականի	15
Աղօթագիրք. Հասարակ կողմ	7	Հասկարաղ աղջիկը. Ի. Ի. Ի.	2
» Կիսակաշի	9	Հեղարան. Գ. Ի. Ի.	1
» Ռակզոծ	20	Հերոսն կարծեաց. Բ. Ի. Ի.	8
» Թաւապատ	30	Ճերմակ վարդը	8
» Ռակզոծ շրջանակը	50	Ճոնարնի Հրասէլա	8
» Փղակրեայ	130	Մաթիլտ. 4 Հատոր	80
Ամուրիի մը երազները	8	Մանր ուսմունք	4
Ամորի	20	Մանուն Լէարօ	12
Ամբրենարան	1 50	Մարդ	2 50
Այտա	4	Միքրօ-Մեղա	5
Անդեղա Գաճիկի	1 50	Մուխթասար քրիստոնէական վարդապետութիւն	3
Անիծեալն. 4 Հատոր	48	Մուսայր Մեար. վարժ. 2 տետրակ	9
Անձիւ	5	Մունթէ-Քրիսթոյ կոմս, պատկերազարդ. 6 Հատոր. Բ. Ի. Ի.	90
Ապաստանարան սիրոյ	2	Նասրէտաին խօճա. Բ. Ի. Ի.	2
Արեւելեան Մամուլ. 4 տարուան	108	Նարեկ. Բ. Ի. Ի.	20
Արիի Երարտեան	25	Նորդ-տամ Փարիզի. 3 Հատոր	45
Բամբուլի առաքինութիւնք	7	Ումպր դրասիցութեան	8
Բօլին	10	Պարտէլ Հոդեր	18
Գաղանիք Փարիզի. 8 Հատոր	120	Պրատլն դերկոմս. 12 Հատոր	114
Գաղանիք Փարիզու	10	Ռաֆայէլ	15
Գեորդ Ուաշինգթոն	5	Սարիք մեմուհ Յիէնըտէ Դաթիք	50
Գարուս մէկ զաւակին խոստովանանքը. 2 Հատոր	20	Տոմարակալութիւն. 2 Հատոր	50
Գրականաճարս	3	Սերը բժիշկ է	3
Եղիշէ	8	Սալերիա և չը Պարպուլիէ	4
Երեք հրացանակիրք. 3 Հատոր	45	Սերիթէր	10
Երկասիրութիւնք	6	Սիկիթօրիա	14
Ընթերցարան Բ. Ի. Ի.	8	Տոմարակալութիւն գործնական	28
Թղուառներ. 10 Հատոր	180	Տօրա. Սերային վէպ մը	20
Ժենըլիէվ. Բ. Ի. Ի.	5	Փայտեայ խաշը	2 50
Ժօզէֆ Պալամօ. 8 Հատոր	100	Քաթէրին Հօուարտ	8
Իմանօէ. 3 Հատոր	36	Քօան տարի ետք. 4 Հատոր	60
Լէօ Իմ Լիիօն ծիողի մը սէքը	8	Քիթախանութիւն (Ս. և Բ. ման)	12
Լէօն Լեօնի	12	Օսմանեան պատմութիւն	15
Լուի Ժէ	12	Օրերդ և Գենթիկ	18
Ծաղիկ. 3 Հատոր	300		

ԱՆՈՒՆԱԼՆ

Սոյն վեպատմութիւնը 4 հատորէ բաղկացած է և լայն տպագրութեամբ տպագրուած է 12 դրոշմով:

1980

2013

